

Sa supravetuesti, pentru ca sa povestesti!

Shalom Eitan

Traducerea de Lilia Scripcaru

Boian 2005

Întroducere

Nu o dată am simțit necesitatea de a povesti despre viața mea, și mai ales copiilor mei. Eu simțeam cât este de important ca ei să afle despre mine, despre familia mea, despre patria mea, dar scopul principal era ca ei să afle despre catastrofa, pe care eu am suferit-o.

În vremea aceea grea, plină de nenorociri, suferințe, boli, foame, batjocură, iar uneori și de pericol de moarte, noi ne gândeam numai la un lucru: să rămânem vii ca să povestim, să rămânem vii pentru a duce peste generații istoria, numele căreia este catastrofa, parcă în noi ar fi fost programat un cod genetic, care ne silea să transmitem viitoarelor generații strășniciile petrecute de noi.

Doar puțini erau acei care se grăbeau să povestească deodată. Cei mai mulți dintre noi nu doreau să transforme această istorie într-o morală, care trebuia transmisă generațiilor viitoare, așa cum făceau strămoșii noștri când povesteau despre robia în Egipt.

Odată, când i-am povestit totul pe scurt prietenului meu, el mi-a reproșat: “Ești un nenorocit, eu nu m-aș făli cu așa ceva.”

Eu cred căci cauza, din care fugarii din Transnistria nu îndrăzneau să povestească, era gândul despre alții, care au suferit încă mai mult, care au murit în lagărele de concentrare Aușvit, Maidonec, Berghen-Belizen și altele. Dintre noi au murit sute de mii, cei mai mulți de foame și boală, mai ales de tif. Cred că noi simțeam o vină în fața celor care au rămas vii în lagărele morții.

Poate că era mai bine să transmit povestirea pe cale orală, dar eu cred că cel mai bun mijloc era tipărirea unei cărți.

Dacă aș fi povestit toate soției și fiicelor mele, ar fi apărut o mulțime de întrebări, clarificări. Dar pentru aceasta ar fi fost nevoie de mult timp, pe care nu l-am folosit. Pe semne, cauza nu era numai în timp, ci și în aceea că nu

aveam puteri spirituale pentru aceasta, și cum am aflat mai târziu, foarte mulți nu aveau această îndrăzneală.

Numai în ultimii ani oamenii generației mele au devenit mai liberali și gata pentru a povesti despre catastrofă, iar generația, care a petrecut strașniciile ei, moare, este nevoie să povestesc despre aceasta acum, pentru a transmite tabloul tragediei, pe care a suferit-o poporul evreu. Dacă noi, cei rămași vii în această catastrofă, nu ne vom îndeplini datoria față de istorie, și jurământul de a trăi pentru a povesti, atunci nu ne vom putea ierta până la moarte. Datoria sfântă față de cei morți, este de a nu-i uita pe ei și faptele lor.

Pentru a prezenta un tablou amplu, eu nu m-am oprit numai la descrierea perioadei, care a precedat apariția nașismului, eu am povestit și despre creșterea și căderea lui.

Eu am hotărât să povestesc cele petrecute de mine până la demobilizarea mea la 49 de ani. Eu totdeauna citeam biografii ale oamenilor cunoscuți și celebri, care au făcut foarte mult pentru omenire. Eu înțelegeam că nu aparțineam la așa categorie de oameni, eu sunt un om obișnuit.

Cum am început a scrie

Nu o dată am început a așterne pe hârtie amintirile, dar autocritica nu mă lasă să continuu. Totul, ce începeam a scrie, lichidam. În 1986, când eram în [REDACTED] la Singapur din partea companiei Tadiran, unde lucram, am fost nemulțumit de călătoria mea. Eu mă necăjeam că nu am ascultat de glasul lăuntric și m-am apucat de această afacere. Eu așteptam cu nerăbdare să se termine convorbirile cu chinezii, ca să mă întorc acasă, la familia și patria mea, unde cu adevărat pot răsufla liber și unde mă simt înafara primejdiei deși meleagurile noastre nu sunt tocmai liniștite. Numai în Izrael evreii se simt acasă fără ca să lămurească cuiva cine sunt și ce caută aici. Când am citit cartea lui Alan Derșovici “Obrăznicia” (“Huțpă”), din nou m-au podidit amintirile cele trăite în străinătate și am simțit că trebuie să dovedesc că sunt evreu, chiar dacă

sunt a treia sau a patra generație în această țară, în care te-ai născut, dar care nu este patria ta istorică. În Statele Unite ale Americii, în care migranții au aceleași drepturi ca și cetățenii, evreii se simt strâmtorați. Derșovici spune că a venit timpul când evreii nu mai trebuie să se simtă ca cetățeni de gradul doi, ci trebuie să fie cetățeni îndreptățiți. Dar eu cred că numai în Izrail evreii se simt acasă, chiar dacă la venirea în țară apare barierul de limbă și greutatea cu adaptarea. Generațiile mai tinere, noii repatriați socot Izrailul țara natală, de aceea ei nu mai au necesitatea de a lămuri provenirea lor.

Eu am început a scrie cu ardoare. Credeam că a venit timpul să povestesc la toți despre aceea, ce am suferit. Parcă mă mâna cineva din urmă să pun pe hârtie ceea, ce, foarte mulți știau, dar puțin își închipuiau cum îmi închipui eu timpul acela. Eu scriam despre apariția proiectului sistemului de legătură pentru sistemele secrete sub denumirea “Patria scumpă”, care peste câțva timp a devenit pentru mine cântecul meu de lebedă. Pentru mulți numele meu e legat de acest proiect minunat, deși la apariția lui am lucrat nu numai eu, ci și o grupă de oameni devotați ideii, care au făcut totul pentru ca nerealul să devină real.

Am scris despre primii mei pași la Tadiran și despre nașterea proiectului, după ce a fost dată cererea despre [REDACTED]. Eu eram foarte ocupat de lucru, deși în jurul meu era o gălăgie produsă de muncitorii Tadiranului, Tăchemului, Teliradei. Mă aflam într-o sală foarte mare, plină de lume, printre care era și mașinista din India și secretara din China. Nu mă încurcau nici întrebările celor din jur, nici pregătirea slaidurilor pentru lecțiile, la care eu trebuia să particip.

Când m-am întors acasă am continuat să scriu înconjurat de oameni dragi inimii mele. Dar se vede că aerul patriei a omorât muza mea și lucrul asupra cărții s-a oprit. Numai un an mai târziu, când mă întrebam după o operație simplă, dar cu agravări din cauza greșelii chirurgului, eu am simțit dorința de a continua lucrul asupra cărții, pe care am început-o la Singapur. Dar

acuma am început a scrie despre mine și despre aceea ce am jurat că voi povesti. În momente de inspirație m-am abătut și am scris toată viața mea până la demobilizarea după o slujbă de 32 de ani. Când scriam despre toate acestea, am simțit că am îndeplinit jurământul de a trăi și de a povesti și, de aceea, așa și se numește cartea mea.

Prolog

Biografia mea am scris-o din memorie, din cauza grabei n-am folosit notițele mele și zilnicul. În prima parte mi-am descris copilăria, tragedia, al doilea război mondial, repatriația mea în Izrail și perioada care a precedat-o, când m-am aflat pe Cipru, războiul de eliberare și slujba mea în artilerie până la terminarea cursurilor de ofițeri. În partea a doua am descris perioada slujbei mele în armată apărării Izrailului până la 1980. Celelalte părți care încep cu eliberarea din rândurile armatei, eu o să le descriu aparte. Niciodată în viață eu n-am scris zilnice. Documentele pe care le îndeplineam în armată le-am lichidat în parte, o altă parte am transmis-o arhivei militare. De aceea sunt posibile greșeli cronologice și inexactități, dar vreau să vă încredințez că în carte nu sunt scopuri de a schimba evenimente sau de a duce în eroare. Totul, ce e descris în această carte, s-a păstrat în memoria mea, dar din cauză că a trecut mult timp, descrierea copilăriei poate să conțină și rezultate ale fanteziei mele. Sunt lucruri despre care n-am scris nimic, de exemplu, despre viața mea de familie și despre soția mea Rivca, care merită, desigur, un capitol aparte. Nu am scris nimic despre părinții soției mele Ruven și Șlomit Rozentali, de asemenea, despre fratele meu David și sora Dvora. Îi amintesc numai în câteva capitole, în care apăreau numai în legătură cu cele petrecute de mine. Eu am făcut acest lucru nu din cauză că aceasta nu ar avea importanță, dar din cauză căci mă gândeam să termin cartea și sper că ei o să-mi ierte aceasta. Cer iertare de la soția mea Rivca și de la fiicele mele, căci nu le-am acordat atenția cuvenită. Aceasta fiindcă eu credeam că slujba mea în armată și îndeplinirea jurământului le credeam o

misiune, scopul căreia era slujirea poporului meu pentru a dobândi independența țării, în care, doream să trăiesc de când am devenit conștient.

Dorința de a pleca în Izrael s-a născut în mine din timpul ocupației fasciste, din 1941-1944, când mă aflam în Moghiliov-Podolsk, în ghetto din Ucraina.

Mulțumiri

Mulțumesc prietenilor mei, care mi-au ajutat să scriu primul exemplar a lui Motike Gaviș, care a tipărit primele zece exemplare ale primului exemplar. Mulțumesc lui Hagao Grăi, care a făcut primele corectări încă până ce am citit opera mea eu singur, fiindcă mă temeam să nu o nimicesc ca pe celelalte exemplare. Multe mulțumiri îi aduc fiicei mele mai mici Inbali, care, în lipsa mea, citea manuscrisul. Interesul ei față de ceea ce scriam a fost pentru mine un imbold de a continua lucrul asupra cărții, în care am descris evenimente adevărate, istorii auzite de la oameni mai bătrâni care au trăit în acea vreme și care înțelegeau mai bine ce se întâmpla atunci. După câțiva ani, după apariția primului exemplar tipărit, am permis ca să fie citit de către familia mea și prietenii mei. Ei au reacționat cu propuneri constructive și critice. După părerea lor, cartea amintea mai mult o dare de seamă militară în care lipseau sentimentele. Ei aveau dreptate, fiindcă în afară de militărie și afaceri nu aveam altă practică. Eu am crescut în condiții de luptă împotriva răului și a luptei pentru existență. O astfel de educație omoară sentimentele și orice demonstrare exterioară a sentimentelor nu e bine venită. În exemplarul acesta, când eram încrezut că memoria nu mă înșală, eu mă străduiam să descriu acele sentimente, pe care le-am trăit.

Mulțumiri deosebite aduc vecinilor mei Șevan Ros și Ioram Meliter, care m-au ajutat cu sfaturi profesionale și corectări, dar care n-au schimbat stilul meu individual.

Nașterea mea

Eu sunt fiul lui Hai Sofer și al lui Nahman Fihman, m-am născut la 24 noiembrie 1930 (sau aproape de această dată). Eu nu sunt încrezut că data nașterii mele exactă, o cunosc după povestirile altora. Părinții mei, după dorința tatălui meu, nu sărbătoreau zilele de naștere, de aceea data nașterii mele a fost precizată mai târziu. În certificatul de naștere, data era înscrisă numai pentru aceea ca să învăț la școala medie din București. De aceea verișorul meu Abram Fihman, care era mai mic decât mine cu o săptămână, a fost scris mai mare decât mine cu un an.

Lipcanii

Eu m-am născut într-un orășel mic din Basarabia – Lipcani, care se află pe malul de Nord al râului Prut și cea mai mare parte a populației erau evreii.

Din 1367 Basarabia era o parte a principatului Moldova, care era sub jugul turcesc.

În perioada terminării I război mondial și în câțiva ani după aceea cea mai mare parte a Basarabiei a fost alipită Rusiei. România, care spre sfârșitul războiului s-a alipit la țările care luptau împotriva Austriei și Germaniei, a primit Basarabia cadou.

Între cele două războaie mondiale, Basarabia și Bucovina de Nord aparțineau României. În 1940, după pactul dintre Molotov și Ribentrop, Basarabia și Bucovina de Nord au fost alipite la Uniunea Sovietică.

În 1941 aceste pământuri au fost ocupate de fasciști, apoi întoarse României.

În 1944 au fost „eliberate” și au devenit partea componentă a Republicii Moldova. La sfârșitul anului 1991 Moldova se proclama stat independent.

Familia mea trăia într-un raion nou al orășelului, care era numit de evrei „Der goldener barg” (Muntele de aur). Această denumire i s-a dat, că acolo

trăiau oamenii cei mai înstăriți, deși se aflau și oameni săraci. Niciodată nu trebuie de căutat logică în denumiri și familii. Așa și cu numele de familie ale locuitorilor, de exemplu, Zăizer – ciainic, Lulem – cartof, Șloime – țâmbală. Eu sunt convins că nu este nici o legătură dintre oamenii aceștea și numele lor, aceasta este rezultatul unei glume sau un fenomen folcloric.

Lipcanii era un oraș nu prea curat și nici nu frumos. Aici nu se aflau nici peisaje, nici monumente de arhitectură, orașul era sur, cu case de lemn sau lut. Case de piatră aproape că nu erau. Străzile nu erau asfaltate, și din cauza noroiului cea mai mare parte a anului era de netrecut. Mi se pare că asfaltată era numai ulița centrală. Tomajnaia, pe ambele părți ale străzii erau șanțuri pentru apă, care se aduna într-un răuleț, care se numea Putic, apoi în râul Prut, un râu cu apă multă, larg și mare. Între rândurile de case și șanțurile cu apă erau făcute cărărușe pentru locuitorii pietoni, aceste cărărușe erau construite din scânduri groase de 60-80 cm.

Nu-mi aduc aminte nimic în legătură cu povestirea timpului, în afară de aruncarea cușmei. Scopul acestui joc era de afla după sunetul cușmei dacă vor fi a doua zi geruri sau nu. Noi primeam timpul ca ceva normal, de aceea nu atrăgeam o mare atenție norocului din jur, drumurilor greu de trecut, lipsa canalizației și apei în case. Oala de noapte sub pat rezolvă problemele noaptea și în timpul bolii, iar ziua ne foloseam de un viceu (clozet) care se afla afară și acesta numai la acei care puteau să-și permită așa ceva. Despre hârtia de viceu am aflat doar când am crescut.

Din spusele tatălui meu am aflat că fratele mai mic al lui Natan Zevintali (stăpânul cinematografului din oarș) s-a întors în Lipcani cu o soție de origine neevreiască, după ce a sta câțiva ani la Berlin. El a invitat un meșter german, care pentru o licenție de lungă durată era de acord să construiască în oraș o canalizație centrală și o sistemă de apă. Aceasta ar fi permis să se instaleze viceuri contemporane în toate casele. Adunarea generală a prezentatorilor orașului a fost categoric împotriva acestui lucru, ei credeau că

germanul are ca scop înfundarea oraşului. Pe lângă aceasta nu toţi locuitorii ar fi putut să plătească impozitele, legate de aceste cheltuieli. După informaţiile mele în ziua de astăzi, după 50 de ani de putere sovietică în Lipcani lipseşte o canalizaţie centrală şi apa în case.

Curentul electric îl foloseam numai pentru luminarea încăperilor şi numai câteva ore seara. Numai la noi şi la doi fraţi ai tatălui meu, casele cărora se aflau de-o parte şi de alta ai casei, lumina electrică era neîntreruptă. Curentul electric îl primeam de la moară. (Dacă apărea vreo problemă la moară, unul din fraţi îi chema în ajutor pe ceilalţi cu întreruperi de curent electric).

Casa noastră

Casa în care trăiam, avea două camere în lungime. După ce m-am născut eu, au fost construite încă două camere tot în lungime, această construcţie nu prea o ţin minte. În vara aceea am plecat la Iacobeni, în Bucovina de Sud. Când ne-am întors construcţia era aproape gata. Pentru mama mea aceasta a fost o surpriză plăcută, pe care a pregătit-o tatăl meu în lipsa noastră. Casa era din lemn şi saman, acoperişul era făcut din sindrilă. În pod era păstrate lucrurile netrebuincioase, vesela de paşti, merele şi zestrea primită de tatăl meu în valută (ruble Nicolăieşti). Toate odăile în casă erau aranjate într-un rând, parcă vagoanele trenului, în câteva niveluri, numai în centrul casei mai era făcută o intrare, pentru ca să nu fie trecătoare toate odăile. Noi aveam o cameră de baie, apa se încălzea pe cuptor, dar vana o împleam cu căldările. Ne spălam aici o dată în săptămână după ordine, mai întâi mama şi tata, apoi copiii, fără ca să schimbăm apa, doar aruncam o parte din apă şi adaugam alta fierbinte. Din cauză că nu aveam canalizaţie centrală, apa din vană se scurgea printr-o țeavă după casă, iar din bucătărie – în ogradă. Bucătăria era mare, aici era un cuptor şi şparhat pentru pregătirea mâncării şi pentru coacerea pâinii, o masă cu scaune, la care şedeam numai în zilele lucrătoare. Servitoarea dormea pe cuptor, unde îi era cald şi îndemânos. Noi aveam şi un lucrător, care aducea apă de la fântână şi

pregătea lemne pentru iarnă. Apa o aducea în căldări de la fântână, care se afla la câteva sute de metri de la casă. Viceul se afla la 30 metri de casă fără de apă și eu nu îmi amintesc să fi fost acolo hârtie de viceu. Noi simțeam acțiunea tuturor anotimpurilor asupra noastră. Pentru acei care au crescut în așa situații, nu existau noțiunile de frig, greu sau neconfortabil. Pentru copii, oala era un viceu mobil, iar din cauză că pe atunci nu existau acrozoale, se foloseau cărbuni aprinși care se presurau cu zahăr și care emanau un miros foarte plăcut.

Ograda noastră era foarte mare, dar neîngrijit și delăsat. Între casă și livadă era o șură mare, care slujea de depozit și era o bucată de moară. În capătul ogrăzii era o livadă minunată, aproape 10 ari. Acolo creșteau vișini, nuci, pruni. Eu iubeam mult livada noastră și petreceam acolo multe ceasuri, mă jucam, mă urcam în copaci și mâncam fructe crude. Nucile verzi avea o coajă care îmi acoperea mâinile cu o pieleță neagră, care nu se spăla timp de câteva zile. Cu o așa livadă frumoasă nu se puteau mândri nici cei mai bogați din oraș. Jumătate din livadă aparținea vecinului nostru Moticale. Între noi niciodată nu apăreau neînțelegeri din această cauză, nu aveam nici gard, nici o împărțire. Aceasta era parcă un fel de avere comună.

În fața casei era o dumbă mică, de care mama căuta mult și care era mândria ei. Când în livadă se cocea prunele, din ele se făcea povidlă, care se fierbea în două cazane de alumini. Această povidlă trebuia să ne ajungă pe un an. Ea era preparată din prune venghere, care ușor se desfăceau și din altele, mai scumpe, care se numeau cercușa, aceste din urmă se fierbeau, apoi se scotea sâmburele.

Ograda era pe-o parte. De aceea partea din spate a a casei se afla în jos, iar fasadul se ridica mai sus. Aici era un balcon frumos, în care îmi plăcea să stau în zile de vară. Neajunsul balconului constă în aceea că puteam să ajung la el numai prin dormitorul părinților sau prin dumbă pe niște trepte frumoase largi. Din acest balcon urmăream procesele de îngropare în cimitire.

Copilăria mea

Una din rarele amintiri din copilăria mea este faptul că toate rudele mele se amuzau că eu, ca și mulți alți copii (și chiar și janezii), nu puteam pronunța litera „r”, eu o înlocuiam cu „l”.

Țin minte foarte bine cum frecventam grădinița de copii la Tipora Blanc, această grădiniță era evreiască și toate cântecele, pe care le cântam, erau în limba ivrit. Evreii orașului nostru erau pătrunși de spiritul sionismului și se străduiau să cunoască ivritul. Drumul spre grădinița de copii, care îmi părea foarte lung, traversa prin câmpii și cimitire. Eu cred că cimitirul se afla la început la marginea orașului, dar creșterea numărului populației și construirea noilor case a făcut ca cimitirul să ajungă aproape în centru. Când mergeam la grădiniță trebuia să înconjur gâștele, care erau gata de război împotriva mea. Mă temeam foarte mult de ele, așa ca și de câini, frica cărora o am și astăzi. În zilele de iarnă și de ploaie petreceam orele într-o încăpere foarte amenajată, care amintește grădinițe de copii de astăzi. Acolo ne jucam, cântam cântece, învățam poezii și sărbătoream toate sărbătorile religioase evreiești, aceasta totul în limba ivrit, în stilul sefardian, în timp ce în sinagogă se rugau în stilul aschenazian. Astfel eram pregătiți pentru intrarea în școala evreiască a orașelului „Tarbut” (cultura).

Eu am fost primit în clasa întâi la școala primară din „Tarbut”, care era una din complexul școlilor „Tarbut”, care exista pe atunci în Europa de Est. Învățam în limba ivrit, iar limba română oficială o studiam ca limbă străină. Acasă vorbeam în limba idiș, de asemenea în rusă, în care vorbeau slujitorii noștri din casă.

Vara mergeam în satul viișoara, unde eram alintați de frații tatălui meu și, mai ales de către bunica și bunelul. Bunica ne făcea apă gazoasă dulce din oțet și sodă de băut. Bunelul ne pregătea înghețată, gustul căreia nu-l uit niciodată. Gheața pentru înghețată era păstrată din iarnă într-o groapă acoperită cu paie pentru păstrarea temperaturii.

Noi eram îmbrăcați evreiește, de aceea copiii din sat, care erau îmbrăcați în portul național, se uitau la noi cu interes și făceau haz de hainele noastre. Noi umblam prin locurile unde tatăl și frații lui aveau o măcinătoare mecanică. Aceasta era o sărbătoare adevărată: țăranii adunau toată roada lângă casele lor și măcinătoarea noastră, pusă în mișcare de un motor de la tractor despărțea boabele de grâu de la pai. Deși, populația nu era adunată în colhozuri sau cooperative, era o tradiție de a ajuta unul altuia. Brigăzile de lucrători treceau de la o casă la alta, până ultimul țăran nu era pregătit de iarnă. Țăranii plăteau pentru serviciu nu cu bani, ci cu a zecea parte din roadă, acest grâu se macina, iar făina se vinde la brutăriile locale.

Vara mergeam la râu, unde îi urmăream cu invidie pe „scoț”, care înotau ca peștii. Evreii, din păcate, nu se deosebeau cu nimic în acest sport, numai bunicul meu înota minunat și putea să treacă râul cu hainele în mână fără ca să le ude.

Uneori plecam la odihnă la curortul din Bucovina. Acolo comandam o cameră la Iacobeni și călătoream prin locurile din jur, raionul Câmpulung, Vatra Dornei, Gura Humorului. Mergeam încolo mai mult pentru mama, care avea nevoie de băi curatoare, pe care noi le numeam în nemțește „Șfäifeli-vaser” (apă

Totodată, părinții mei doreau să mă îndrept un pic, mă impuneau să mănânc smântână grasă. Eu nu prea aveam poftă de mâncare și aceasta o neliniște pe mama, aceea că acum am prea multe kilograme este rezultatul stăruințelor mamei mele de a mânca totul cu pâine. Locurile acestea se mândreau cu peisaje minunate, care nu semănau cu orașelul nostru. Casele de piatră cu acoperișurile din cerepiță în stil germano-austriac se deosebeau mult de casele cu acoperișuri de șindrilă din Lipcani. Noi urcam în munte, ne plimbam prin pădure, adunam și mâncam coacăză neagră, tăiam și împodobeam bețișoare după obiceiul locului.

Nu am amintiri deosebite, dar eu nicicând n-o să uit smântâna cu care mă hrăneau cu sila. Eu nu iubeam nimica înafară de pâine cu unt și cacao. Acasă îmi plăcea să beau rămășițele ceaiului dulce din cana pe care o lăsa tatăl meu când se grăbea la serviciu.

Nu țin minte ca tatăl meu să se plimbe sau să discute cu mine. Se întâmplau doar câteva plimbări scurte când se termina vreo sărbătoare și când tata ieșea să-și cumpere un ziar sau dulciuri după un post lung, sau după sărbătoarea pesah. El aproape că nu se alătura nouă în călătoriile noastre în sat sau la odihnă. El lucra două schimburi în săptămână: primul – de luni până miercuri, al doilea – de joi până sâmbătă, și așa toate săptămânile.

Era directorul firmei, de aceea făcea multe călătorii despre care nu-mi povestea nimic. Poate că discuta cu mama și fratele cu sora mea, care erau mai mari decât mine cu 6 și 8 ani și erau foarte apropiați. Ei găseau limbă comună, aveau aceeași prieteni, doar deosebirea în vârstă era mică. Ei creșteau și își mărturiseau sentimentele împreună, eu, însă, eram un băiețel mic, cu care câteodată se jucau. Ei devreme au părăsit casa părintească pentru ca să-și continue studiile în clasele mai mari. În orașelul nostru se făceau doar patru clase primare și patru adăugătoare, care astăzi în Izrail se numesc “hativat – beinaim”. Școala medie se aflau în Hotin și Briceni. Părinții au ales posibilitatea de a trimite copiii la școală în orașul Cernăuți, oraș mare și contemporan, care era numit în perioada austriacă “Viena mică”. Sora mea învăța la școala de fete, Carmen “Siliva”, iar fratele la școala pentru băieți “Mihai Eminescu”. Eu am rămas singur față în față cu problemele mele, dintre care principala era apartenența mea la poporul evreu. Din copilărie eu știam că sunt evreu, care trăiește printre “goim”. Deși, cea mai mare parte a populației erau evrei și familia mea era bogată, eu știam că trebuie să mă comport cum se cade minorităților naționale. Nu o dată, pentru ca să ne lase în pace, trebuia să ne cumpărăm libertatea cu bani de la autoritățile locale.

În Europa au început să se răspândească ideile naștiste. Faptul acesta a acționat și asupra României. Partidele de dreapta în frunte cu partidul “Garda de fier” și-au întărit pozițiile. Liderul lor Cuza a putut înainta conducerii țării legea după care toată averea trebuie să fie în mâinile țăranilor. Astfe, în scurt timp, numele de pe magazine și întreprinderi, care aparțineau evreilor, au fost înlocuite cu nume de țărani, care au fost luați în partea magazinului sau nume care au fost cumpărate, așa cum se cuvine la “goi”, “hamețul” (un aluat) înainte de sărbătoarea pesah.

La școala primară din “Tarbut” am învățat patru ani. Eram un elev destul de stăruitor. Lipseam de la lecții numai dacă eram bolnav. După timpul acela și socotind lungimea orașului, drumul la școală îmi părea foarte lung. Oricare n-ar fi fost timpul, mergeam pe jos, numai câteodată ne aducea cu brișca sau sania. Țin minte că odată, în timpul unei vifornișe un lucrător m-a adus acasă pe umerii săi.

Îmi amintesc cum făceam excursii la pădure și sărbătoream “lag ba omer”.

Foarte mult îmi plăceau jocurile în soldați și efectarea arcului și săgeților. La această sărbătoare ne comportam de parcă eram cu adevărat pe pământurile Izrailului, deși nici nu nne închipuiam unde se află și cum arată.

Câte o dată mergeam la metci de fotbal. Mi se pare că am privit unul sau două filme cu “Șirli Tempeli” și filmul “Taras Buliba”, subiectul căruia nu l-am înțeles, dar am fost șocat de tehnologia lui, care era o adevărată minune.

Eu creșteam un băiat sănătos, dar totdeauna mă jeluiam pe durerile din stomac. Nu mai țin minte erau ele adevărate sau numai un truc ca să scap de mâncare. Țin minte și vizitele la doctorul de dinți Havis și aceea cum m-am îmbolnăvit de tif. Mai ales mi s-a întâmplat urâta boală de piele, de care m-am umplut de la o pisică, cu care mă jucam. Boala de dinți m-a necăjit mult timp, până la plecarea în armată. Când m-am îmbolnăvit de tif am fost internat la un spital de pe lângă o mănăstire din Cernăuți. Din cauza multor răni pe pielea de

pe cap a început să-mi cadă părul. Pentru ca să se poată lecuia aceste răni trebuia să fie lichidat părul. Capul mi l-au acoperit cu ceară, așa cum fac astăzi femeile pentru lichidarea părului pe picioare. După aceasta îmi puneam compres dintr-un iod special. Prietenii mei făceau haz de starea capului meu, dar eu nu-mi luam în cap. Mai mult mă supăra întrebarea mătușii mele Olea, mama lui Abram, Ruhale și Dodic: “Unde îți este părul?” Eu mă fâstâceam și ea râdea.

Posibilitățile pentru petrecerea timpului a unui copil erau mărginite. Mult timp am jucat fotbal cu o minge din bucăți de materie, mai târziu mi-au cumpărat o minge adevărată. Foarte mult iubeam iarna, fiindcă puteam să patinez și să mă dau cu săniuța. Cu schiurii nu puteam să ne dăm, din cauză că teritoriul era foarte drept, iar plecarea la baze turistice nu era primită pe atunci. Aproape că nimeni nu avea schiuri adevărați, unii aveau făcuți din scânduri. Eu tot am învățat să indoii scândurile ca să îmi fac schiuri. Dar nu mi s-a primit nimic, și ca și mulți alți copii, m-am mulțumit cu un cerc de la butoi. Patine aveam dar fără încălțăminte, de aceea trebuia să le prind de papuci.

De multe ori, mi se întâmpla, că mi se rupea talpa încălțămintelor, trebuia din când în când să-i întăresc cu o cheie specială.

Între anotimpuri, adică între toamnă și iarnă sau între iarnă și vară găseam o vrajă deosebită în jocurile copilărești. Făceam corabii din hârtie și le dădeam drumul pe apa din băltoace care se formau din zăpada topită. Trebuie să menționez că nu mă jeluiam de plictiseală, spre deosebire de copiii și nepoții mei, care au la îndemână jucării contemporane. Pe orice timp jucam într-o joacă numită “câmpă”, jucau două grupe. Jucam fotbal, adunam insecte, organizam întreceri “ștrăngalah”, și alte multe jocuri, niciodată nu ne plictiseam.

Îmi pare foarte rău că nu citeam cărți și nu cântam nici la un instrument muzical. În adevărat nici alții ca mine nu puteau aceste lucruri. Într-una eram ocupați cu ceva, dar aceste ocupații nu erau educatoare. Aceste jocuri ne lipseau de surplusul de energie și ne scăpau de plictiseală.

Școala tot era o ocupație, ce-i drept nu prea interesantă. Nu-mi plăcea obiceiul învățătorilor noștri să ne dea lucru pentru vacanță. Pentru ca să scap de această grijă mă așezam după cărți în prima zi de vacanță, dar foarte repede eram atras de alte treburi și astfel tema de acasă rămânea până în ultimele zile de vacanță, atunci începeam a retrăi și chemam în ajutor toată familia.

Semenii mei, mai ales fetițele, sărbătoreau zilele de naștere. Deși după principiile tatălui meu, în familia noastră nimeni nu sărbătorea ziua de naștere, și eu pe nimeni nu invitam, eu eram invitat de toți și participam cu un interes foarte mare. Mai ales îmi plăcea să mă joc cu fetițele. Numai în astfel de cazuri ni se permitea să ne jucăm cu fetele, dar la școală erau jocuri aparte pentru băieți și fete. La astfel de sărbători apăreau relații de prietenie, iar mai târziu și relații mai serioase, deși nu se transformau în oficiale.

Odată, direcția școlii a hotărât să organizeze o seară a hanucului. Pentru aceasta a fost arendat Teatrul lui Gerșenzan. Eu am fost ales pentru binecuvântarea și aprinderea lumânărilor. Sala era arhiplină, nu aveai cu ce te răsufli. Eu cu greu am aprins lumânările. Am făcut foarte multe repetiții, eu mă mândream cu rolul meu principal. Pentru aceasta mi-au cusut un costum special cu pălărie. Părinții mei se mândreau cu mine și chiar au invitat un fotograf, pentru a-mi face fotografie. Această poză au trimis-o unchiului meu în Izrail în Cfar Egoșua. Aceasta și încă două fotografii sunt unicele, care mi-au rămas din albumul familiei, pe ele le păstrez și astăzi.

Mulți ani credeam că am fost ales la acest rol din cauza vocii mele plăcute, dar în 1980 doi din colegii mei, care s-au repatriat din Uniunea Sovietică, mi-au spus că m-au ales din cauză că tatăl meu avea destui bani, ca să-mi facă costumul necesar. Cel mai interesant este , că acest fapt așa de tare li s-a întipărit în memorie, încât a devenit lucrul principal în memoriile noastre. Din partea lor aceasta era o răsplată așteptată, dar eu am simțit o durere.

Înțelegerea Molotov – Ribentrop

Pentru evrei uneori se vorbește despre atacuri și furturi. Eu nu mă pricepeam nici în politica locală, nici în cea internațională, dar totdeauna mă temeam, că poate să se întâmple ceva strașnic. Deși, evreii s-au născut și trăiau între goim, ei totdeauna știam că sunt străini și în minoritate.

Suferințele poporului evreu, care s-au început încă 200 de ani în urmă, erau o parte din memoria colectivă.

S-a întâmplat ceea ce nu așteptam. Nimeni nu credea că puterea sovietică putea să ajungă în Basarabia. Se credea că în România toți trăiau bine. România era o țară în care evreii aveau drepturi, necătând la antisemitismul, care apărea printre conducători. Era permise comerțul liber și întreprinderile private. Puterea țării liberal se uita la evrei și alte naționalități.

Politica internațională a schimbat totul. După înțelegerea lui Molotov și Ribentrop (miniștrii afacerilor externe din Uniunea Sovietică și Germania), Europa de este a fost împărțită în regiuni de influență pe cale de luare a unor teritorii de la țările independente și alipirea lor Germaniei și Uniunii Sovietice.

În apropierea venirii puterii sovietice, eu observam că tatăl meu era neliniștit și pesimist. Tatăl meu, care era un om fermecător, plin de viață, energic și sănătos, de-o dată a început să sufere din cauza bolii de piatră la rinichi și se purta de parcă îi aluneca pământul de sub picioare. Într-o clipă ne-am transformat în elemente nedorite. În țara, în care se proclama egalitatea pentru toți, tatăl meu, stăpânul morii, a fost numit dușmanul puterii. Puterea sovietică numea lumea în stare – burjuazie. După Uniunea Sovietică, care se află după o pierdere de fier, a început să se strecoare informație despre ce se petrecea și mai ales despre soarta celor bogați. Toate aceste vorbe erau îngrozitoare și asupra viitorului nostru au început să se adune nouri negri. Eu, însă, nu înțelegeam esența schimbării puterii și eram bucuros de aceasta. Drumurile stricate din orașelul nostru, în care mai înainte aproape că nu vedeau pe cineva venit din altă parte, s-a umplut de gălăgia produsă de mașini, tancuri, de

cântecele și veselia soldaților, acesta era un adevărat carnaval care mă bucura mult.

Orașul Lipcani aparținea unui boier, care a trăit la marginea orașului. Casa lui și livezile minunate, despre existența cărora nici nu bănuiam, au fost deschise pentru vizitatori. Controlul asupra mea nu mai era atât de sever, de aceea eu tot am fost în vizită. În timp fratele meu și sora mea s-au întors acasă de la Cernăuți și vorbeau despre lucru, fiindcă sovieticii au înaintat o lozincă: “Cine nu lucrează nu mănâncă”.

Necătând la bucuria și atmosfera de carnaval, pe ulițe au apărut primele semne ale “raiului sovietic”. Din magazine au dispărut produsele și pâinea, care până acum era destulă. După pâine se formau cozi lungi și se putea cumpăra numai în cantități reduse.

Lucrătorii de la moară au păstrat atitudinea bună față de noi și chiar l-au rugat pe tata să conducă moara mai departe, deși ea nu-i mai aparținea. Însă s-au găsit comuniști “ascunși” dintre evrei, care au venit să ceară cheile, caii, căruțele și chiar banii. N-a mai rămas nimic, nici o îndoială în gândurile lor și tatăl meu a înțeles că soarta noastră este hotărâtă, numai el nu știa ce să facă, ca să se scape de primejdia, care devenea realitate. Comuniștii, care au ocupat Basarabia, au întărit un curs valutar foarte straniu, după care, de exemplu, un radiou cu prețul de 500-1000 ruble, putea fi cumpărat cu 2 ruble. Unul din ofițerii sovietici, după origine evreu, a cumpărat de la noi totul ce a putut și a plătit cu ruble noi, dar mai târziu am înțeles că din cauza cursului valutar al sovieticilor, el pur și simplu ne-a furat. Necătând la aceasta fericirea totuși ne-a zâmbit, căci același ofițer ne-a dat un sfat, pe care niciodată nu-l vi uita. El ne-a dat de înțeles că după părerea lui noi suntem foarte bogați și este foarte periculos să rămânem acolo, unde ne știu toți și de aceea noi trebuie să plecăm imediat din oraș și e de dorit în altă republică, unde nimeni nu știe nimic despre originea noastră burgheză.

Necătând la greutățile legate de strămutare, trebuia să părăsim casa, averea, lumea înconjurătoare, locul unde ne-am născut și am crescut. Tatăl meu a primit hotărârea. Astfel au procedat și frații lui, care erau companii la moară. Ne-am adunat lucrurile în grabă și am pornit în “călătorie”, care a pus începutul lungilor pribegii. Noi nici n-am încercat să vindem sau să dăm în arendă casa, ci încet am dispărut, fără a spune cuiva ceva.

Începutul prigonirilor – Boianul

Eu nu știu de ce tatăl meu a ales anume Boianul, care se afla în Bucovina de Nord. Poate că el cunoștea aceste locuri din călătoriile lui legate de serviciu și de moară. Numai acum, când scriu aceste rânduri, îmi dau seama că niciodată nu l-am întrebat despre aceasta.

Țvi, Batia, Zunea și Aliăzer cu familiile s-au așezat cu traiul în Cernăuți, iar Moșe cu familia în satul Molodia, nu departe de Cernăuți. Sora mea a început să lucreze învățătoare la școala primară din Larga, de lângă Lipcani, iar fratele David a rămas sub tutela fratelui mamei mele Vovic și soției lui Masi. Mel și-a continuat studiile în școală deschisă de Sovete. Aceea era școala cu zece clase, ei au adus învățătorii lor și chiar manuale din Uniunea Sovietică. Predarea era în limba rusă. Fratele meu David povestea că învățământul în școală era la un nivel înalt și el pentru prima dată avea plăcere de la învățătură.

Tatăl meu lucra contabil la moara din sat. El se liniștea cu aceea că a rămas aproape de grâu și făină. Din dragoste către lucrul său, el se simțea la lucru de parcă ar fi fost stăpânul morii.

Mama mea a primit cele ce se întâmpla fără ca să se jeluiască, deși îi era foarte greu, dar ea s-a dedat cu ele. Viața niciodată n-a răsfățat-o, ea lucra din greu și primea aceasta ca ceva obișnuit. În orice moment ea era gata să ajute săracilor și nenorociților, iar dragostea, bunătatea și devotamentul familiei erau nemărginite. Eu nu știu cum au acționat aceste evenimente asupra fratelui și

surorii mele. Nu ni s-a întâmplat să vorbim despre aceasta nici atunci, nici mai târziu.

Pentru mine trecerea cu traiul în sat a fost dureroasă. Pentru mine totul era nou: limba ucraineană, noii prieteni goim, îmbrăcămintea națională, a trebuit să-mi schimbe și numele. Deodată mi s-a spus că numele meu este Șalom, deși până atunci toți mă numeau Seoma. În documente numele meu era Șalom, dar în sat toți mă numeau în maniera ucraineană, Șulim. Eu sunt încrezut că ei niciodată n-au auzit de Șalom Aleihem și de aceea sătenii mă numeau altfel spre nemulțumirea mea, și încă eu credeam că acest nume i-ar fi șezut mai mult unui om matur și nu unui copil. Eu mă mâniam pe acest nume încă de aceea că nu știam în cinstea cui mi l-au dat. Mulți ani mai târziu eu am aflat că așa se numea bunelul tatălui meu, pe care poate că l-au prins în viață fratele și sora mea.

Clasa, în care m-au înscris, era de două ori mai mică de cât cea precedentă. Elevii erau îmbrăcați în haine naționale, o parte din care era confecționată din piele de oaie prost lucrată, pe picioare purtau niște încălțăminte stranie, numite opinci. Pielea neprelucrată și blana aveau un miros specific, el se amesteca cu mirosul elevilor, care fără să se sfiască dădeau drumul gazelor, care se formau din cauza hranei. Mai în scurt, în toată școala se simțea un miros neplăcut. Eu nu puteam suferi nici o minută în acea școală. Fiecare zi petrecută acolo, era pentru mine o muncă, dar eu niciodată nu-i spuneam mamei nimic, căci nu vroiam să-i înmulțesc suferințele. Eu nu aveam prieteni, fiindcă copiii evrei de seama mea nu erau, dar de goim eu nu mă grăbeam să mă apropiu, eu destul sufeream din cauza mirosului greu.

Eu mă distram numărând mașinile care treceau pe drum. Casa, în care trăiam și din care închiriam numai jumătate, se afla la douăzeci de metri de la șoseaua principală, care ducea spre Cernăuți, oraș aflat la șaisprezece kilometri de la satul nostru. A doua jumătate din casă o ocupau stăpânul cu fiul lui, care erau băștinași din sat. În ograda casei se afla o sinagogă sătească.

Evreii au trăit în acest sat timp de două sute de ani. Când am venit în sat aici locuiau aproape o sută de evrei, printre care erau doctor, farmacist, ravin, măcelar, stăpânii magazinelor și reprezentanți ai altor profesii evreiești.

Când trăiam în Boian rudele nu ne vizitau. Numai o dată în ospetie a venit vărul mamei mele, Monea Coifman, care era învățător în Herța, nu departe de satul nostru. Legătura cu alte rude era aproape pierdută.

La începutul verii eu am primit cadou bicicleta unchiului meu. După câteva zile de practică m-am învățat cum să-l conduc. Deși el nu prea îmi venea după mărime, eu eram nespus de mulțumit, încât nu simțeam nici o încurcătură.

M-am simțit fericit pentru prima dată, de când mă aflam plecat de acasă.

Bunicul și bunica mea au fost deportați în Siberia. Dacă noi nu ascultam de povața ofițerului, care ne-a furat, soarta noastră era la fel. Despre ceea ce se întâmpla în lume auzeam din cele spuse de oameni, ziarele în sat aproape că nu nimerea, dar radioul, după cum știți, noi l-am “vândut”.

Atacul fasciștilor

Mama și sora se aflau la Cernăuți când la 22 iunie 1941 nemții pe neașteptate au atacat Uniunea Sovietică. Mama și sora s-au întors acasă și toată familia era împreună.

David a terminat școală în Lipcani și s-a întors acasă. Dacă nu se începea războiul, el se gândea la viitorul său. Dar din cauza situației care s-a creat aceasta a trecut pe planul doi. Dvora, care lucra învățătoare în Larga a venit acasă în concediu.

Cu atacul său neașteptat, germanii au provocat o încurcătură în toată sistemul sovietic. Armata sovietică nu era pregătită de război. Retragerea armatei sovietice și slăbirea bazei industriale a început mai devreme decât așteptam. Noi nu știam că armata în raionul nostru se afla în înconjur din cauza

înaintării armatei germane pe frontul ucrainean. Coloanele armate care treceau pe lângă noi pe mașini, tancuri, pe cai zguduiau pereții casei. Era o priveliște groaznică. Eu țineam minte cu câtă pompă un an în urmă armata sovietică a intrat pe aceste teritorii, iar acum ei erau nevoiți să se retragă. Ei știau mai bine decât noi că soarta lor este hotărâtă. Acuma poporul sovietic trebuia să plătească pentru înțelegerea făcută cu Germania fascistă.

Deaodată s-a făcut liniște. Poate au trecut toți soldații sau poate s-a hotărât să se oprească retragerea. Aceasta era o liniște înainte de furtună.

Totul era foarte straniu: puterea veche a plecat, iar alta nouă încă nu s-a instalat. În sat domnea necunoștința și toți se temeau de aceea ce putea să aducă ziua de mâine. Această situație a fost folosită de diferiți extremali pentru a-și realiza interesele sale.

Programul din Boian

Liniștea, care a durat câteva ore, a fost întreruptă. Grupuri de oameni din sat se adunau pe la marginea drumului central. Se auzeau glasuri neînțelese, dar sensul cuvintelor noi îl înțelegeam. Noi, străini acolo, înțelegeam că trebuie să se întâmple ceva strașnic. I-am spus despre bănuielile noastre vecinului nostru, om foarte bătrân, dar el ne-a spus că sătenii nu vor pricinui nici un rău vecinilor săi evrei.

Unul din lucrătorii morii, din sentimentul de mulțumire, tatălui meu, pentru că l-a învățat meseria de morar sau pentru că era un om cu suflet bun (astăzi pe acești oameni în Izrael îi numesc dreptii sfinți ai lumii pentru viața evreilor în al doilea război mondial), l-a sfătuit pe tata ca să fugă imediat, căci în noaptea care vine, poate să se întâmple ceva îngrozitor. Tata imediat a povestit aceasta evreilor localnici, dar aceștia au primit cuvintele tatei fără grijă și cu ironie. Ei au răspuns că nimic rău nu poate să se întâmple cu evreii, căci ei trăiesc aici pe parcursul a sute de ani și relațiile cu consătenii sunt calde și prietenoase.

Liniștea, care domnea în jur, era întreruptă din când în când de zgomotul avioanelor care zburau deasupra satului. Avioanele, mai ales, cele militare, erau o raritate în părțile noastre. Interesul și dorința de a vedea totul cu ochii mei a biruit frica și aici eu pentru prima dată în viață am văzut avionul militar atât de aproape, încât puteam desluși capul pilotului, și cum mi se părea, am simțit privirea lui ațintită asupra mea.

Tatăl meu a ascultat de sfatul morarului, dar n-a luat cuvintele lui chiar în serios. Noi ne-am urcat în pod și am făcut o baricadă la ușă. Deși, aceasta nu era un obstacol foarte serios, totuși era greu de răzbătut în pod. Gonirile au început cu mult înainte de a însera și au continuat până dimineața.

Goim, care generații de-a rândul au trăit alături de evrei, acum cu mâinile lor distrugeau populația evreiască din sat. Acesta nu era un ucigaș singur sau un program organizat, ci o distrugere spontană a vecinilor săi de către locuitorii satului. Aceasta ar fi rezultatul educației creștine de ură față de evrei, completată cu propaganda partidului lui Cuza din timpul conducerii României, sau poate că rezultatul lucrului agenților fasciști trimiși în sat. Este greu de înțeles, dar mai greu e de crezut că astfel de lucruri puteau să se întâmple în Boian.

Prin gaurele în pod noi vedeam cum fără milă târâiau trupul ravinului în care erau înfipte furci. În același timp furau lucrurile din casa noastră și din casa vecinului nostru. Noi am auzit cum cineva a încercat să cânte la vioarele fratelui și surorii mele.

Auzeam țipetele celor care furau casa, erau amețiți. Noi nu ne închipuiam cu ce se va termina aceasta. Familia noastră și familia stăpânului casei erau foarte speriați, noi am auzit despre programe și batjocoriri asupra evreilor, dar acum aceasta se întâmpla cu noi. Nouă ne venea greu să credem că aceasta se întâmpla în realitate. Noi am încremenit, dar nu ne-am pierdut cumpătul. Stăruindu-ne să nu facem gălăgie am mai întărit baricada noastră la ușă. Deși goim erau obosiți și beți, ei totuși au încercat să se urce în pod, dar

încercările lor s-au terminat fără succes din cauza întăririlor noastre. De aceea ei au hotărât să aprindă casa și să plece. Noi nu aveam altă ieșire și am coborât din pod. Ne-am bucurat că ucigașii nu erau în apropiere. Vecinii noștri care se ascundeau în pod nu s-au alipit nouă. Ei totuși credeau că nimic rău nu se poate întâmpla cu ei. După câte știu eu, ei au murit într-o autocatastrofă, poate chiar în satul lor. Doctorul din sat, domnul Lindenbaum, și cu soția, care trăiau aproape de noi au rămas vii în noaptea aceea. În curte am văzut că toate cărțile Torii și alte cărți religioase au fost arse. Aceasta era o priveriște apăsătoare și strașnică. Pe ascuns am părăsit casa și l-am găsit tot pe acel morar, care ne-a ajutat la început. El se ascundea lângă casa noastră ca, în momentul potrivit să ne ajute cu ce va putea. El ne-a amintit cât de periculoasă era situația în care ne aflam lămurit cum să părăsim satul în timpul nopții. Ne-a spus să ne ascundem în lanurile din apropiere până se va mai liniști satul. Neștiind din timp ce se va întâmpla, noi credeam că o să stăm ascunși în pod puțin timp, de aceea toți eram îmbrăcați foarte ușor, hainele noastre nu erau pentru călătorie și somn sub cerul liber. Spre fericirea noastră noi toți eram încălțați. Ne-am ascuns într-un lan de grâu și ședeam în liniște și fără mișcare. Chiar în timpul acela era perioada strânsul grânelor și în câmp se aflau mulți țărani, care coseau aproape de noi, dar din fericire ei nu au dovedit să se apropie de locul unde ne ascundeam noi. Dacă eram găsiți acolo, totul se termina pentru noi, așa cum și pentru alți locuitori ai satului.

Odată cu noaptea am început călătoria noastră primejdioasă care a durat trei zile și trei nopți. În timpul acesta am trecut doar șaisprezece kilometri, dar acest drum ne-a părut o veșnicie și a fost plin de primejdii de moarte.

Pe drumul spre Cernăuți

Tata avea documente care demonstau că el este stăpânul morii. Nici nu știu când el a reușit să le ia. El credea că românii se vor uita la noi ca la capitaliști. Scăparea noastră putea fi legenda căci noi fugim de comuniști.

Tatăl meu, care înțelegea foarte bine situația, avea grijă de noi și dorea ca să înlăture suferințele care se apropiau de noi. În fiecare minută liberă, el făcea planuri despre sinuciderea familiei sau să ne înecăm în râul Prut, sau să ne taie vinele, sau să aprindă stocul cu paie în care ne ascundeam. El nu dorea ca noi să suferim din cauza torturilor, pe care le-a suferit el în primul război mondial sau când se gândea la sinucidere în cetatea Mecada. Mi se pare că eram principalul dușman al planurilor tatălui despre sinucidere. Eu nu știam nimic despre moarte, dar foarte mult doream să rămân în viață. Sora mea spune că ea nu a permis tatălui sinucidearea. Îmi închipuiam moartea numai din timpul când urmăream procesele funerare, când vedeam lacrimile rudelor îndurerate. Ea era pentru mine ceva abstract, tot astfel cum și închipuirile pentru viață și nu ieșea din marginile instinctului unui copil.

Pe drum spre Cernăuți noi ne-a întâlnit cu o grupă de soldați români, care ne-au oprit și au început să ne întrebe. Noi le-am părut lor bănuitori și ei foarte ușor puteau să ne omoare. Pentru aceasta lor nu le trebuia nici permisul de la conducere, de aceea noi ne temeam foarte mult. Din fericire ei au crezut lămuririlor nevinovate ale tatălui meu, sau poate au hotărât să ne dea pace primind în schimb ceasul lui David. Mai târziu ne-a întâlnit cu un țăran din satul Mahala. Necătând la ceea ce am petrecut, noi rămâneam naivi, se vede că ne era cam greu să credem în aceea că lumea deodată s-a schimbat și nu putem crede nimănui. Noi vroiam să luăm în arendă de la el un cal cu o căruță. El a fost de acord și ne-a adus în sat, însă din timp le-a spus consătenilor că noi o să venim, ei se pregăteau să ne prindă. Când am ajuns în sat, asupra noastră au tăbărât niște huligani care au început să-i bată pe tata și pe mama, și pe fratele. Eu cu

sora ne-am ascuns și urmăream cum îi biciuiesc pe membrii familiei noastre. Mama a fost rănită în cap și sângele curgea pe rochie. Din cauza pierderii de sânge ea s-a înălbit și am început a plânge fără glas. În copilărie mama a fost mușcată de câine, mușcătura a nimerit în buza de sus și pleopa de jos și de atunci a suferea de curgerea lacrimilor. Mama se stăruia să țină lacrimile, care curgeau pârâu. Poate în timpul acela ea se gândea la mama ei, care în timpul ei a suferit atacul și batjocura hoților sau poate că se gândea la soarta noastră. Noi niciodată nu aminteam despre aceasta, iar eu nu întrebam ca să nu trezesc aceste amintiri. Trei bărbați puternici l-au apucat pe tata și l-au trântit într-o baltă, din toate puterile au început să-l bată, cu picioarele, iar pe fratele l-au rănit cu o piatră în mână. Eu cu sora cu durere și groază urmăream ce se petrecea. Se părea că ei îi băteau pe părinții noștri nu cu răutate, ci cu o plăcere, de parcă ar fi fost o joacă pe care au așteptat-o mult timp. După ce au hotărât că destul și-au bătut joc de noi, ne-au lăsat și au plecat. Noi pe loc am fugit și ne-am ascuns în câmp.

Tata din nou a început să construiască planuri pentru sinucidere, dacă cineva ne va mai ataca. Acuma și noi am înțeles de ce vorbea el de sinucidere. El nu dorea ca copiii lui să fie martorii înjosirii și batjocurii părinților lor.

La răsăritul soarelui, după un drum greu și obositor, noi am ajuns într-un orașel mic, Jucica, care se afla pe malul Prutului. De cealaltă parte a râului noi am văzut multășteptatul oraș Cernăuți. Acesta era un oraș pustiu și părăsit, pe ulițele căruia pășeam fără gălăgie. Ne-a apropiat de o casă, care ni s-a părut evreiască. Acolo era liscăle, pe care evreii făceau carnea, după care o întindeau afară să se usuce. Noi ne-am strecurat în șură, de acolo ne-am urcat în pod, pentru ca să ne odihnim de la drumul lung și să ne legăm rănilor rămase de la bătaia din Mahala. După un timp am auzit cum ușa încet se deschide. Tata a șoptit că acesta trebuie să fie evreu, căci goim ar fi deschis ușa iute și încrezut. Acesta într-adevăr era evreu, care a descoperit că ne aflam acolo. El ne-a servit cu ceai fierbinte și ne-a rugat să plecăm imediat, ca să nu punem în primejdie familia lui și toți evreii din jur. El ne-a povestit că șeful poliției române, care

slujea până la venirea sovieticilor, s-a întors și le-a promis evreilor din Jucica că nu o să-i prigonească, dar dacă o să vadă că ascund pe cineva o fie nevoit să-i omoare și pe străini și pe cei care îi ascundeau. Din această cauză a trebuit să plecăm. Evreul acela ne-a arătat nouă o casă părăsită unde puteam să ne ascundem. Noi fără vorbă am trecut în casa părăsită și ne gândeam să ne odihnim și să așteptăm poate se va mai schimba timpul. Acolo am găsit lapte acru și, deși, deasupra erau muște, noi le-am alungat și cu poftă am băut laptele care a rămas. Mai mult n-am găsit nimic de mâncare, dar să ieșim pe uliță nu puteam și de aceea nu ne rămânea nimic altceva să facem decât să sperăm că, evreul bun o să aibă grijă de noi. Și într-adevăr n-am așteptat mult. În aceeași zi noi am auzit bătăi la ușă, când am deschis am văzut un grup de oameni, dintre care unul era în uniformă, el a fost prezentat ca șeful poliției. Oamenii care îl însoțeau, se vede că erau din comitetul local evreiesc. Deși după multe îndoieli ei ne-au predat, totuși ei au pus cuvântul pentru noi în fața polițaiului. El ne-a dat cuvântul că dacă plecăm imediat, el nu întreprinde nimic împotriva noastră. Noi nu aveam altă ieșire, cu atât mai mult că noi doream să ajungem la Cernăuți, cu nădejdea să ne găsim rudele, despre care la drept vorbind, atunci nu știam nimica. Noi ne-am pornit spre pod, dar după câțva zeci de metri ne-am întâlnit cu altă problemă: retrăgându-se armata sovietică a explodat podul și să-l treci era foarte greu. Noi vedeam cum în două direcții pe el treceau soldații. Am început să înaintăm pe pod, am ajuns la locul unde el era stricat foarte mult. Locul acesta eu l-am trecut balansând ușor pe o scândură, după mine astfel au trecut tata, fratele și sora. Din cauza pierderii de sânge, foamei îndelungate și oboselii, mama avea amețeli de cap, de aceea ea nu putea trece pe scândura îngustă, care unea bucățile podului farmat. Noi nu știam ce să facem. În momentul acesta de ea s-a apropiat un soldat român, care a fost martorul celor ce se întâmpla cu noi pe pod, fără să întrebe cine suntem i-a ajutat mamei să treacă. Eu sper că Dumnezeu l-a mulțumit pentru aceasta. Din nou am văzut că

nu toți oamenii sunt răi și plini de ură, deși mai târziu am înțeles că cea mai mare parte a lumii este cruntă și fără milă.

Orașul Cernăuți

Apropiindu-ne de Cernăuți am simțit mirosurile unui oraș mare. Fiecare oraș are mirosul său specific, dar în orașele mari el este specific, în ele predomină mirosul cărbunelui ars, mirosul restaurantelor mari. Dar mirosul cu care ne-a întâlnit orașul de data aceasta, era mirosul morții.

Pentru prima dată am văzut reprezentanți ai armatei fasciste. Soldații și ofițerii cu o prea mare încredere treceau pe ulițe sunând din călcâie. Acest sunet mi-ai rămas atât de adânc în memorie, căci peste mulți ani când îl aud în filme, pielea mi se face ca la găină. Fasciștii treceau câte doi sau în grup și vorbeau în glas. Spre deosebire de ei, aliații lor, soldații armatei române nu arătau superiopritatea lor și nu se simțeau biruitori, dimpotrivă, ei mai mult semănau a slujitori decât a stăpâni. Toți înțelegeau că stăpânii adevărați au devenit germanii. Aproape de oraș am fost opriți de un sergent român și fără lămuriri ne-a arestat și ne-a învinuit de șpionaj din partea Uniunii Sovietice și de încercarea de a distruge construcțiile germane.

Am fost aduși la o clădire din fața autogării și ne-au pus cu fața la perete. Împreună cu noi erau mai câțva șpioni, care au fost arestați ca și noi și încă câțva dezertori din armata sovietică, care în timpul retragerii au hotărât să se întoarcă în patrie în Bucovina. Prezența celor din urmă înrăutățea mult situația noastră. În dialogul dintre ei călăii noștri au hotărât că noi am avut scopul să-i împușcăm din aruncătorul de gloanțe. Soldații înarmați au fost aranjați în fața noastră și sergentul a dat ordin pentru a deschide focul.

Îngerul – mântuitor

În momentul acesta parcă într-un film, în care se petrecea ceva neașteptat și neobișnuit, pe lângă noi trecea un colonel major. Sora mea, care până acuma a tăcut, deodată a țipat cu nădejdea că ofițerul o să se intereseze și într-adevăr el s-a oprit și a întrebat ce se întâmplă, la care sergentul i-a răspuns că noi suntem șpioni îmbrăcați civil, care am vrut să împușcăm armata. Ofițerul a ordonat să se oprească împușcarea și i-a spus unui din soldați să ne ducă la comandatură pentru să se descurce cu noi. Noi a câta oară ne-am luat rămas bun de la viață și ne-am pregătit de moarte, am răsuflet cu ușurință. Deși primejdia a trecut, noi credeam că aceasta va fi doar o glumă și moartea ne așteaptă oricum. Noi înțelegeam că aceasta este doar prelungirea timpului că viețile noastre nu costă nimic și că fiecare care poate să ne omoare. De data aceasta soarta ne-a trimis ofițerul acesta și a înzestrat-o pe sora mea cu tărie, ca să-i atragă atenția. Eu sunt încrezut că dacă nu îngrămădirea a mai multor evenimente, pe care le putem numi soartă sau fatum, noi eram împușcați așa cum a plănuit sergentul român prea slugarnic și prea “patriot”

Arestarea și eliberarea

Când pășeam spre drumul spre comandatură, sub impresia celor se s-a întâmplat și cu o dispoziție proastă, îi vedeam pe locuitorii orașului care cereau să se răfuiască cu noi. Noi speram că strigătele oamenilor înfuriați nu va acționa asupra ofițerului și el ne va duce totuși la comandatură. În comandatură am observat că nu se interesau deloc de noi, probabil ei discutau ce să facă cu noi. După scurt timp sub pază am fost trecuți în curtea clădirii poliției, care era plin de oameni arestați în diferite locuri și din diferite cauze. Aceasta era a patra zi a călătoriei noastre. Eram munciți și de foame, căci n-am mâncat nimic, numai ceaiul și laptele acru din Jucica. Înainte de a ajunge spre Cernăuți noi ne

mulțumeam cu boabe de grâu și cu rouă de noapte, căci ne temeam să ne apropiem de fântâne de la sate.

Pe mama și pe sora le-au luat să facă curățenie în clădirea poliției. Dvora a cerut de la un polițai o bucățică de pâine pentru mine și el mi-a aruncat-o de la etajul doi. Eu am reușit să prind pâinea, dar în momentul acela, asupra mea au năvălit vreo zece bărbați care erau înfometați ca și mine. Eu eram foarte slăbit din cauza drumului greu, pe lângă aceasta eram un copil, dar simțul foamei mi-a dat puteri și nimeni n-a reușit să-mi ia pâinea. Aceasta a fost prima mea luptă pentru pâine, pe care n-am să o iut niciodată.

Câtre seară m-au anunșat că femeile și copiii sunt liberi și pot să se întoarcă acasă. Unii au înțeles aceasta ca o nouă capcană a românilor. Se lămurea aceasta astfel: soldații aveau dreptul să ne împuște numai în primele patru zile, dar patru zile au trecut și ei pot să se folosească de situația ceasului comendant, ca să poată împușca pe fiecare, care se află pe uliță după ora 18⁰⁰ seara. Noi nu vroiam să ne despărțim de tata și David, dar noi nu vroiam nici să cădem în capcană, organizată de români. Polițaii nu ne-au ascultat, rugămintele noastre să ne lase în curte și ne-au împins după poartă. Ar prefera straniu, dar noi preferam să rămânem arestați.

Reunirea cu familia

Noi am rămas în stradă. Întunericul s-a lăsat deasupra orașului. Era o liniște totală. Străzile nu erau luminate, nu era nici o mișcare de transport, și chiar nu se auzea bătaia clopotelor, atât de caracteristică orașului. Spre fericirea noastră, mama și sora știau cum să ajungă la casa, unde trăiau Zunea, Batia și Dina (fratele, sora și cumnata tatălui meu), care se afla pe strada Gheorghe Lazăr sau în germană ulița “Stefan Volif”. Străzile erau pustii, iar casele încuiate, de parcă acolo nimeni nu trăia. Când am ajuns la casa cu trei etaje, în care trăiau rudele și am sunat, apoi am bătut la ușa din față, nimeni nu ne-a răspuns, deși

noi știam că ei sunt acasă. Noi am aruncat o piatră în balconul de la etajul doi, unde trăiau rudele noastre. După cinsprezece minute, care ne-au părut nouă o veșnicie, au deschis ușa din timp, încrezându-se că noi le suntem cunoscuți. Când ne-am urcat la etajul doi, unchiul Zunea, mătușile Batia și Dina priveau la noi încremeniți și nu credeau ochilor, se părea că nu ne cunosc. Ei nu puteau înțelege ce s-a întâmplat cu noi. Rudele noastre pe capul cărora am căzut atât de neașteptat se ascundeau după ușa încuiată și nici nu știau ce se petrece în jur. Noi eram îmbrăcați în zdrențe, plini de noroi, sânge și vânătași, această priveliște pentru ei era cu totul neînțeleasă. Ei erau atât de mirați de exteriorul nostru, încât ne-au primit cu răceală și noi am înțeles că prezența noastră nu e dorită. În continuare atitudinea lor nu s-a schimbat. Ei erau tineri și nu cunoșteau viața, de aceea le era greu să înțeleagă schimbările, care au avut loc în noi, care nu a trecut prin așa ceva, nu putea să ne înțeleagă.

În familie în Cernăuți

Primele zile după evenimentele povestite au fost dedicate pentru a căuta mijloace de eliberare a tatălui și a lui David. Căutând am ajuns la un domn care ocupa un post înalt în ministerul afacerilor interne, care era unul dintre acei căruia tatăl meu îi dădea bani. Tata și David au fost eliberați după ce i-am dat domnului din minister un covor.

Încă până ce tata cu David au fost eliberați noi ne stăruiam să lămurim rudelor noastre ce tragedie s-a întâmplat cu noi. Mai întâi ei nu puteau să creadă cuvintelor noastre, dar după câteva zile, când ei au înțeles că suntem întregi la minte, ei au înțeles și au crezut în spusele noastre, deși aceasta le venea foarte greu. Noi speram ca atunci când tata și David vor fi cu noi, atitudinea rudelor noastre se va îmbunătăți. Relațiile lor cu noi nu erau dulmănoase, însă noi nu ne simțeam în apele noastre.

Noi eram pe jumătate goi și oricând în fiecare casă se putea găsi ceva din haine, cu atât mai mult că după patru zile de grele încercări, noi nu mai eram dezmiertați și nu înaintam nici o cerere.

Tata a început să caute un lucru. Să umblăm pe drum era periculos. Încă se simțea urmele pogromului. Noi am auzit că nemții au adunat evreii în unul din raioanele orașului și i-au omorât. Odată pe tata l-au prins și l-au trimis la muncile silnice. Împreună cu alții el a fost împins într-o mașină și l-au pus să lucreze sudator. Germanul, care lucra cu tata, avea mască care apăra ochii în timpul sudării, iar tata, desigur, că nu avea așa ceva. Noaptea când s-a întors acasă, el era aproape chior, cu ochii și mâinile roșii și umflate de durere. A fost nevoie de mult timp și stăruință ca el să se vindece. Din cauza acestei întâmplări tata ieșea din casă foarte rar la distanțe scurte și pe puțin timp. Dar și casa nu era un zid puternic de apărare. După câteva săptămâni de când l-au prins prima dată, la noi au venit în căutarea brațelor de muncă. Tata a vrut să se ascundă, dar l-au găsit și l-au pedepsit cu 25 de biciuri pe spinare. După aceasta a fost silit la munci grele cu bătaii, înjurături. S-a întors acasă distrus fizic, dar mai mult era distrus moral. Tăria de caracter a fost nu pur și simplu apăsată, dar distrusă țândări. Încrederea în sine, care era simbolul personalității lui, a dispărut. De acum el nu mai spera la nimic. De ce atunci el continua să lupte? Sentimentul responsabilității și grija pentru noi erau mai puternice decât durerea fizică și batjocura. El știa că întotdeauna are alternativa sinuciderii dacă n-o să poată să ne apere viețile noastre. El suferea mult din această cauză și noi stăruiam să împărțim cu el acele suferințe. Mama știa totdeauna cum să-l mângâie și chiar în cele mai grele momente iradia optimism.

Pentru a nu fi trimiși în Siberia, familia noastră a fugit în Boian, iar rudele din partea mamei au plecat la Cernăuți. Ei erau mai în vârstă și ne-au primit cu căldură și înțelegere. Mătușa mamei, Dina Coifman, ne-a dat câte ceva și ne-a permis să coacem pâine în cuptorul ei. Am fost ajutați și de rude mai depărtate, așa ca soacra și socrul mătușii Dina, Moșa Spectorman. Unul din frații

tatălui meu, Moșe Fihman, care trăia în satul Molodia, nu departe de Cernăuți, la început nu știa nimic despre noi. Mai târziu el a avut aceeași soartă ca și noi. Se crede că el și cu familia ar fi putut să scape, dacă rămâneau în Molodia și nu se alipeau nouă după propria lor inițiativă. Mai târziu, ei împreună cu noi au fost duși în ghetto. Goim din Viașoara, baștina tatălui meu, au venit în oraș să vândă produse din gospodăria țărănească. Ei ne-au întâlnit și făcându-și milă de noi ne-au ajutat cu ce au putut. Așa ni s-a părut nouă la început. Pe lângă toate pe mine au început să mă doară dinții. Dar nimeni nici nu s-a gândit să mă arate unui dantist. Unica posibilitate de a mai micșora durerea era clătirea gurii cu spirt de 90%. Din cauza acestor proceduri mi-am ars pielea din gură. În situația în care ne aflam, altă ieșire nu era. Durerile m-au muncit timp de multe luni, până probabil, au apărut alte probleme. Nu știu cum, dar durerile de dinți nu m-au supărat foarte mulți ani, chiar și fără intervenția medicului.

Ghetto la Cernăuți

După câteva luni de când am venit la Cernăuți, conducerea română sub influența fasciștilor au hotărât să-i adune pe toți evreii în ghetto. Pentru aceasta ei au ales unul din raioanele cele mai mici ale orașului și au poruncit ca timp de câteva ore toți evreii să se adune acolo. Fiecare trebuia să-și găsească un loc de trai pe teritoriul ghetto. Noi căutam pe cineva din rude sau cunoscuți, care ar fi putut să ne primească. Ne-am bucurat când am auzit că în raionul anunțat ghetto trăia Șauli Vainrober, rudă și prieten de tinerețe al mamei mele din satul Curjauț, în care ea s-a născut. El s-a căsătorit cu o fată evreică de origine germană din Cernăuți. Sub un acoperiș cu ei trăiau rudele lui Șauli, familia noastră și rudele tatălui meu. Mutarea la noul loc n-a durat mult timp. Tata a întâlnit un țăran din Viașoara, care a fost de acord să ne ducă lucrurile noastre cu căruța. Omul acesta era tot acela care mai înainte ne-a ajutat cu produse. El ne-a

adus lucrurile noastre la ghetto, iar pentru aceasta tata i-a mulțumit dându-i câteva lucruri, pe care nu ne-au permis să le luăm cu noi.

Mie mi-au cusut un palton de iarnă dintr-o manta militară, pe care unchiul Șimon a adus-o din armata română. Eu acum nu mai țin minte cât timp am stat în ghetto. Trăiam în strâns, dar ne era bine. Oamenii simțeau unul către altul o apropiere și erau gata întotdeauna să vină în ajutor; toți se simțeau prieteni la nenorocire. Deși situația noastră s-a înrăutățit, trăiam într-o atmosferă de solidaritate frățească.

Spre sfârșitul aflării noastre în ghetto, a venit comandă să mergem pe jos cu tot cu lucrurile noastre la gară. Bagaj noi nu prea aveam, de aceea am adunat cel puțin pe care îl aveam și ne-am pornit la drum. La gară ne așteptau vagoanele cu marfă. Ne-au împins mai mult de câte 40 de oameni în vagon și au închis ușa cu zăvorul. Așa de mare înghesuială era în vagon, încât nu te puteai întoarce. Numai copiilor li s-a permis să se culce, dar și aceea înghesuit. Noi nu știam unde ne vor duce. Mergeau vorbe că ne duc la loc nou, unde va trebui să ne hrănim singuri. Fiecare avea câte o variantă, dar acuma eu nu le mai țin minte.

Trenul a pornit, ușile nu se deschideau nici la opriri. Câțiva oameni s-au înădușit, atunci s-au deschis ușile, dar pentru a scoate trupurile morților. Locurile unde ne aflam nu-mi erau cunoscute, de aceea nu țin minte drumul. Unicul lucru, pe care îl țin minte, este plânsul înăbușit al femeilor și ofturile bătrânilor. Când nu dormeam bătaia monotonă a roților și șuieratul trenului mă abăteau de la orice gând. Nu se auzeau nici vorbe, nici plâns răsunător, nici cântece. Lumea era cufundată în gândurile sale sau vorbea încet cu cei apropiați. Fețele lor transmiteau neliniște și teamă. Chiar și copiii stăteau liniștiți, de parcă ar fi simțit că nu trebuie să facă gălăgie.

Eu nu țin minte câte zile ne-am aflat în drum, numai de cele povestite de alții am știut că din momentul de când ne-am pornit din Cernăuți și până am ajuns la punctul numit. Trenul s-a oprit și soldații strigând au început a deschide

ușile. Ei ne-au ordonat să ne aranjăm în coloane pentru ca să pornim spre o margine de sat aflat la hotarul dintre Basarabia și Ucraina pe malul râului Nistru. Din partea Basarabiei, satul se numea Atachi, iar pe malul opus al Nistrului se afla un oraș destul de mare Moghiliov-Podolsc. Era foarte rece și ploua fără întrerupere. Era toamna anului 1941.

Încă în ghetto din Cernăuți mergea vorba că pe evrei îi mută în alt loc, unde ne vom ocupa cu „muncă productivă”. Nimeni nu se opuneau nici atunci când ne fugăreau în ghetto, nici când ne împingeau în vagoane, nici când ne mânau pe jos în coloane sub pază din zece oameni, soldații nici nu trebuiau să folosească arma împotriva noastră. Noi îndeplineam toate ordinele lor fără nici un cuvânt. Cu o așa disciplină nu m-am întâlnit nici în timpul când m-am aflat în Armata Apărării Izrailului. Eram un copil de 11 ani, dar nu mă puteam împăca cu acea supunere oarbă în fața soartei. Cei învârstă înțelegeau că era imposibil de se opus și că neascultarea noastră nu ar fi adus nici un rezultat.

Foarte mulți din Izrail ne întrebau pe noi, cei rămași în viață după catastrofă, de ce noi nu ne-am împotrivit prigonirilor și atitudinii batjocoritoare față de noi, căci în astfel de situații cea mai efectivă este răscoala. După cum se știe, au fost focare de răscoală în ghetto din Vilnius, Varșava și alte locuri, dar în aceste locuri au existat doi factori care făceau o posibilă răscoală: liderul și grupul idealștilor, dar la noi nu era nici una nici alta. Toate s-au întâmplat atât de iute, încât nici n-a fost timp pentru a organiza o răscoală și, după cum am spus la noi nimeni n-a arătat inițiativa. Lipsa de împotrivire ocupanților, nemaivorbind de acțiuni active, mi-a provocat o rană sufletească, care nu s-a cicatrizat nici până astăzi.

Familia mea a făcut tot posibilul pentru ca să rămână în viață în acele evenimente apăsătoare, a folosit pentru aceasta totul în afară de luptă activă sau încercări de a fugi. Necătând la aceasta eu știu că nu eram în stare să schimb ceva și se vede că aceasta a fost cauza care m-a făcut să-mi aleg destinul de armată într-o vârstă foarte fragedă, dar despre aceasta o să povestesc mai târziu.

Pe umerii tatălui meu, ca cel mai mare din familia Fihman a căzut răspunderea de oamenii apropiați, printre care în afară de mine, fratele și sora mea și mama, era familia fratelui tatei: Moişe, Olea, Rohale, Avram, și Dodic; alt frate al tatei Zunea, sora Batia, cumnata Dina, bărbatul căreia Gherş (Ṭvi) era chemat la armată și pe semne că a murit; cumnata Leica și fiul ei Aric (Ṭvica), soția fratelui Aliăzer, care tot a murit pe front. Aceasta era o răspundere foarte mare. În timp de pace, tata s-ar fi isprăvit cu aceasta fără greutate, dar traumele primite de el din cauza venirii puterii sovietice, apoi din cauza fugii noastre la Boian, i-au slăbit încrederea în sine și posibilitatea de a primi hotărâri. Dacă cândva hotărârea luată de el, și îndeplinea fără discuție, acuma el nici nu se interesa dacă hotărârile lui se îndeplineau măcar. Nu numai eu nu înțelegeam ce se întâmplă, că eram un copil, dar și cei vârstnici nu înțelegeau și nu știau ce ne așteaptă. Aceasta lămurește atitudinea stranie a mătușii Dina față de fratele meu. În una din numeroasele noastre strămutări, până ce ne-au adus la parom, David ducea lucrurile ei și, fără să vrea a spart o sticlă de parfum. Mătușa atât de tare s-a mâniat, încât i-a dat lui David o palmă, urmele căreia a rămas mult timp pe obrazul lui. Deși, David era mult mai puternic decât ea, el a primit acesta cu tăcere. Nimeni n-a reacționat ca să o oprească pe mătușa. Această întâmplare mi s-a întipărit în memorie ca ceva ieșit din comun, eu credeam că aceasta s-a întâmplat căci nu toți înțelegeau în ce situație ne aflam.

Noi nu știam ce să mai așteptăm și cât timp va ține această groază. Foamea ne muncea din ce în ce mai mult, aproape tot timpul noi ne aflam în căutarea a ceva de mâncare. Locuitorii din Atachi, repede au înțeles că pot câștiga ceva de la noi. Ei au început să ne vândă produse alimentare cerând de la noi orice vroiau. Noi nu aveam aproape nimic, dar și ceea ce aveam am schimbat pe pâine și un ulcior cu lapte. Din fericire nu ne lipsea apa de băut, căci ne aflam pe malul râului.

Podurile de peste Nistru au fost distruse de către armata sovietică care se retrăgea. Soldații armatei române au construit o plută, pe care se putea de

trecut Nistru. Când a ajuns rândul nostru, soldații ne fugăreau din urmă, încât s-a provocat o panică și n-am dovedit să luăm cu noi și acel puțin cel mai aveam. În timpul trecerii pe plută, râul Nistru era foarte volburat, dar am ajuns cu bine la orașul Moghiliiov. Noi ne-am luat rămas bun de la Basarabia, neștiind ce ne așteaptă și ne vom întoarce cândva înapoi sau nu.

Transnistria

Locurile, unde am fost aduși îi erau cunoscute tatei din timpul primului război mondial, la drept vorbind, rădăcinile familiei noastre sunt ucrainene, familia a trecut cu traiul în Basarabia. Mama povestea că avem rude în Băr și într-un orașel mai îndepărtat Peciora. Tata socotea că trebuie să ne depărtăm cât mai mult de Nistru spre Bug. Eu nu știam pe ce se bazau socotelile tatei, dar eu sunt bucuros că n-a trebuit să-l controlăm. Necătând la planurile tatei de a merge cât mai departe, din fericire pe noi ne așteptau cunoscuți din fostul partid evreiesc. Pe evreii din Basarabia i-au trecut un pic mai devreme, decât pe cei din Bucovina.

Acei cunoscuți ne-au convins să rămânem în Moghiliiov. Pentru aflarea în Moghiliiov era nevoie de permisul guvernatorului. Rivale Guberman, o fată tânără și foarte frumoasă, care era prietenă cu mătușa Batia, încă din timpul studiilor la Briceni, era cunoscută cu guvernatorul și ne-a ajutat să primim permisiunea de a rămânea în Moghiliiov. Ne-a ajutat că fratele și unchiul Zunea au început să lucreze la o uzină de topire a metalului, numită turnătorie.

Noi am închiriat o cameră pe stada Pojarnaia la o evreică vadană, doamna Zubrijner, una din pușinii evrei rămași în oraș. Eu nu țin minte dacă ea lua plată de la noi pentru cameră. Cu doamna Zubrijner trăia nepoata ei, care tot era din Basarabia. Împreună cu noi (mama, tata, David, Dvora și eu), trăiau și Zunea, Batia, Dina, Leica, Aric. Moişe cu familia trăia de-o parte. În cameră era o înghesuală nemaipomenită, dar nouă aceasta nu ne strica. Noi eram cuprinși de altă grijă, de unde să găsim mâncare, cum să încălzim camera, cu ce să facem

focul în cuptor pentru a face un ceai sau o supă. Stăpâna noastră ne-a permis să ne folosim de lemnele de sub casă, pentru ca să ne încălzim. Într-o zi când tata se străduia să ridice un butuc greu, el a primit o traumă foarte serioasă. El suferea de dureri foarte mari și nimeni nu știa la cine să se adreseze.

Orașul Moghiliov era așezat pe malul râului Nistru, râu lung, lat și repede, care se revărsa în Marea Neagră, nu departe de Odesa. În acest anotimp al anului Nistru era foarte iute. Fugind, rușii au minat podurile și dambele, aceasta a adus la multe inundații. Era inundată de partea de jos a orașului. O parte din case erau ruinate, altele erau într-o stare de dezastru. Cea mai mare parte din clădiri era construită din lemn, acoperită cu smoală, care s-a spălat sub valurile apei.

După retragerea sovieticilor orașul aproape că a rămas pustiu. Ei distrugeau comunicația, distrugeau orașe întregi, pentru ca să le mute în alte locuri. Eu nu sunt încrezut că ei au reușit să scoată ceva din Ucraina, căci germanii au ocupat-o fulgerător, așa cum au ocupat Europa de Vest cu doi ani mai degrabă. Această operație a fost numită Bliț.

Coloane de fugari din Ucraina și Basarabia continuau să vină. Printre ei erau și Aron cu Malca Vaisman. Ei au fost vecinii noștri în Lipcani și ocupau jumătate de casă în care trăiau părinții lui Aric, unchiul Aliăzer și mătușa Leica. Ei nu aveau copii, deși erau bogați nu erau fericiți. El avea multe pământuri pe care le lucra țărani. Dar câștigul lui esențial era din vânzarea blănurilor. El era un om simplu, fără carte, dar a devenit un exporter profesional al blănurilor și de multe ori călătorea în Europa și America. Tata iubea să discute cu Aron și să asculte despre călătoriile lui după hotare. Când s-au întâlnit, tata i-a propus să vină să trăiască la doamna Zabrijner. Familia noastră folosea pentru somn păturile, șcafurile, iar familie Vaisman i-a rămas masa. Soția lui Aron, Malca, era o femeie bolnăvicioasă, slabă de fire, iar Aron era puternic și bărbătos. Dar în scurt timp el a murit din cauza inimii. El a avut o moarte ușoară, a murit noaptea în timp ce dormea. A murit tot așa de liniștit, cum și a trăit. Nu o dată eu

auzeam că cei vârstnici vorbeau că a fost fericit și că a murit ca un sfânt. Plată tatei pentru că l-a primit a fost bandajul pentru rana pe care o avea tata și de care s-a folosit mult timp.

Când trăiam în Lipcani vedeam de multe ori mormântări sau procesii care mergeau spre cimitir, dar un om mort vedeam pentru prima dată, aceasta era numai începutul.

Ghetto din Moghiliov

Peste câteva luni, iarna, pe noi iarăși ne-a adunat în ghetto. Noi singuri am construit un perete, care ne despărțea de cealaltă parte a orașului. Toți, care aveau dreptul să trăiască în Moghiliov au nimerit în ghetto. Noi trăiam într-o cameră mică (încă mai mică decât cea de până la ghetto). Ne-am adunat în 16 oameni. Camera nu avea nici bucătărie, nici viceu, nici baie. Să treci prin cameră se putea numai ziua, căci noaptea ea se transforma într-un pat mare. Eu cu părinții dormeam pe o înălțime construită din scânduri, care rămânea pat și ziua. David și unchiul Zunea dormeau pe masă, sora și cu mătușa Batia dormeau pe un dulap, întors cu peretele din urmă în sus. Ziua acest dulap îl ridicam în picioare și din pat el iarăși se transforma în dulap. În această cameră era și o sobă care ne încălzea și pe care pregăteam mâncarea. Ne aflam într-o înghesuială de nedescris. Mama mea găsea o ieșire și în această situație, ea putea să ne pregătească mâncare și din „topor”. Tata a căzut într-o depresie adâncă. Lumea lui se prăbușea sub ochi a câta oară. El nu mai avea nici o nădejde. Fratele meu și unchiul lucrau, dar plata pentru lucru era numai mâncarea. Pentru încălzirea sobei, noi adunam scânduri din casele distruse de apă. Când ele s-au terminat noi scoteam scânduri și din casele nedistruse. Odată, într-o curte pustie noi am risipit un viceu, în care cineva se afla. Săracul om a rămas în văzul tuturor, dar el se neliniștea mai mult din cauza frigului și a vântului. Dar anume frigul și vântul ne-au silit să pretindem la scânduri acele pentru încălzire.

Sentimente comune pentru copii și vârstnici erau pustiirea sufletească și frica în fața zilei de mâine. Datorită mamei, care totdeauna se gândea și făcea ceva de mâncare, foamea ne-a mai slăbit din ghearele ei, dar toți erau foarte mâhniți.

Evreii au fost siliți la muncă, ei construiau poduri peste Nistru. Podul era proiectat de o organizație care se numea „Organisation Todt”. Din organizație făceau parte germani îmbrăcați în forma militară, dar eu cred că ei erau civili. Organizația dată era asemănătoare armatelor inginerie și se ocupa de construcții și ajutor armatei. Ea nu lua parte în lupte. Printre ei erau și tineri, și oameni bătrâni, care nu slujeau în armată. Podul se construia iarna. Pentru a pune stâlpii, care trebuiau să țină podul, se spărgea gheața și în gaura formată se introducea stâlpul cu vârful de fier în jos. Un cran ridica un ciocan la o înălțime de 6 metri și cu fiecare lovitură stâlpul intra în pământul de la fundul râului. Bârnela necurățite erau aduse pe uscat, erau prelucrate pe loc. Nemții urmăreau ca evreii flămânzi, bolnavi și înghețați să lucreze cum trebuie. Nimeni nu se jeluia, căci lucrul acesta dădea privilegiul de a rămânea în Moghiliov, și de a nu fi deportat în alte locuri mai strașnice. Lucrătorilor le rămânea rămășițele de mâncare pe care le lăsau special soldații armatei de ingineri, în farfuriile, pe care evreii trebuiau să le spele.

Când s-au terminat scândurile din casele ruinate, eu mă strecuram în raionul construcției podului și adunam rămășițele de lemn. Odată am găsit o bucată de stâlp cu vârf de fier. Pe semne el s-a stricat s-au nu au reușit să-l înfigă în râu. Eu l-am ridicat, era foarte greu, cântărea mai mult decât mine, dar eu l-am început a târâi spre casă. Unul din nemți m-a zărit și m-a oprit. O bucată de timp m-a fugărit încolo și-ncoace, apoi s-a gândit altceva mai vesel, ca să mă sperie. El m-a ridicat în locul ciocanului, m-a ridicat în sus, apoi mi-a dat drumul în jos cu viteză până am ajuns aproape de gheață. Apoi mi-a dat drumul în apa rece din râu. După câteva secunde, care mi-au părut o veșnicie, m-a scos

și mi-a permis să i-au bârna acasă. Înghețat și ud, eu în goană m-am pornit spre casă, fără ca să simt că gerul îmi ajunge până la ciolane.

Toată viața lui, tata a fost hrănitorul și capul familiei, ocupând locul bunelului, fiindcă era cel mai mare dintre frați; încă de aceea că era o personalitate puternică, învățat să lucreze din tinerețe. El a participat la primul război mondial, era bun businessmen, ocupa un loc de frunte printre locuitorii Lipcanilor. Era cunoscut și stimați de toți stăpânii morilor din Basarabia și Bucovina. Acum însă era atât de apăsător de toate nenorocirile care au căzut asupra noastră, că nu mai credea în sine, tot mai mult vorbea despre sinucidere.

Noi nu mai aveam nici bani, nici haine, dar aur nici n-am avut niciodată, fiindcă toți banii erau folosiți pentru lărgirea businessului. Nouă ne rămânea doar câteva haine pentru bunica și bunelul, pe care credeam că o să-i găsim totuși.

Acea ce am adus cu noi din Cernăuți nu ne mai aparținea nouă. Viitorul nu prevestea nimic bun. Printre noi erau oameni care aveau cu sine bani și pietre scumpe, ei mai continuau să-și cumpere de mâncare. Noi, însă, am sărăcit cu totul și eram înfometate căci nu mai aveam ce schimba pe hrană. Fiecărui dintre noi îi este cunoscut simțul foamei: copiii mici plâng, cei vârstnici pot trăi un timp fără mâncare. Unii posteau o dată – de două ori pe săptămână și se învățau să mănânce mai puțin. Aceasta e mai ușor când o faci de voie bună. Înainte de a posti mănânci mai mult, ca câteva sucți să poți treai, dar atunci știi că odată cu terminarea zilei poți iarăși să mănânci, dar și în acest caz sunt oameni cărora le vine greu. Foamea îndelungată din cauza sărăciei și după voia cotropirilor este înjositoare și nesuferită și cu ea nu te poți împăca. La foame mărimea stomacului se micșorează, deci trebuința mâncării tot se micșorează, dar simțul foamei rămâne. Această situație îl duce pe om până la halucinații legate de mâncare și foamea crește transformându-l într-un animal răpitor, care este gata de orice, numai să-și potolească foamea. Așa un om este în stare să fure și chiar să omoare. Dacă el este slab de fire și sentimental și nu poate să se

dedeie cu situația în care se află numai moartea îl poate elibera de suferință și foame. Fără nici un gând eu am furat dintr-o geantă dintr-o casă părăsită niște musoare de ață și le-am vândut la piață. Pe banii, care i-am câștigat, am cumpărat mâncare pentru familie câteva zile.

Această sumă era mizeră, dar ea a trezit instinctul de comerciant în tata și i-a dat nădejde că nu totul e pierdut. Când tata mă întreba amănunte ale faptei mele în ochii lui a strălucit o scânteie de nădejde. Pe mine mă necăjea conștiința, căci eu am furat fără știrea cuiva ață din casă. Din altă parte eram fericit să-l văd pe tata tot așa de energic până la război. El s-a încumetat să se ocupe cu vânzarea și eu eram aproape totdeauna ajutorul lui. El se ocupa cu cumpărare – vânzare și credința lui în sine, care era atât de importantă pentru noi toți, încetul cu încetul se întorcea la el. Această ocupație era grea și periculoasă, căci marfa era contrabandă. Soldații români, care păzeau ghetto, aduceau produse de care noi aveam mare nevoie. După cum se știe, până la război, Uniunea Sovietică tot nu se fălea de îndestulare. Mulți ani era deficit și sistema de cartele, iar războiul numai a înrăutățit situația. În raionul unde ne aflam lipsea industria, dar ucrainenii nu aveau nimic în afară de produse alimentare. De aceea, noi aduceam din România drojdie, sare, hârtie colorată, ulei și altele, pe care românii erau de acord să le treacă. Marfă de contrabandă era și materia primă, cum ar fi soda caustică pentru prepararea săpunului. Vânzarea și contrabanda erau interzise de lege chiar și în țările capitaliste, de aceea totul aceasta era un risc foarte mare pentru viață și pentru capitalul introdus.

Soldatul german – înger salvator

Cât nu s-ar părea de straniu, dar în ghetto era un soldat german, care tot se ocupa cu contrabanda. Și el avea marfă importantă pentru noi.

În una din zilele înfometate de iarnă, eu cu mătușa Leica am ieșit în uliță să căutăm ceva de mâncare. Noi nici nu știam ce anume căutăm. Deodată am văzut un soldat german, care pășea foarte neîncrezut și care ducea în mână

un butoi. Se părea că el caută ceva. Eu m-am apropiat de el și într-o limbă amestecată din idiș și germană l-am întrebat dacă nu-i trebuie ceva. El mi-a răspuns că vrea să vândă un butoi de ulei. Noi l-am chemat la noi acasă, i-am plătit pentru ulei și am început a discuta despre cele ce se întâmplă. El ne-a povestit despre luptele de biruință și înaintarea armatei germane. Noi „ne minunam” de biruințele lor. El știa că suntem evrei, dar aceasta nu-l stânjenea. A scos și ne-a arătat fotografiile familiei sale, se simțea că îi este dor de casă și vrea să vorbească cu civili, chiar dacă ei sunt fugari evrei. La noi erau două fete tinere și interesante, care vorbeau germană, aceste erau sora mea și mătușa. El discuta cu ele cu mare interes. Germanul acesta a mai venit de câteva ori și ne-a adus marfă necesară. Mai târziu el ne-a spus că pleacă în concediu și noi i-am comandat mărfuri, care nu se puteau găsi în părțile noastre, așa ca medicamente pentru tif „Cordisal” și cacao. Cum am mai amintit în ghetto trăiau și oameni bogați, care puteau să-și permită să cumpere și cacao.

Această introducere de capital era foarte riscantă. Noi i-am plătit din timp, fiindcă bănuiam că el poate să se răfuiască cu noi înainte de plecare. Noi ne temeam să nu-l înrăim, arătându-i că nu-i credem că o să se întoarcă și o să ne îndeplinească comanda. După socotelile noastre, a trecut mult timp și, noi nu mai credeam că el o să se întoarcă, cu atât mai mult că i-am plătit banii. Spre mirarea noastră el s-a întors și ne-a adus totul ce i-am comandat și astfel ne-a întors credința în oameni și ne-a ajutat să ne mai hrănim un timp îndelungat. După această afacere, relația cu germanul s-a întrerupt.

Odată, după câteva luni, mi s-a părut că l-am văzut într-o mașină mergând cu o viteză mare împrăștiind totul ce îi cădea în cale. Astfel s-a terminat istoria cu germanul, care ne-a salvat de la foame, timp de câteva luni și care ne-a făcut să credem că există și nemți buni la inimă.

Un soldat român îl fură pe tata

În fiecare zi, eu împreună cu tata mergeam să căutăm ceva să câștigăm. Ca totdeauna nu știam unde mergem și ce căutăm. Într-o zi ne-a oprit un soldat român înarmat și i-a ordonat tatei să meargă cu el pentru a îndeplini un lucru. Pe mine m-a fugărit, dar eu continuam să merg în urma lor. Pe drum, încă pe teritoriul ghetto, tata se străduia să atragă atenția cuiva, dar nimeni nu l-a observat. Noi ne-am apropiat de hotarele ghetto și am pe drumul care ducea spre cimitir. Tata tot timpul îmi făcea semne să nu-i urmăresc. Eu am mărit distanța dintre mine și ei, dar continuam să-i urmăresc până când am văzut că nu mai are rost să continuu. M-am oprit și am început să aștept. Peste o oră tata s-a întors, m-a cuprins și a început a plânge. Printre lacrimi mi-a povestit ce s-a întâmplat la cimitir. Soldatul român i-a ordonat tatei să se dezbrace până la piele, l-a pus lângă un monument de pe un mormânt și a început să ochiască în pușcă ca să-l împuște. Tata îl ruga să-i fie milă de el, îi spunea că eu o să mă duc și o să mă duc și o să povestesc despre furt. În sfârșit el s-a răzgândit și l-a eliberat, însă i-a luat hainele de pe dedesubt și cămașa.

Eu cu Tvica suntem comersanți

Noi nu lăsam mâinile în jos, ci într-una căutam mijloace de a câștiga ceva pentru hrană, împreună cu verișorul meu Tvica ne străduiam să vindem apă la piață. Noi umblam cu butoiul cu apă și o cană și pe rând strigam: „Cine dorește apă rece?” Dar această idee nu a avut succes. Noi vindeam și ciocolată, dar de obicei le mâncam singuri, căci ne era poftă și pe lângă altele lumea nu avea bani pentru așa delicatessuri. Aceasta era ideea noastră, dar noi vedea și alți copii care se străduiau să câștige ca și noi. Vânzarea era principalul mijloc de a câștiga ceva pentru viață. Îmi pare rău că cei mari nu au întreprins nici o încercare de împotrăvire organizată așa cum făceau alte popoare pe teritoriile ocupate. Ca exemplu, erau rușii care au organizat mișcări secrete de partizani, care au adus multe daune armatei germane.

Ajutorul soldatului român

Mai unul, dintre „dușmanii” noștri care ne-a ajutat a fost un sergent al armatei române. Pe sergentul Mihailiuc din satul Curjauț, care tot era baștina mamei mele și familia Dinei Rabinovici, care tot era din Curjauț. Acest sergent era sâmbătari și idealurile lui religioase au acționat asupra atitudinii lui față de evrei și mai ales față de consătenii lui. El ne-a ajutat foarte mult, de asemenea, ne aducea mărfuri contrabandiste, din vânzarea cărora noi puteam să ne hrănim. El mi-a găsit de lucru la împărțirea mâncării soldaților răniți din spital. Spitalul se afla foarte departe de bucătărie, de unde eu primeam mâncarea pentru ei. Timp de două săptămâni am cărat vesela grea cu supă, carne și cartofi. Eu așteptam când soldații vor termina de mâncat, adunam rămășițele mâncării și le duceam acasă fără ca să mă ating de ele, deși eram foarte flămând. Educația și exemplul părinților mei a acționat asupra multor membri ai familiei noastre, toți știau că totul se împărțește egal între toți. Din rămășițele aduse de mine mama pregătea mâncare pentru toată familia.

Despărțirea de Leica

Lupta pentru existență era continuă și fiecare dintre noi se simțea dator să ajute cu ceva. Mama a introdus o lege după care fiecare are grijă unul de altul și nimeni nu poate să aibă privilegii. Produsele se împărțeau egal, excepție se făceau numai pentru acei bolnavi, lor li se dădea mai mult rupând din porțiile celorlalți. Nu toți au fost de acord cu aceste reguli. La un moment dat Leica a hotărât să părăsească comuniunea noastră și să trăiască de-o parte. Leica credea că fiind singură o să dobândească mai mult pentru unicul ei fiu Avric (Țvic). Trebuia să fii un om curajos, pentru ca în asemenea situație să te desparți de familie, în care erau bărbați și în capul căreia sta tatăl meu. Poate că Leica a observat că tata nu mai era așa de puternic și că se transformă în melancolic.

Noi ne aflam într-o continuă căutare de a câștiga. Nimeni nu ședea cu mâinile în jos. Noi într-una ne băteam capul și căutam ceva sau pe cineva, care să ne ajute. Noi nu așteptam cadouri sau milostenii, ci căutam mijloace de a câștiga pâinea singuri. După ce Leica s-a despărțit de noi, ea a început să vândă la piață „anticvariat”. Cu aceea ce câștiga, ea se împărțea numai cu fiul Țvic, dar nu cu o mulțime de guri flămânde din familia Fihman. Noi am rămas în relații bune cu ea și nu ne supăram că a plecat. Continuam să avem grijă de ea și să o susținem. Leica o stima și o iubea pe mama mea. Dar nu totdeauna era de acord cu hotărârile primite de tata.

Viața culturală în ghetto

Nu numai cu pâinea se hrănește omul, cu atât mai mult că pâine nu ajungea. Omul totdeauna are nevoie de hrană spirituală. Chiar atunci când puterile fizice se termină rămân cele spirituale. Oamenii născuți printre intelectuali nu pot trăi fără hrană spirituală. Viața spirituală în ghetto se realiza prin critica cărților, pe care unii le-au adus cu ei. Eu nu citeam prea bine, de aceea eu cu interes ascultam discuțiile celor care citeau. Discuțiile nu se mărgineau numai la redarea subiectului cărțile citite, ele se transformau în critica literară.

Pe tot teritoriul ghetto nu mai era lumină electrică, lumina noastră seara era lampa, dar și aceea nu ardea totdeauna. Câteodată sora și cu mătușa mea citeau la lumina lunii, pentru aceasta folosea o oală care reflecta lumina lunii prin carte. Din cauza întunericului ne culcam devreme. Atunci, foamea care ne muncea într-una, se mai potolea dacă reușeam să adormim repede.

La un timp, eu nu țin minte în ce an, s-a organizat o trupă de actori, care înscena spectacole și improvizații, au jucat chiar și un miuzicl evreiesc. Din repertuarul lor făceau parte Gilidfedem, Ițic Mangher și Șalom Aleihem. Eu nu am văzut miuziclul, dar țin minte că auzeam cântece din el, fiindcă mă aflam prin apropiere. Eu nu simțeam necesitatea să mă duc la teatru, fiindcă nici în

timp de pace nu mă atrăgea. Am văzut că în cele mai grele timpuri, chiar atunci când oamenii mor de foame, ei au nevoie de hrană spirituală.

Aceste bucurii mici și încă vorbele despre acțiunea unei mișcări de partizani despre biruințele Armatei Roșii ne întăreau sufletește. Aceasta era foarte important în situația când nu mai rămânea nici o nădejde, se întărea dorința de a continua lupta pentru existență. Foarte mulți dintre acei care au murit nu numai din cauza foamei și a bolilor, dar și de aceea că au pierdut credința și nădejdea în continuarea luptei pentru viață.

Uzina metalurgică Turnaturia

Fratele meu și unchiul lucrau la uzina Turnaturia. Acolo pe ei îi hrăneau, iar eu puteam să vin în orice timp să adun rămășițele și să le iau acasă.

În una din zilele geroase de iarnă, în timpul prânzului eu am deschis ușa grea de metal de la intrare. În timpul acesta cineva a deschis ușa din partea opusă. Din cauza curenților format, ușa s-a închis și mi-a prins degetele de la mână. Eu nici nu i-am spus mamei ce s-a întâmplat, fiindcă la început nici n-am atras atenție. Pur și simplu mâna îmi era atât de înghețată, încât la început nici n-am simțit durerea. Când mâna s-a încălzit am văzut că toate unghiile erau zmulse și am simțit o durere groaznică. Nimeni nu mă putea ajuta, căci nu aveam nici un fel de medicament pentru slăbirea durerii. Și acum eu simt durerea în mână când îmi amintesc despre acea sau când aud povestind despre torturi cu smulgeri de unghii. Unica mângâiere era îmbrățișările calde ale mamei mele și descântecul în idiș, pe care le rostea într-una și prin care cerea ca durerea mea să treacă la dânsa: “As mir zan far dir”.

David se îmbolnăvește de tif

David s-a îmbolnăvit de tif și se simțea foarte rău. El a fost internat în spital pentru ca să primească medicamentele necesare și pentru ca să nu se înmulțească această boală în antisanitaria în care trăiam. Mâncare trebuia să-i

aducem lui David de acasă și cine putea să facă aceasta dacă nu eu? De asemenea în fiecare zi venea la el și mama. Din cauza muncii grele și hranei sărace, David, ca și mulți dintre noi, era foarte slăbit. Dar când s-a întors de la spital el era încă mai subțire și foarte palid, era atât de slăbit că nu putea face nici câțiva pași prin cameră fără ajutor. Mama se stăruia să-l ajute cu ce poate, el l-a pus pe picioare și el a putut să se întoarcă la uzină, căci numai lucrul la uzină ne permitea să rămânem la Moghiliov. De asemenea el numai acolo putea primi supă fierbinte care îi era foarte necesară.

Mâncarea în ghetto

Cea mai mare parte a timpului aflați în ghetto noi sufeream de foame. Toți erau subțiri și ciolănoși, mai mult însă eu. Eu nu puteam suferi mâncarea fără gust și fără sare, dar cel mai mult nu-mi plăcea “lemeșche”. Eu uram această mâncare nu numai din cauza denumirii și a exteriorului, dar și pentru că nu avea nici u gust. Aceasta, un fel de cașă sa un aluat rar din făină. Eu nu o puteam înghiți, căci ea se lipea de cerul gurii. Eu categoric refuzam să mănânc și tata avea grijă ca eu să nu mor. El mă bătea cu cureaua în timp ce mama plângea, dar eu oricum nu vroiam să mănânc. Eu plângeam, umblam flămând, sufeream bătaia, dar nu mă lăsam și nu mâncam, căci simțeam o ură față de mâncare. De aceea nu e de mirare căci timp de doi ani eu n-am crescut nici un milimetru, dar trebuie să accentuiez de aici, că în acest timp eu n-am fost bolnav nici chiar de gripă

Timpul în ghetto trecea foarte greu. În aceste zile lungi de iarnă, foamea era încă mai insuportabilă, în fiecare zi auzeam știri despre boli și moarte. Eu vedeam căruțe care vedea pe cei morți la cimitir. Spre deosebire de înmormântările din Lipcani, aici căruța era urmată de foarte puțini oameni, care nici nu plângeau, ca să-și păstreze puterile, ei sufereau în tăcere. Eu nu țin minte oameni din ghetto, care plângeau. Plânsul e o metodă de a atrage atenția celor din jur, dar când toți în jur suferă sau știi că suferințele tale nu-l ating pe nimeni,

atunci nimănuî nici nu-i vine în gând să plângă încă de aceea că și aceasta este o pierdere zadarnică de energie. Oamenii mureau pe ulițele ghetto, iar pe acei care mureau în casă îi scoteau în drum, iar căruțele care treceau pe stradă îi luau și îi duceau la cimitir. Eu de multe ori am fost martorul agoniilor lente. La început omul este îmbrăcat bine și umblă pe uliță cu capul ridicat, apoi el începe să-și vândă îmbrăcămintea ca să-și poată cumpăra mâncare și rămâne îmbrăcat în zdrențe, apoi el nu mai are grijă de exteriorul său, pânțele lui se umflă din cauza foamei și cea mai mare parte a timpului el șede fiindcă nu mai are puteri să se miște. Cu timpul el reușește doar să se târască până nu rămâne întins în uliță și-și așteaptă sfârșitul. La noi nu exista o organizație de ajutor reciproc și numai familia era o verigă puternică, unde toți aveau grijă unul de altul, dar și aici erau neînțelegeri. Ocupanții nu arătau dorința și nu socoteau că trebuie să facă ceva, pentru a opri mortalitatea înaltă din ghetto. Datoria lor unică era de a ne păzi ca să nu putem fugi. Ei chiar nu se mestecau în viața interioară din ghetto. La noi exista o autonomie cu conducerea și poliția locală, datoria căroră era să le dea germanilor și românilor lucrători când aceștea cereau.

Informații despre lumea exterioară

Noi, desigur, nu aveam nici ziare, nici radio și nici un fel de legătură cu lumea exterioară. Ucrainenii, cu care aveam legături comerciale, nu se interesau de cele ce se petreceau în jur, ei tot erau ocupați de problemele zilnice și de pierderile pe care le aveau din cauza ambelor armate care luau parte la război. Printre noi circulau noutăți gândite de evrei, de exemplu „Idișe politice aghentor” (agenția noutăților evreiești) sau „Eden valen azoi” (așa doresc evreii) și altele. Noutățile, de obicei, prevedeau nenorociri și nouri negri deasupra noastră. Erau și de acele care dădeau nădejde la un viitor mai bun. Spre bine s-au schimbat lucrurile numai după biruința Armatei Sovietice sub Stalingrad. Deși noi eram departe de linia frontului, puteam observa că aceste evenimente au acționat asupra comportării soldaților germani, dar mai mult

asupra celor români. Ei nu se mai țineau atât de încrezuți și mulțumiți de sine. Vreau să povestesc o întâmplare care a acționat asupra noastră și asupra altor evrei care au rămas vii în Moghiliiov. De la Crucea Roșie nouă ne-au transmis o scrisoare de la fratele tatei, unchiul Matitiagu din Palestina. Noi nici nu puteam înțelege cum am putea fi găsiți, dar aceasta nu interesa pe nimeni, principalul era ceea ce conținea telegrama. În ea noi am citit doar trei cuvinte în limba germană, care în traducere puteau avea mai multe înțelesuri. Unul era: „Noi suntem mulțumiți”, alt sens, care ne plăcea mai mult era: „Degrabă va fi pace”. Faptul că am primit această telegramă avea pentru noi o importanță mai mare decât conținutul. Aceasta era o informație din lumea exterioară, care necătând la propaganda fascistă că tot pământul e sub picioarele lor, încă nu era ocupat de ei. Această telegramă a avut o mulțime de tălmăcitori, printre care și elevi care au studiat Tora, în acele trei cuvinte și parcă au găsit un izvor nesecat de informație.

Eu țin minte că telegrama noastră a stârnit un interes extraordinar și lumea venea să o vadă cu ochii ei.

Schimbări în legătură cu întoarcerea evreilor

În 1943 conducerea României, văzând ce se așteaptă în viitor, a hotărât să întoarcă evreii în Regat. În Transnistria au rămas numai evreii din Basarabia și Bucovina. Nu toți evreii din Bucovina au putut să se întoarcă, eu nu știu ce criterii avea conducerea pentru a-i primi.

Noi ne-am mutat cu traiul într-un apartament mai departe de râu pe o înălțime, ea nu era atinsă de inundații și era mai mare. Eu am numit locuința noastră nouă apartament căci avea două camere. Pe cea mai mică am transformat-o în bucătărie, în care am construit și o sobă asemănătoare cu cea de la noi de acasă. Acolo era și o cameră tăinuită, intrarea care era acoperită de dulap. În această cameră noi ascundeam marfa sau ne ascundeam noi singuri. Odată cu trecerea în alt raion, situația noastră materială s-a îmbunătățit. Evreii

încetul cu încetul s-au aclimatizat și au început să se ocupe cu comerțul, profesie de care s-au ocupat evreii din generație în generație. Rudele și cunoscuții din satele apropiate, necătând la pericolul de moarte, veneau în Moghiliov în căruțe și vindeau produse alimentare. Pe banii câștigați cumpărau mărfuri contrabandă aduse din România. Țăranilor ucraineni le trebuiau aceste mărfuri și evreii le propuneau să le cumpere, așa procedau evreii din toată Europă. În casa unde am trecut cu traiul și care se numea „Casa Roșie”, trăia familia Creimerman. Membrii acestei familii erau oameni buni, băștinași din oraș. Domnul Creimerman iubea să citească povestirile lui Șalon Aleihem. Idișul în care vorbeau evreii ucraineni mi s-a părut mult mai frumos decât acela în care vorbeam noi. Idișul nostru era „greoi”, în timp ce idișul evreilor ucraineni era mai „moale” și mai melodios. Eu îl adoram de omul acesta și mă minunam de talentul lui de a-l citi pe Șalom Aleihem. Când îl ascultam citind povestiri, îmi părea că lângă mine se afla însăși Șalom Aleihem.

Boala Dinei

Mătușa Dina, care tot timpul spera să-l găsească pe bărbatul ei Țvi, era retrasă și înstrăinată. Ea era nouă în familia noastră și numai mama s-a apropiat de ea, fiindcă o cunoștea pe Tosea, sora Dinei. Dina s-a îmbolnăvit și a stat în spital mult timp. Noi o vizitam de câte 2-3 ori pe zi și îi aduceam mâncare. Din cauza stării grele a Dinei noi cumpăram și-i pregăteam mâncare mai bună, de exemplu, brânză și mere coapte. Noi depuneam toate eforturile ca să facem ce puteam pentru a o salva. Noi îi aduceam mâncare Dinei cu prețul foamei celorlalți membri ai familiei. După un timp îndelungat de aflare în spital noi am luat-o acasă. Ea era numai „pielea și oasele” și după câte țin eu minte cântărea 39 de kilograme. Ea nu putea să se țină pe picioare sau să facă vreo mișcare. Cineva din familie o purta în brațe și a trebuit să treacă foarte mult timp ca Dina să poată face cele mai simple mișcări, de exemplu să se spele. Mama îi era credincioasă Dinei, ea îi ajuta cu ce putea. Nimeni în familie nu se plângea de

atitudinea privilegiată a mamei față de Dina. Din cauza devotamentului nesfârșit îi era foarte grea și plină de griji. Astfel mama a salvat-o pe Dina și aproape pe fiecare din familia noastră. Foarte mulți oameni îi erau datori mamei viața, și îmi pare rău că ea nu a putut vedea această carte și n-a știut cât de mult toți o iubeau și o stimau.

Romantica din ghetto

Împreună cu fratele meu lucra un tânăr educat și inteligent din Rădăuți, oraș din Bucovina, care se numea Iuzlio Oslander. Prin intermediul fratelui el a făcut cunoștință cu sora mea. Ei s-au împrietenit și peste cinci ani s-au căsătorit. Sora mea le ținea copiilor prietenilor noștri lecții, fără manuale desigur. Mie mult îmi plăcea una din elevele ei, care se numea Vilima Folcman. A început să mă intereseze mai mult din cauza numelui. Până atunci eu am auzit numai nume tradiționale evreiești, așa ca Raia, Raheli, Leia, Aster și Dvora, iar deodată apare așa un nume de frumos și contemporan ca Vilima. Această era o fată dezvoltată nu după vârsta ei și foarte frumoasă. M-am îndrăgostit de ea de la prima privire, dar eu eram rușinos și tot timpul în prezența ei deveneam neîndemănat. Eu nu știam cum să încep vorba cu ea și mai ales cum să-i atrag atenția. Eu am păstrat dragostea mea în suflet și ea așa n-a aflat nimic. În casa noastră dragostea nu se demonstra prin cuvinte și eu nu știam ce să fac când simțeam dorința de a fi alături de ea, să ascult cum răspunde la întrebările surorii mele, să-i aud glasul melodios, să simt mirosul trupului ei tânăr. Eu n-am arătat prin nimic sentimentele mele și ea nu bănuia nimic, dar eu mă mângâiam cu gândul că ea simte aceeași ce simt și eu. Eu am continuat să mă gândesc la ea și să o visez încă mulți ani. După război, când mă aflam în București am comandat o carticica de vizită cu numele ei și am purtat-o cu mine până ce am venit în Izrail. Aceasta a fost prima mea dragoste. Până atunci mi-au mai plăcut și alte fete, dar ele erau prietene de grădiniță sau de școală. Cu ele eu nu simțeam acele

emoții, care le simțeam alături de Vilima. Dacă există dragoste curată, atunci dragostea mea era astfel, încă de aceea că a fost fără răspuns.

Începutul retragerii

Nemții primea lovitură după lovitură. Noi nu aveam informații, dar știam că ei se retrag și simțeam apropierea liniei frontului. Aceasta ne speria mai mult pe noi decât înaintarea lor. Noi ne temeam ucrainenilor care s-au alipit nemților în 1941 și cărora nemții le-au promis autonomie. Doi ofițeri cu titluri militare înalte de origine ucraineană au dezertat din armata sovietică și s-au alipit la nemți. Eu îi am în vedere pe Vlasov și Bandera. Naționaliștii ucraineni erau antisemiști din generație în generație. Ei îi urau pe toți și în același timp și pe evrei. Poetul național ucrainean, Taras Grigorovici Șevcenco a fost antisemit și nici n-a ascuns acest lucru în operele sale. Tot antisemit a fost și Bogdan Hmelnițki, pe care ucrainenii până astăzi îl socot erou național.

Armata germană se retrăgea din ce în ce mai repede. Aceștea nu mai erau acei soldați mândri pe care i-am văzut prima dată în 1941. Ei erau murdari, decăzuți și înfomețați. Dacă noi n-am fi știut câte rele au făcut popoarelor Europei, noi i-am fi jelit. Nu știu cum, dar noi simțeam că fasciștilor le-au rămas zile numărate și nu e departe ziua când se va întoarce armata sovietică, care a intrat în Basarabia se socotea ocupantă, iar acum în ochii noștri era armata eliberatoare.

Tata foarte mult se temea de anarhia, care apare în timpul schimbării puterii. O deosebită teamă el avea de ucraineni. La o adunare a familiei am hotărât să invităm la somn soldați germani. Acești soldați care știau despre apropierea sfârșitului, obosiți din cauza retragerilor intensive într-o atmosferă dușmănoasă, atacați din partea opusă a frontului de către partizani, au primit invitația noastră cu bucurie. Ei știau că noi suntem evrei, dar aceasta acum nu le păsa, întrebarea despre originea noastră nici nu se atingea. Noi îi hrăneam și îi adăpam. Tata le propunea să joace în cărți ca ei să nu doarmă și să stea de strajă.

Tactica luată de tata a fost corectă. Niște soldați ucraineni au încercat să ne fure, sau poate vroiau și să ne omoare, dar au fost opriți de oaspeții noștri. Cât de stranie și schimbătoare e lumea aceasta. La răsăritul soarelui ei ne-au mulțumit pentru gazdă și au plecat ca să-și ajungă din urmă batalionul care se retrăgea. Eu nu știu dacă au reușit ei să îi ajungă pe ceilalți soldați, căci peste câteva ceasuri în oraș a intrat Armata Roșie.

Venirea eliberatorilor

În jur iarăși s-a făcut liniște. Nemții și aliații lor românii și ucrainenii au fugit sau s-au ascuns. Armata Roșie încă n-a intrat în oraș. În astfel de momente poți aștepta de la mulțime orice. Oamenii pot să încerce să se folosească de momentul care nu se va mai repeta. A început furtul depozitelor lăsate de germani. Deși părinții mei mi-au interzis acest lucru, eu luam parte activă la aceasta. Eu aveam 14 ani și jumătate, dar eu aveam o practică de trei ani de comerț și contrabandă, de dobândire a produselor alimentare pentru familie și eu socoteam că sunt destul de matur ca să hotărâsc singur cum să procedez. Eram de statură joasă, eram un copil, dar aveam destulă practică de viață și eu nu puteam să scap așa o posibilitate. Eu am intrat în unul din depozitele germane de după oraș, am găsit acolo un butoi cu petrol și l-am adus în curtea casei noastre. După acest reid al meu eu am observat că părinții au rămas mulțumiți. M-am întors repede la depozit și am adus și un butoi cu spirt, apoi am târât și o motocicletă părăsită. În fața “Casei Roșii”, unde trăiam, era un teren mare pe care creșteau copaci. Era un teritoriu unde se putea de se jucat și de se distrat cât vrei. Fără nici un scop, eu am adunat acolo totul ce am putut găsi. Printre toate lucrurile acolo am târât și linii de telefon.

După o zi sau două în oraș au intrat soldații Armatei Roșii. Noi i-am întâmpinat cum se cuvine unor eliberatori. Noi eram nespuse de fericiți că noi toți: mama, tata, sora, fratele și eu am rămas în viață.

Războiul era în toi, încă trebuiau să moară sute de mii de oameni până la biruință. Dar etapa cea mai grea a rămas în urmă. David, care a împlinit la timpul acela 20 de ani, a hotărât să facă și el ceva pentru lupta împotriva germanilor și a intrat în rândurile Armatei Roșii. El a mers în armată de bună voie, el a fost primit traducător într-un ștab al frontului ucrainean sub conducerea mareșalului Tolbuhin.

După un timp unchiul Zunea tot a fost mobilizat, dar din cauză că a fost luat în armată pe teritoriul ocupat de fasciști lui nu-i permiteau să lupte pe front. El și alții ca dânsul au fost luați și duși într-un batalion de muncitori în raionul Moscovei. Ei au fost puși la lucru foarte greu fizic, dar și moral căci atitudinea către ei și condițiile în care trăiau erau rele. În loc de ghetto el a nimerit într-un lagăr de muncă aproape silnică.

În curtea casei noastre se afla ștabul polcului de tancuri, conducătorul căruia era un capitan de origine gruzin. Deși aveam numai 14 ani eu m-am împrietenit cu el și cu alți ofițeri. Eu l-am chemat la noi acasă și el s-a bucurat mult.

Aceasta era o perioadă foarte bună. În fiecare zi la noi se punea pe masă mâncare diferită și bună. Toate erau pregătite de către mama și de soldați. În cea mai mare parte acolo erau conserve, pește, legume și alte delicatessuri. Desigur că nu se trecea și fără băuturi tari, fără de care soldații nu puteau. Tocmai acum eu, care eram foarte pretențios la mâncare mâncam în voie și aveam plăcere de la mâncare. Cel mai mult mi-au plăcut conservele de carne produse în Australia.

Conducătorul polcului, care aproape că m-a înfiat, mă lua în excursie prin satele învecinate. Foarte repede eu am înțeles că armata eliberatoare de multe ori se ocupa ca cea ocupantă. Acest ofițer delicat și bunăvoios împreună cu șoferul și ceilalți ofițeri pur și simplu își căutau femeile prin apropierea Moghiliovului. Ei încerca să le facă curte, dar dacă aceasta nu ajuta ei le luau cu sile. Eu am fost martorul acestor incidente, de aceea pot afirma că fetele nu prea

se împotriveau. Ofițerii afirmau că ucrainencele s-au lăsat nemților și cu aceasta și-au predat țara sovietică și acum nu trebuie să se arate sfinte. Ofițerul gruzin, care era inițiatorul distrărilor cu femeile ucrainene, s-a îndrăgostit de mătușa Batia, îi făcea curte după toată regula și aproape că i-a propus mâna și inima. Viitorul meu cumnat Iuzio, care continua să lucreze la uzină, a făcut o brichetă foarte frumoasă și i-a dăruit-o ofițerului în semn de mulțumire și prietenie, arătând prin aceasta sentimentele sale calde față de armata eliberatoare.

Dorința de a se întoarce acasă

Tata s-a folosit de relațiile mele cu soldații și i-a rugat să-l ducă până în Lipcani, ca să vadă dacă este vreo posibilitate de a se întoarce acolo sau în Boian.

Eu am rămas în locul tatei, principalul hrănitor al familiei. Eu l-am rugat pe ofițeri ca să-i aducă pe fugari care vroiau să se întoarcă, desigur el primea și plată bună. Astfel am devenit un fel de „stăpân” al biroului de transport, care putea hotărî problemele cu transportul al celor care vroiau să se întoarcă acasă. Eu câștigam cu aceasta foarte bine.

Casa noastră s-a transformat într-un hotel pentru rude, prieteni și cunoscuți care se întorceau din fundul Ucrainei în Basarabia și în Bucovina, care erau deja eliberate de fasciști. Unii din ei se opreau la noi pe câteva nopți, iar alții pe un timp mai îndelungat.

Familia Coifman, adică unchiul Iacov și mătușa Dina, care era soră cu bunica, au trăit la noi câteva săptămâni sau mai mult de o lună. Mătușa Dina știa a produce săpun, ea se ocupa de producerea lui și la noi, dar ținea în secret cum îl făcea. Ea nu ne spunea proporțiile dintre grăsime, apă și sodă caustică. Eu însă urmăream toate mișcărilor ei, mai ales când ea se ducea să pregătească soluția. Astfel, peste câteva zile eu cunoșteam secretul preparării săpunului. Când ei au plecat, eu am început să mă ocup singur de producerea săpunului. La început nu se primea nimic, pe semne că n-am observat toate amănuntele, dar cu timpul mi

s-a primit săpun care spăla murdăria de pe piele și de pe haine și hainele rămâneau întregi. Săpun nu ajungea și noi câștigam foarte bine din vânzarea lui. Era deficit și săpunul de toaletă. De aceea noi din săpunul nostru făceam șiște săpun în forme speciale, iar pentru ca să aibă miros noi îl duceam la nasul cumpărătorului în mănuși mirpsitoare.

În lupta pentru existență se folosesc metode care mergeau în contra cu conștiința, care era lăsată pe planul din urmă din cauza realității pline de foame și suferințe. În alt timp eu ași fi condamnat astfel de metode, dar în acele condiții aceasta s-a transformat în normă și chiar era stimat de cei din jur, căcă nu toți reușeau să facă așa.

În Transnistria, în Moghiliov-Podolsc noi am venit în octombrie 1941 și am rămas aici până în iunie 1944, doi ani și jumătate, dar dacă adăugăm timpul stat la Cernăuți se fac trei ani de bejenie. Această perioadă mi s-a părut mie mult mai îndelungată decât a fost ea cronologică. În orice ceas puteau să se întâmple evenimente strașnice și într-una deasupra capului atârna pericolul morții. Pentru un copil strămutările căruia au început la vârsta de zece, acești trei ani au avut o importanță foarte mare și au lăsat urme în formarea personalității mele. Eu nu pot spune cu încredere, care elemnte ale caraterului s-au format în acea perioadă traumatantă de izgonire din casă. Viața în sat printre goim, uciderea în casă a evreilor în noaptea pogromului, umblarea îndelungată și grea pe drumuri, chemarea tatei către sinucidere, ghetto în Cernăuți, izgonirea în lagărul din Ucraina, bolile, foamea continuă și pericolul de moarte în ghetto, desigur că au lăsat urmele sale ca o rană dureroasă în sufletul meu și au acționat asupra personalității mele, asupra tipului de gândire și comportării sociale.

Noi am trăit un an sub puterea sovietică apoi doi ani și jumătate sub regimul fascist, dar familia noastră a reușit să se țină împreună. Eu cred că noi am rămas vii datorită unirii și disciplinii și mai ales datorită mamei mele, care reușea în orice situație să ne dea puteri sufletești pentru ca să înfruntăm toate greutățile. Printre altele norocul ne însoțea totdeauna. Cine știe, poate că aici

este și meritul meu, căci eu, desigur, eram unul din factorul dorinței de viață. Anume eu i-am dat tatei ideea să se întoarcă în comerș și anume eu în cele mai grele momente nici pentru o minută nu pierdeam dorința de a căuta și a transforma în realitate diferite metode pentru existență. În acele situații de la mine s-a cerut ca eu să devin matur și eu într-adevăr mă comportam ca un matur, cares-a se gândea numai la lupta pentru existență. Dar în suflet eu am rămas copil.

Întoarcerea acasă

Noi încă nu am primit nici o veste de la tata care era plecat la Lipcani. A venit însă vremea să părăsim orașul Moghiliov și să ne întoarcem acasă, deși nu știam ce s-a întâmplat acolo timp de patru ani. Poate că mama ar fi primit o veste de la tata sau că ea vroia să-l găsească, dar era hotărât că noi plecăm. Mătușa Batia lucra contabil la gara ferată și a putut să ne organizeze câteva locuri într-un tren de mărfuri. În acest tren erau foarte mulți fugari și soldați, trenul ducea armament. O parte a trenului erau platforme cu tancuri, mașini militare și mitraliere, celelalte vagoane erau închise, în ele se afla armament și produse alimentare. Datorită mătușii Batia noi ne aflam într-un vagon cu personalul care însoțea trenul. Ceilalți fugari ședea pe acoperișurile vagoanelor și a mașinii. Pe drum îmi aminteam călătoria noastră acum doi ani și jumătate în partea opusă. Atunci eram închiși în înghesuială și mergeam spre necunoașterea, iar acum călătoream împreună cu personalul în condiții foarte bune. Oamenii aceștea ne serveau într-una cu ceva și aveau față de noi o atitudine foarte bună. Nouă ne părea rău să părăsim trenul. Cu acest tren am ajuns până la Larga, unde în 1940-1941 a lucrat sora mea. Acest orașel nu era departe de Lipcani. Noi ne-am luat rămas bun de le personalul trenului și am coborât la oprire. De aici trebuia să urcăm în alt tren sau un transport care ne-ar fi dus până la Lipcani. Distanța nu era chiar atât de mare și la trebuință puteam să mergem și pe jos spre orașelul de care ne era dor. În sfârșit, noi am găsit un tren care mergea în partea

aceea. Împreună cu alți fugari ne-am găsit un locușor pe acoperișul trenului și am ponit.

La Lipcani după Transnistria

Am ajuns la stația din Lipcani. Coborând am văzut că gara nu s-a schimbat. Straniu însă era lucru căci pe noi nimeni nu ne cunoștea. Noi nu știam să ne pară rău de acest lucru, sau nu, căci nu știam cum cei de pe loc îi primeau pe cei veniți. Am pornit pe jos, am trecut tot orașul ca să ajungem la casa unde m-am născut și am trăit până la vârsta de zece ani. Și iată am ajuns. De la casa noastră n-a rămas nici urmă. Nu știu ce simțeam noi în timpul acela, mirare sau mâhnire. Noi am primit aceasta ca un fapt săvârșit și nu ca o pierdere zguduitoare. Eu cred că noi am rămas indiferenți la dispariția casei, fiindcă în suflet l-am pierdut încă în iunie 1940, când am fugit la Boian, ca să nu fim exilați în Siberia. Casa unchiului Moșa și moara au rămas întregi. Noi am uitat ca ne aflam în Uniunea Sovietică, iar în această țară nu se uită trecutul oamenilor mai ales, al celor care au “exploatat” pe muncitori săi. Noi credeam cu naivitate că acum când am trecut prin încercările războiului noim vom fi socotiți cetățeni cu drepturi egale. Nu aveam nici o intenție ca să ne întoarcem moara sau să căutăm acea avere pe care am pierdut-o în noaptea când fugeam din Lipcani. Pe semne că alții credeau altfel. Noi am vizitat-o pe fosta noastră lucrătorită, care era căsătorită cu fostul nostru lemnar. Ea ne-a primit cu bunătate și ne-a povestit ce s-a întâmplat aici de când am părăsit noi orașul. Ei nu ne-au invitat să rămânem peste noapte, dar ne-au preîntâmpinat să nu ne stăruim să rămânem în Lipcani. Cu atenție stăruindu-se să nu ne supere ea ne-a data de înțeles că se pot găsi de aceea care ne vor aminti trecutul nostru “burghezesc”. Ne având altă ieșire, noi am rugat să ne primească la somn într-o clădire de stat. Nouă ne-au permis să rămânem, dar ne-au sfătuit ca dimineată să plecăm foarte repede.

Întoarcerea în Boian

Noi am ascultat sfaturile Mariei și a bărbatului ei și ne-am continuat calea spre Boian, unde credeam că-l vom găsi pe tata.

Eu, folosind practica pe care o aveam din Moghiliov în domeniul transportului am organizat pentru câteva locuri într-o mașină care putea să ne ducă până la orașelul Noua Suliță. Acest orașel, aflat nu departe de Boian, se afla la hotarul dintre Basarabia și Bucovina (până la primul război el era la hotarul dintre Rusia Țaristă și Imperiul Austro-Ungar). Am ajuns la Noua Suliță în a doua jumătate a zilei. Am găsit o cameră de somn pentru mama și sora, iar eu m-am pornit pe jos în Boian.

Eu nu știam care este distanța de la Noua Suliță până la Boian, poate zece sau poate douăzeci de kilometri, dar pentru mine acest drum era fără sfârșit. Eu doream să-l văd pe tata pe care nu l-am văzut câteva luni. Calea mea trecea pe lângă sate și pe lângă mine treceau căruțe, dar eu nu îndrăzneam să cer să mă ia. În gând speram să-l găsesc pe tata sănătos și încrezut în sine. Țăranii care treceau pe lângă mine erau indiferenți și eu tot nu intram cu ei în discuție. După câteva ceasuri, eu am ajuns la marginea Boianului, pe care l-am cunoscut fără greutate. Emoțiile mele creșteau în fiecare minută. În memoria mea au apărut scene din viața în sat și mai ales noaptea pogromului. Eu am mers drept la moară cu nădejdea să-l găsesc acolo pe tata, dar în ziua aceea el era plecat cu treburi la Cernăuți. Acolo l-am întâlnit pe acel morar care ne-a scăpat viața în noaptea pogromului, el m-a cunoscut și m-a îmbrățișat călduros. El m-a adus la apartamentul pe care-l închiria tata la niște polonezi, așteptându-l eu am adormit. Mai târziu tata s-a întors acasă și văzându-mă el m-a cuprins, m-a sărutat și a început să plângă. El simțea fericire și durere, bucurie și mâhnire în același timp. Din inima tatei a ieșit durerea și supărarea, sentimentul de vină și părerea de rău că nu a putut suporta marea răspundere care era asupra lui în anii războiului. Dar mie mi s-a părut că el s-a mai îmbărbătat. Eu am văzut cum lucea ochii lui când îmi povestea cum fără surse materiale a reușit să pornească

lucrul la moară, care era părăsită. Lui i-au ajutat cunoscuții, cunoștințele bogate pe care le avea și credința că cineva aștepta ajutorul lui. După ce mi s-a povestit cum a trăit din momentul despărțirii, el m-a hrănit foarte bine. Mi-a pregătit cașă din mânăciă fiartă pe lapte cu zahăr și miere, dar cea mai delicioasă mi s-a părut smântâna. Tata era contabil la moară și la ferma de vaci. Eu n-am mâncat așa bunătați din anul 1940. Cât mi-a pregătit mâncarea, tata s-a mai liniștit un pic. El arăta fericit, plin de energie și încredere în sine. Eu nu l-am văzut într-o dispoziție așa bună încă din 1940, când rușii au venit în Basarabia. Eu am dormit foarte bine în camera pe care o închiria tata, iar dimineața împreună am plecat cu o căruță după mama și sora. Întâlnirea noastră s-a primit foarte emoțională, poate de aceea că femeile sunt mai sentimentale. Mama și sora plâneau și râdeau fără ca să se sfiască de sentimentele sale, fețele lor redau bucurie și nădejde. În drum spre Boian treceam prin locuri cunoscute. Aceste locuri le-au amintit mamei și surorii mele despre pogrom, despre distrugerea în masă a evreilor. Ele au simțit o durere și o mânie că sunt nevoite să trăiască printre acești oameni.

Noi am început să ne aranjăm apartamentul. O parte din mobilierul l-am găsit în casa șefului morii, care a rămas în postul său și în timpul ocupației. Noi nu l-am întrebat cum a ajuns mobila noastră la el în casă, ci ne-am mulțumit cu lămuririle lui despre aceea că el o păstra pentru noi. Tata a vrut să caute dreptatea, dar un ofițer evreu l-a sfătuit să nu înceapă astfel de lupte, căci pentru aceasta încă nu a venit timpul. Către mulțumirea noastră, întrebarea s-a hotărât singură, căci directorul a fost alăturat din post.

Eu m-am întâlnit cu o parte din colegii săi de școală. Ei s-au maturizat și erau mai înalți decât mine, deși trei ani în urmă eu eram mai voinic decât mulți dintre ei. Acum, însă, eram foarte josuț. Numai după ce am început a mânca bine, procesul creșterii s-a reînceput.

Odată în două-trei săptămâni, eu plecam la Cernăuți ca să-i duc surorii mele produse. Ea a început să predeie la Universitate. De multe ori pe mine

acolo nu mă recunoșteau, așa mă schimbam de la o vizită la alta. S-a mărit numărul încălțăminte mele. Toți acești ani eu am umblat desculț, acum nu-mi închipui cum reușeam să umblu așa iarna. Numai în ultimul an, când situația financiară s-a mai îmbunătățit mie mi-au cumpărat galoși. În ghetto, curtea casei noastre trăia un cizmar, care mi-a cusut și o pereche de pantofi. Ei erau îndemânoși și frumoși. În una din zilele de vară, când nu aveam ce face și mai ales îmi era foarte foame, eu m-am întins pe iarbă aproape de casă. Băteau un vântuleț ușor de vară și eu punându-mi pantofii sub cap, am adormit. Când m-am trezit pantofii nu mai erau. Pentru mine aceea a fost o pierdere foarte mare, pe lângă toate mi-era și rușine că s-a întâmplat așa ceva cu mine. Eu am rămas fără încălțăminte și umblam prin ghetto ca să-l găsesc pe hoț. După câteva săptămâni, eu am văzut pantofii mei pe un băiat voinic. Eu m-am năpustit asupra lui și i-am cerut pantofii, dar el fără să spună ceva cu putere m-a împins și a plecat. Eu nu m-am liniștit până n-am scris o plângere la curtea juridică.

În legătură cu aceasta vreau să accentuez că ghetto era un stat autonom. Aici era poliția personală, slujba sanitară, măsurile culturale, biroul de înmormântare și altele, care în condiții grele și fără de resurse se străduiau să ajute oamenilor să ducă o viață cât de cât normală. În timpul procesului, eu nu am putut dovedi, că pantofii îmi aparțineau mie, căci în ghetto era multă încălțăminte asemănătoare, iar eu nu aveam nimic deosebit la pantofii mei.

În Boian eu visam la o pereche de cizme. Cizmarul nostru cunoscut din ghetto s-a întors la Cernăuți. El mi-a măsurat piciorul, pentru ca să-mi coase cizme, iar eu l-am plătit cu smântână pe care o aduceam de câte ori veneam la Cernăuți. Când cizmele au fost gata, ele au fost mici pentru mine, eu eram foarte supărat. Pentru ca să mă liniștească părinții, mi-au cumpărat o pereche de cizme de pe piață de la un soldat. Aceste cizme eu le-am purtat vreo doi ani, până n-am plecat la București. Eu nu aveam nici îmbrăcăminte, de aceea mi-au cumpărat galifă de la un soldat rus. Pe timpul acela nu erau magazine de haine. Croitrul

din sat mi-a cusut un costum din forma militară, pe care tata a cumpărat-o de la un ofițer german.

Deși, eu n-am învățat trei ani m-au primit la școală după vârstă și nu după cunoștințe. Învățătoarea care mă învăța în clasa a IV-a era conducătoarea și clasei a VII-a. Ea depunea toate eforturile, ca să mă ajute să învăț aceea ce am pierdut. Ea m-a ajutat nu numai să învăț, ea mi-a insuflat încrederea în sine, care era foarte necesară pentru a-i ajunge pe colegii mei. Eu iarăși am devenit un copil normal, ocupația căruia era învățătura. În toate clasele superioare se citeau așa obiecte ca meșteșugul războiului și apărarea civilă, care erau duse de profesorul de pregătire premilitară. Acest profesor în școala noastră era evreu rănit în lupte. Eu eram unicul elev de naționalitate evreu din toată școala. După pogrom în sat n-au mai rămas evrei. Eu aveam o bogată practică de viață, aceasta a observat profesorul de pregătire premilitară. El m-a numit ajutorul lui și eram exemplu în toate exercițiile fizice. Aceea îmi plăcea foarte mult și atunci eu am început a mă gândi la o carieră militară în Izrail.

În școală s-a organizat un ansamblu de cântece și dansuri, eu am fost ales pentru participare în ansamblu.

Conducătorul ansamblului, horeograf și învățător de muzică era conducătoarea mea de clasă. Ea m-a ajutat ca să fiu primit în ansamblu. Noi dansam dansuri populare, cu care copiii din sat erau cunoscuți din copilărie, iar eu trebuia să le învăț foarte repede fiindcă se apropia concursul de cântece și dansuri din Ucraina. Cel mai bun ansamblu trebuia să plece la polufinal în Kiev, iar de acolo la final în Moscova, unde se adunau reprezentanții altor republici. Spre mirarea mea eu am observat că pot învăța foarte repede toate dansurile. Eu am devenit o parte componentă a ansamblului de parcă aș fi fost băștinaș din sat. Elevii mi-au dăruit un costum național. El era format din niște pantaloni de pânză cusuți de sine stătător. Ei erau foarte înguști cu un brâu lat care se lega pe talie și care lăsa după un timp urme pe corp. Cămașa lungă până la genunchi era cusută tot din pânză. Brâul frumos ornamentat se lega peste cămașă. Mai era și

un pieptar din piele de oaie, nevopsită, dar cusutp frumos. Fiecare sat se deosebea prin uzoarele sale tipice de pe pieptar. Pe cap purtam o căciulă înaltă de blană.

Când s-au terminat repetițiile, noi am plecat în Cernăuți și ne-am oprit noi într-un hotel frumos și se numea “Cioroiul negru” (Der Şverţer Adler). Din cauza neajunsului de combustibil în cameră era foarte frig și tot ansamblu (20 de oameni) s-a dunit într-o singură cameră. Înainte de a ieși pe scenă noi toți, aveam mari emoții și cu nerăbdare așteptam rândul nostru. Conducătoarea noastră de clasă nu era foarte tânără, era foarte subțire, de aceea semăna cu un distrofic. Această așteptare era insuportabilă pentru ea, dar ea a făcut tot posibilul ca să ne pregătească și să ne insuflă încrederea în puterile noastre ca să prezentăm cu demnitate școala noastră. În momentul principal, înainte de a ieși pe scenă ea a pierdut glasul.

Noi am dansat bine, am primit o mare de aplauze, dar n-am ieșit pe primele locuri. Repetițiile împreună și concertarea ne-au unit pe toți membrii ansamblului și ne-a făcut de nedespărțit. Diferența dintre ucraineni, români, polonezi și dintre mine ca evreu a dispărut. Noi împreună învățam, cântam și dansam la școală și în mijlocul ansamblului. Eu mă simțeam extraordinar. Acum am înțeles cât de mult am pierdut în anii de bejenie și de ghetto.

Intrarea în comsomol

În sat a venit un reprezentant al partidului comunist cu scopul să organizeze aici un nucleu comsomolist. Primii zece candidați au fost, desigur membrii uniți ai ansamblului. El nu a depus multe eforturi pentru a ne atrage în comsomol. El a unit la ansamblul nostru o fată de vreo 20 de ani, care era vreo comsomolistă cu stagiul venită din Uniunea Sovietică. Ea lucra într-o companie feroviară și a fost numită la stația din Boian. Pentru timpurile cele era foarte frumoasă: sănătoasă, cu obraji roșii, plină la trup, cu nasul cărn. Ea avea o voce puternică și frumoasă, ea ne-a făcut cunoștința cu repertuarul cântecelor

popoarelor din Uniunea Sovietică. Mi se pare că ea mi-a prins dragostea către cântecele rusești, care s-a amestecat cu nostalgia după cântecele evreiești, rădăcinile cărora veneau din muzica popoarelor Europei de Est și parțial din Rusia.

Pentru a fi primit în comsomol trebuia de învățat operele lui Marx, Enghels și Lenin. Noi nu înțelegeam nimic în acele lucrări și pregăteam numai întrebări standarte care vor fi la examen. Satul Boian făcea parte din raionul Sadagura. Noi am plecat în centrul raionului pentru susținerea unui examen oral în fața unei comisii din 20 de oameni. Eu știam că trebuia să ascund trecutul meu și să nu spun că sunt fiul stăpânului morii. Eu împreună cu ceilalți am fost primiți pe un termin de control. Seara pentru candidații din toate satele a fost organizată o cină cu un concert. Grupa noastră, împreună cu fata - comsomolistă, au organizat o prezentare de dansuri, aceasta a fost o surpriză. De data aceasta toți ne lădau și noi am plecat la somn foarte fericiți. Noi am fost împărțiți prin casele locuitorilor și eu am dormit într-o casă cu frumoasa comsomolcă. Pentru mine era o cinste să dorm cu ea într-un pat, dar din cauza emoțiilor care m-au cuprins și mai ales din lipsa educației sexuale, eu n-am închis ochii. Încă mulți ani nu-mi puteam ierta că nu m-am folosit de moment și am cunoscut acea deosebită plăcere, despre care am auzit vorbind multe. Mi se pare că și ea a rămas nemulțumită. Dimineața ea mi-a lăudat comportarea mea puritană, dar în cuvintele ei se simțea sarcasmul. Eu mi-am păstrat inocența încă mulți ani

Hotelul familiei Fihman în Boian

Situația noastră financiară s-a îmbunătățit mult, dar noi eram foarte singuratici. Noi aveam relații numai cu prietenul nostru morar, care a arătat fidelitate și bunătate familiei noastre. Casa noastră se afla la intersecție de drumuri și mama a hotărât să invite pe fiecare familie evreiască, care mergea spre Cernăuți din ghetto din Transnistria. Aceste familii ședeau la noi câteva zile pentru a se odihni și a se întări fizic. Oaspeții erau foarte bucuroși de primire, iar

mama se bucura de societatea lor. Aceste primiri au continuat aproape un an și au adus plăcere și oaspeților și gospodarilor de casă.

Tata la moară

Tata lucra la moară depunând toate puterile de parcă ea era a lui. De multe ori moara ieșea din funcțiune din lipsa detaliilor necesare. Tata era un bun specialist în domeniul acesta, el a reușit să organizeze reparația morii și chiar producerea unor detalii importante pe loc, deși detaliile originale erau produse de către compania Buhler din Suedia. Detaliile care nu-i ajungeau și reparația unor din ele tata plătea cu făina, care rămânea în țevi. Combustibil tot nu ajungea, de aceea tata l-a trimis pe noul director, un evreu de origine poloneză, în Galița, ca să-l cumpere de acolo. Energia și caracterul tatei, care aproape au dispărut în timpul aflării în ghetto, s-au întors și datorită acestui fapt moara și-a reînceput activitatea și aceasta ne aducea câștig. Bani nu mai erau o problemă și noi ne puteam permite mai multe. Pentru prima dată noi puteam fără economie să cumpărăm lucruri scumpe ca să le adunăm pentru zile negre.

Iarși se apropie primejdia

Tata avea 46 de ani și el putea fi luat la armată, pentru ca să nu se întâmple aceasta, el trebuia să fie numit neînlocuitor în spatele frontului. Aceasta costa făină și mană, iar câteodată și porci de 50-60 kilograme, pe care tata îi creștea la moară pentru ca să facă “cadouri la evenimente importante”. În una din vizitele tatei la centrul de conducere, când a adus produsele conducătorului morii din Bucovina de Nord, el a fost luat la examinare în N.C.V.D. Din fericire el a reușit să iasă cu bine și din această situație. Noi nu mai eram atât de naivi ca la început. Am înțeles că pericolul este aproape și trebuie de întreprins ceva fără întârziere. Așa ca și în primul război mondial, România trecea de la un bloc la altul. Noi știam despre înaintarea Armatei

Sovietice din ziare și din scrisorile fratelui care slujea în Armata Sovietică aflată în România.

Acuma tata a acționat foarte repede și spre deosebire de așteptarea fără acțiune din ghetto, el a găsit ieșirea cea mai dreaptă din situație. El nu mai făcea parte din componența acelor oameni care credeau că nu se va întâmpla nimic rău. Foarte mulți au fost exilați în Siberia sau se aflau arestați de mulți ani în așteptarea procesului. Noi am avut ocazia ca să putem fugi în România, plătind pentru aceasta un gonorar.

Fuga în Dorohoi în România

Iute ne-am adunat, am luat-o pe sora de la Universitate, ne-am așezat în căruță și am plecat spre România. Am trecut granița în orașelul Herța și am ajuns în Dorohoi. Tata avea aici mulți cunoscuți, fiindcă până la război avea relații comerciale. Noi cunoșteam câțiva evrei de când am fost în Moghiliov (ei s-au întors acasă cu doi ani înaintea noastră). Am fost primiți foarte bine, eu m-am întâlnit cu prieteni din ghetto. Prietenii tatălui meu ne-au propus o cameră mică la balcon. Sora a plecat la Iași ca să continue studiile, iar tata a plecat să caute de lucru la București. David pe atunci era încă în armată, așa că în cameră noastră micuță am rămas numai eu cu mama.

Eu nu știu de ce, dar aici m-am îmbolnăvit, tot trupul mi s-a acoperit cu buboae și care mă mâncau. Doctorul ne-a spus că aceasta este frunculios și cesotcă. Fiecare din aceste boli erau nesuferite, dar amândouă îmi provocau suferințe foarte mari. Doctorul Danilov, cunoscut încă din Moghiliov, trăia și lucra în Dorohoi. El mi-a dat niște ungere cu miros foarte urât și niște pastile, dar cel mai bine mă căta mama. Ea mă spăla de câteva ori pe zi și mă ungea cu unsoarea scrisă de doctor. Ea cu fidelitate mă lecuia așa cum pot doar mamele. Am scăpat de bolile mele în câteva săptămâni.

Eu am început să sufăr din cauza schimbărilor și mutărilor în România. Eu mă jeluiam mamei că m-au rupt din locul, unde eram fericit după trei ani lipsiți de copilărie plini de suferințe și foame.

În Boian eram în societatea care îmi aducea plăcere și liniște. Iar acum trebuie să mă învăț a trăi în altă societate. Eu eram supărat și i-am adus mamei multe suferințe și mâhnire, pe care ea nu le merita. Eu trebuia să am față de ea o atitudine mai înțelegătoare, dar necătând la măturitatea mea nevoită din ghetto, eu rămâneam un copil și nu înțelegeam jertfa desine, dragostea fără margini pe care ni le dăruia mama nouă tuturor, și mai ales mie, celui mai mic. Noi nu aveam nici o veste de la tata, de asemenea nu aveam scrisori de la David. Poate că el nu știa adresa nouă a noastră sau poate că se teamea să ne scrie.

Mișcarea sionistă a tineretului

Pe mine m-au găsit prietenii mei din ghetto și eu am început să mă întâlnesc cu ei. Relații foarte calde cu Sami Grisero, cu care prieteneam încă din școala primară. El era din orașelul Rădăuți, care se afla pe partea cealaltă a râului Prut. Pentru ca să învețe la școala evreiască unde învățam și eu, el era nevoit ca în fiecare zi să treacă râul pe pod. În Moghuliov iarăși m-am întâlnit cu el, dar drumurile noastre s-au despărțit. Când evreii Regatului au fost eliberați și au putut merge acasă. Era foarte bucuros acum, când iarăși l-am întâlnit. Evreii de seama mea s-au deprins cu viața în Dororhoi, cunoșteau limba română. Eu am început să învăț mai departe această limbă. Ei erau îmbrăcați copilărește iar eu purtam aproape toată forma soldatului rus: pantaloni, cizme și cămașă militară. Ei făceau parte din mișcarea evreiască sionistă. M-au invitat și pe mine în societate. Aici am observat, spre mirarea mea, că țin minte toate cântecele evreiești pe care le cântam în școala primară “Tarbut”. Eu mi-am amintit și câteva propoziții în ivrit, ce-a făcut ca prietenii mei să se mire. Încetul cu încetul eu am devenit un membru adevărat al mișcării sioniste. De asemenea eu dansam dansuri populare și chiar am încercat să devin solistul cântecelor

populare ruse. Cu timpul m-am învățat să trăiesc la locul nou și aproape că nu mă mai jeluiam m-au luat de la baștină. Activitatea mea în societate îmi lua foarte mult timp. Noi umblam pe la nunți și adunam milostenie în fondul Keren Calmet (organizație care cumpăra pământ de la arabii din Palestina). De asemenea noi înscenam scenete, în una din ele eu am jucat rolul cărturarului arab din Ierusalim, îmbrăcat în haine de beduin. Eu nu aveam nici o închipuire cine este acesta și cine trăiește pe pământul palestinian și cine îl conduce. Eu nu știam nimic despre sionism și prima informație am primit-o când am venit în România. În mișcarea sionistă erau foarte multe fete de-o seamă cu noi, care erau dezvoltate mai bine decât noi. Apropierea lor îmi făcea plăcere, căci în Boian în compania noastră erau numai băieți. Fetițele erau foarte drăguțe, iar unele chiar frumoase. Eu m-a împrietenit cu câteva din ele, dar era una care vroia să devină iubita mea. Eu nu aveam nici o practică în astfel de relații și pe lângă toate eu încă o iubeam pe Vilima, pe care speram să o găsesc și se dăstăinuiesc dragostea mea.

Bucureștiul

Tata ne-a anunțat că a găsit o locuință în București și că noi putem să plecăm încolo. El nu ne spunea nimic despre starea financiară fiindcă în planurile familiei era să plecăm în Izrael și nu să rămânem în România. De la București noi puteam pleca la Izrael mai ușor.

Cu trenul timp de două zile am ajuns la București. Noi am adunat bagajul nostru nu prea mare într-o mică mansardă de pe strada Labirint. În posesiunea noastră era o odăiță mică și podul. Aici ca și în ghetto în timpul războiului, aveam de furcă cu insectele parazite. Tata din nou se străduia să se ocupe cu comerțul în piața neagră. El se ocupa cu schimbarea valutei și cu vânzarea aurului, așa că noi aceam speranța că de foame nu o să murim.

Întoarcerea la școală

În anii de bejenie, eu am învățat numai datorită surorii mele. Anume ea a insistat ca eu să învăț și nu mă lăsa pace nici în ghetto, nici în România. Sora a rugat niște prietene de a ei să-mi ajute cu învățătura. Studiile mele erau foarte diferite: 4 clase la școala primară, unde limba română se studia ca limbă străină, odată cu venirea puterii sovietice predarea a început să fie în limba ucraineană și în limba rusă, apoi a urmat patru ani fără studii serioase, mai apoi în clasa a VII-a eu din nou învățam în limba ucraineană. Acum după vârstă eu trebuia să fiu în clasa a IX-a, dar după cunoștințele mele cu greu puteam fi primit în clasa a VI-a a gimnaziului românesc. Se cerea ca să cunosc limba română, geografia, matematica, limba franceză, istoria și limba latină, pe care eu n-am studiat-o nici într-o clasă. Prietena surorii, Biba Verticovskaia, a fost de acord să mă învețe limbile română, franceză și latină. Aceasta mi-a permis să fiu primit în clasa a IV-a a gimnaziului, care se egala cu anul opt de învățământ. Eu eram cel mai mare din clasă, căci cei mai mulți elevi au continuat să învețe și în anii războiului. Am început a învăța cu mult entuziasm. Eu îi ajutam tatei în piață, transmițându-i marfa cantrabandă, care erau interzise de lege. Necătând la acest lucru, eu găseam timp pentru ca să învăț și eram un elev foarte bun. Eu eram foarte mândru de cașchetul pe care trebuia să-l port ca gimnazist.

Eu am susținut examenele de intrare în clasele mari și chiar am primit o notă bună la latină. Aceasta a fost o adevărată senzație. În timpul examenului eu mi-am amintit fragmentul pe care îl știam pe de rost și care acum trebuia să-l traduc. Fragmentul povestea despre trecerea a trei sute de soldați greci prin Termofil.

Eu am fost transferat în clasele superioare și am devenit elevul uneia din școlile "Tarbut", numai că aici predarea era în limba română. În română școala se numea cultura și se afla pe strada Sf. Ioan. Într-o clasă cu mine mai era un elev de vârsta mea, Iulius Tirer, care ca și mine, n-a învățat în timpul

războiului. Împreună cu el eu m-am înscris și în clasa a X-a a altei școli în care învățam paralel cu școala “Tarbut”.

Românii aveau o atitudine binevoitoare față de evrei ca mine, repatriați. De multe ori ne veneau în întâmpinare și ne ajutau cu ce puteau (nu o dată eu mă gândeam că în Izrail repatriații nu aveau așa o atitudine din partea băștinașilor). Împreună cu Iulius învățam și rezolvam temele de acasă. După câte știu Iulius a susținut examenele de absolvire. Eu, însă, am ales altă cale.

Într-o zi la noi în societate a venit un activist al Centrului Republican Sionist. Apoi el a vizitat și școala noastră. El ne-a lămurit cât de importantă este repatrierea în Izrail, mai ales după cele întâmplate în Europa. De la el am auzit despre groaza are a avut loc în lagărele de concentrare din Aușviț, Buchenwald, Birchenau, Treblinca și altele. Despre lagărele de concentrare eu știam puțin, deși ne-am întâlnit în Cernăuți cu câțiva deținuți din acele lagăre. Poate că familia mea a vorbit cu ei și știau mai mult, eu nu cunoșteam și nu știam nimic din cele întâmplate până nu a venit activistul din Izrail. Ne-a sfătuit că dacă dorește cineva să plece în Izrail trebuia să treacă pregătirea în una din mișcările sioniste.

Viața mea în rol de elev în România

În apartamentul de pe strada Labirint, noi nu ne-am reținut prea mult. Vara acolo erau niște condiții insuportabile. Acoperișul, după cum era primit în orașele mari în Europa era acoperită ??????????????????. Vara ea acumula căldura soarelui și ca rezultat în odaie era o căldură insuportabilă. Pe această stradă locuiau mulți evrei. Acesta era un raion tipic evreiesc, în care era sinagogă, grupări ale mișcării sioniste și alte organizații sioniste. Aproape de această stradă se afla strada Crucea de Piatră, pe care erau multe felinarii roșii.

Legătura mea cu soldații ruși nu s-a întrerupt. Ei umblau pe străzile orașului, dar eu vorbeam în limba lor. Foarte ușor am intrat în relații cu ei și le ajutam ca traducător. Eu cumpăram de la ei diferite nimicuri. Așa am cumpărat

???????????, pe care am vândut-o cu un preț mai mare. De asemenea am cumpărat de la ei un costum, care îmi venea după mărime. Cumnatul meu a îmbrăcat acest costum la nuntă, când s-a căsătorit cu sora mea, arăta el foarte bine. Deși cunoșteam binișor limba rusă s-a întâmplat că am cumpărat de la ei un berbec în loc de un porc, am înțeles asta numai după ce mi l-au dat. Nimeni nu vroia să cumpere berbecul și eu am fost nevoit să-l dau la noi în pod. Carnea și pielea am vândut-o, noi, însă, ne-am mulțumit numai cu măruntaiele. Cu timpul nu eram numai vânzător și traducător, dar și ghid. Eu le arătam călătorilor cunoscuta stradă a felinarilor roșii.

Tata a găsit o cameră într-un raion mai scump și mai prestigios, pe strada Doamnei. Această stradă se mărginea într-o parte cu strada Academiei, iar din cealaltă parte cu strada Calea Victoriei. Pe această stradă se afla Palatul Regal, Sala Filarmonică, Teatrul Național, magazinele mari, Sora, Lafayette Galeries. În fața casei noastre se afla bănci mari și Banca Națională.

Aproape de noi la cinci kilometri de mers pe jos se afla altă uliță prestigioasă, Lipscani. Ea era închisă pentru transport, era menită numai pentru plimbări pe jos.

Camera noastră se afla la etajul trei al unei case cu patru etaje. În casă era și un lift, ușa exterioară al căruia se deschidea ca harmojca, iar cea interioară era din sticlă, cum se poate vedea în filmele din timpul acela. O mare parte a casei era ocupată de magazine și de afișuri. Numai etajele de sus slujeau ca locuințe. Camera în care trebuia să locuim aparținea cândva unei evreice dintr-o bogată familie din Rusia. Ea se numea Matilda. Înalta și frumoasa Matilda a venit în București pentru a se ocupa cu arta înaltă, dar în scurt timp și-a schimbat profesia. Ea a devenit amanta bărbaților bogați și a persoanelor cu posturi înalte de stat. Cu timpul a devenit o prostituată de elită. Apoi a coborât și în stradă. Ea ne-a dat în arendă o parte din apartament, fiindcă ea aproape că nu mai avea clienți și foamea îi bătea la ușă. În camera noastră erau patru paturi, o masă și un dulap care despărțea dormitorul de bucatărie. Apă în apartament nu era, iar

viceul era comun pentru tot etajul. Necătând la aceasta noi eram foarte mulțumiți că am părăsit mansarda de pe strada Labirint. Matilda nu ne încurca. Noi patru trăiam într-o cameră care nu era mai mică decât cea din Moghiliov. Mie îmi plăcea foarte mult condițiile noi și mai ales apartamentul, ferestrele căruia dădeau în piața centrală. Până a veni în București eu am văzut 6-8 filme. Când ne aflam în Boian a doua oară, am privit câteva filme, două din ele mi-au plăcut mai mult: “Cercul” și “La ora șase seara după război”. În București mi-am potolit setea după cinematograf. În orașul acela mare erau aproape 50 ,de cinematografe, cea mai mare parte din ele lucrau de dimineață până la miezul nopții. Puteam să intru în cinematograf dimineața și să privesc toate filmele din ziua aceea fără să ies din sală. În unele cinematografe în pauze concertau artiști de diferite janruri. Foarte repede cinematograful a devenit pentru mine mai important decât mâncarea. Eu am privit o mulțime de filme, din care am aflat multe despre viață, despre evenimente din lume și chiar am învățat un pic limba engleză. În București eu vizitam și teatrul evreiesc “Berșaum”. În teatrul românesc am privit multe spectacole bune, unul din ele a fost pentru mine neînțeles. El se numea “Electra Becomes Mouring”, după romanul lui Iudjin O’Nil. Nu departe de casa noastră era Teatrul de Operetă. Eu am văzut toate spectacolele lor, iar unele din ele de câteva ori, căci controlorul era prietenul meu. În pauză de multe ori discutam cu el. Spectacolele: “Boierul țiganilor” și “Marița” le-am privit de trei ori. Rolurile principale în ele erau jucate de către actori de origine evreiască din Ungaria, Oscar Danere și Rugi Berșoni.

Am văzut multe filme franțuzești, în care s-au filmat actor ca Jan Gaben, Lui Jove, Pier Bersar, Mișeli Morgan, Jan Maro, Vivien Romans, Daniel Darie și filme italiene cu Elida Vali și Amadeo Nazari; filme ungare cu: Iavor Palom, Catlin Cradi. Desigur, căci cea mai mare parte a filmelor erau produse în America. Eu am devenit un adevărat expert în filme și puteam spune ce roluri vor juca actorii în film după cărțile pe care le citeam. Iubeam să citesc, cel mai mult îmi plăceau cărțile istorice. Eu nu eram cunoscut cu opera. Unul din cei

mai buni prieteni ai mei adora opera. Odată am mers împreună cu el să cumpărăm bilete pentru operă. Coada era foarte mare și am stat după bilete câteva ore. Când am ajuns acasă am procedat ca prietenul meu. Am cumpărat bilete la toate prezentările din săptămâna viitoare. O parte din ele le-am vândut. La celelalte care mi s-au primit grates am mers singur. Aceste spectacole au deschis în fața mea o lume nouă și minunată. Eu am rămas minunat. Apoi am înduplecat-o pe mama să meargă cu mine. Ea a primit o mare plăcere de la ele. Eu am văzut așa opere ca: “Carmen”, “Traviata”, “Boghema”, “Manon Lesco”, “Lucia de la Marmor” și încă câteva prezentări minunate de balet. Îmi plăcea să mă plimb în parcurile frumoase ale orașului: Cișmigiu și Carol și în raionul șoselei Kiseliiov.

Transportul în București era ieftin și confortabil. Cu tramvaiul se putea de ajuns în toate colțurile orașului. Vara mergeam să înot în baseinul orașului. Eu și câțiva prieteni de ai mei am organizat o comandă de volei. Unul din colegii mei avea un teren liber și noi, cu mâinile noastre l-am transformat într-un minunat stadion de volei. La drept vorbind nu prea am jucat acolo volei, căci terenul era departe de casă. Tatăl prietenului meu, Jan Candler, lucra la redacția unui ziar popular care aparținea partidului conducător. Lucrătorii ziaruluiiau plecat pe câteva zile în excursie pe un tren special în direcția graniței dintre Iugoslavia și România pe Dunăre, la Turnul Severin. Pe mine m-au luat împreună cu Jan în această excursie. Atunci noi am văzut insula mică de pe Dunăre, care se numea A-Da-Cale. Această insulă era un teritoriu pe care pentru comerț nu se plătea impozit. Acolo am cumpărat o sticlă de rom. Când cumpăram acea sticlă nici nu mă gândeam că ea o să fie unica băutura spirtoasă la nunta surorii mele.

Când Dvora și Iuzio au hotărât să se căsătorească, vecini noștri au fost de acord să deschidă ușile în camera lor, ca să fie mai mult loc pentru nuntă. Viitorul meu cumnat era îmbrăcat în costumul meu, iar romul a fost băutura pe care au binecuvântat-o.

Fratele meu slujea în armată și se ocupa cu cumpărăturile și transmiterea mărfurilor pe contul datoriei, pe care România s-a obligat să plătească Uniunii Sovietice. El trăia într-un hotel, ocupat de soldații Armatei Roșii care slujeau acolo. Fratele meu m-a luat cu el în una din călătoriile lui spre sud, în partea graniței cu Bulgaria, Turnul Măgurele. Mie foarte mult mi-a plăcut această excursie, dar mai ales, peizajele minunate. Cu trenul am mers spre vest, iar apoi cu o mașină spre sud. Tata mi-a dat o legătură și mi-a spus să o transmit unui ofițer sovietic cu numele Moldavschii, cu care se ocupa cu contrabanda pe piața neagră. Acesta la rândul său trebuie să transmită acest pachet rudelor noastre care trăiau în Uniunea Sovietică. Noi știam că bunica cu bunelul erau undeva în Siberia. Eu am vizitat și orașul Iași, în care în 1941 românii au distrus 10 000 de evrei, i-au închis în vagoanele trenului de marfă fără de aer. Eu am făcut o vizită mătuii mamei mele Dina și bărbatului ei Iacov Coifman, de la care m-am învățat a produce săpun. Ei trăiau în casa unchiului lor din Iași, care a plecat în Izrail încă din până la război. Dina și Iacov conduceau o întreprindere textilă lăsată de unchiul lor. Fiul lor cel mai mare, Mone, care mai târziu va deveni marinar în Talimah, acuma învață la București la scoala "Beitar". În casă erau rămași fratele lui Moris și sora Sonea. Necătând la diferența de vârstă Moris avea o atitudine prietenească față de mine. Cu el pentru prima dată eu am fost în casa publică. Necătând la frica și rușinea și ascultând de sfaturile lui Moris eu cu succes am trecut mai o etapă a vieții. Desigur că eu îmi închipuiam cu totul altceva despre prima mea practică a vieții sexuale. Eu nu am simțit plăcerea așteptată, dar din fericire această situație nu mi-a omorât nădejdea în viitor. În Iași eu am întâlnit o prietenă de la grădiniță și din timpul școlii primare din Lipcani. Se numea Fufa Vaintraub, ea era cu adevărat frumoasă și numele îi venea de minune (Fufa - păpușa). În copilărie, ea semăna cu Șirli Tempeli. În Lipcani toți spuneau că noi am fi o pereche minunată și eu țin minte că necătând la distanța mică dintre casele noastre noi de multe ori și timp îndelungat vorbeam pe telefon, căci familiile noastre erau primele care au

avut telefon în Lipcani. Acum ea era tot atât de frumoasă. Ea tot a fost în Moghiliov, dar acolo nu ne-am întâlnit. Acolo ea a pierdut tata și a rămas orfană. Noi am petrecut împreună câteva zile.

La Iași am petrecut timpul foarte plăcut și după practica sexuală mă simțeam bărbat adevărat, deși nu prea eram mulțumit în ce mod aceasta s-a întâmplat. Vacanța s-a terminat. Eu mi-am luat rămas bun de la unica mea prietena, am mulțumit rudelor, mai ales lui Moris și m-am întors în București. În clasele superioare eu nu aveam fete cunoscute, căci aceasta era școală numai pentru băieți. Cu fete eu am făcut cunoștință numai în cadrul mișcării “Tineretul sionist”. Mie nici nu-mi venea în gând să le fac curte căci aveam educație puritană, primită de la părinții mei. Cunoștințe sexuale eu le-am primit cu fetele creștine și nu de aceea că erau frivole, pur și simplu cu ele mă simțeam liber și încrezut. În casa în care trăiam, pe strada Doamnei, eu am făcut cunoștință cu o fată, cu un an sau doi mai mare decât mine. Ea lucra în magazinul de încălțăminte femeiască din casa noastră, cunoștința noastră a avut loc în lift. Odată în lift, ea s-a lipit de mine și eu am simțit căldura trupului ei. Aceasta parcă ne-a “aprins” pe ambii și pe urmă ea a găsit motive pentru alte întâlniri. Eu cred că i-a plăcut cașchetul meu. Eu am început să o petrec până acasă, acestea erau întâlniri foarte emoționale. Ea mă săruta așa încât îmi lua răsuflarea. Prietenia noastră se întărea și relațiile se dezvoltau, dar eu nu îndrăzneau să “merg până la capăt”. Eu nu aveam practică și nu puteam arăta inițiativa.

Pe etajul nostru a apărut o vecină nouă. Fața ei mi-era cunoscută. Aceasta era o fată, însoțitoarea unui ofițer cunoscut, care se ocupa cu contrabandă, ea chiar îi ajuta să realizeze marfa. Ea m-a cunoscut și m-a luat sub tutela ei ca să aibă cu cine petrece timpul. Anume această fată m-a învățat arta dragostei. Ea avea nevoie de relații și sentimente călduroase, nu numai de clienți.

Fratele meu dezertează și pleacă în Izrail.

În armată fratele meu se simțea “nu în apele sale”, pe lângă toate se zicea că poate fi mutat în alt loc sau chiar să fie întors în Uniunea Sovietică. Altă ieșire decât dezertarea el nu vedea. El nu mai purta formă, și-a lăsat musteți, și-a schimbat documentele și aștepta un moment potrivit pentru a pleca în Izrail.

Șaiche (Trahtemberg) Dan, un parașutist izrailitean, unul din trimișii lui Mosad se ocupa cu repatrierea evreilor din România și Țările Balcan. La sfârșitul războiului se afla în România. El a găsit posibilitatea de a-l scoate pe fratele meu în Iugoslavia, iar de acolo pe corabia lui Hagan, în Izrail. După o călătorie grea și lungă, el împreună cu alți repatrianți nelegali a fost arestat de către armata engleză și trimis în lagărul din Atlita.

În timpul armatei în București fratele meu se întâlnea cu prietenii de cândva ai surorii mele. Printre ei era și Mendele Canoli și prietena lui Cici Levintali și un fost ofițer, dezertir din armata roșie, Dov Cafri. Ei se ocupau cu contrabanda țigărilor în Austria pe valută, pe care aduceau în România. Pentru aceasta ei foloseau transport militar și soldați sovietici. Această ocupație era riscantă pentru viață, dar banii pe care îi câștigau pe această cale erau atât de mulți încât ei continuau contrabanda până au înțeles că și tot binele are un sfârșit. Atunci ei au părăsit România și au plecat în America de Sud. Numai fratele meu, care nu se ocupa cu astfel de lucruri a plecat în Izrail.

Tot în București fratele meu a făcut cunoștință cu o fată dintr-o familie bună cu numele Coca. David o iubea mult și noi îl susțineam în demonstrarea sentimentelor lui. Ea s-a născut și a fost educată în oraș mare, de aceea era un pic snobă, dar cu noi se purta frumos, iar pe David îl adora. Părinței mei o iubeau și o stimau pe această fată. Ce ține de mine, eu simțeam o înfiorare de la o privire spre ea. Ea era atât de frumoasă de parcă ar fi fost o actriță.

David, însă, știa că i-a rămas puțin timp, căci a auzit despre intenția de a trimite diviziunea militară, în care se afla, înapoi în Uniunea Sovietică. În același timp trebuia să se alipească grupului, care se pregătea să treacă nelegal în Iugoslavia, iar de acolo în Izrail.

Unchiul Zunea se alătură

Unchiul Zunea slujea în armata muncitorească sub Moscova. Viața lui acolo era foarte grea. El ne scria de acolo scrisori, dar din cauza cenzurii nu putea scrie deschis despre toate greutățile pe care le suferea. Într-o scrisoare el ne scria că îl invidiază pe fiul vecinului său din satul lui natal Martian. Noi însă am înțeles totul foarte bine, căci știam că vecinul acela îl numea fiu pe câinele lui. Această propoziție lămuria starea lucrurilor unchiului.

În urma loviturii de stat din România are loc ruperea relațiilor cu Germania și alipirea la blocul Uniunii Sovietice. Ambele guverne au iscălit înțelegerea despre întoarcerea prizonierilor care au rămas în Uniunea Sovietică. O parte din prizonieri s-au întors până la iscălirea tratatului, ei se aflau în componența a două divizii militare, care au fost formate pe teritoriul Uniunii Sovietice. Ele au fost numite în cinstea cunoscuților revoluționari români: Tudor Vladimirescu și Horia Clișca și Crișan.

Zunea s-a înscris ca prizonier militar și împreună cu ei au ajuns la gara din București. Eu îl așteptam acolo și eram foarte bucuros că îl văd. Arăta el groaznic. Josuț și subțire, îmbrăcat în flanelă, el mi-a amintit despre deținuții din Aușviț, pe care i-am văzut la Cernăuți. El a rămas să trăiască la noi. Acum eram mama, tata, eu, Matilda și Zunea. Matilda era o femeie bună și nu făcea probleme din cauză că a mai apărut un locuitor în apartamentul și așa înghesuiat.

Zunea a venit într-o stare foarte rea, era încă mai slab decât putea el să ne descrie în scrisoarea, unde invidia câinele. El totdeauna a fost cam slăbănog, dar acum din el a mai rămas doar pielea și ciolanele, pe lângă toate era plin de păduchi. Noi am ars îmbrăcămintea, l-am spălat de murdărie și totul aceasta într-un corn după dulap. Zunea nu era căsătorit și era un om principial. El totdeauna era mândru. Foarte apropiat de el după caracter era un personaj din literatura evreiască, Bunghe Șvaig. Când a fost tânăr Zunea a lucrat foarte greu, la moara bunelului meu. El nu era alintat de nimeni, căci în familie mai era un frate mai mic, Șimon și o soră care erau înconjurați de atenție. Ei au fost trimiși să învețe:

Șimon – la Paris, iar sora – în București. El, însă, lucra ca să plătească studiile lor.

Acum Zunea nu-și căuta de lucru. Când și-a mai venit în fire după armata muncitorească el a plecat peste hotare. La început s-a oprit în Italia, în lagărul Sohnuta, unde evreii așteptau trimiterea în Izrail. Acolo lui nu i-a plăcut comportarea unui din cinovnicii Sohnutului, de aceea a hotărât să nu plece în Izrail. El nelegal a trecut granița Franței și a trăit în Paris din 1946 până în 1985 în singurătate. El nu a cerut cetățenie franceză, el a trăit ca cetățean fără supușenie (Citoyen sans patrie). El nu avea nici pașaport. Zunea a trăit mai mult decât fratele lui gemene, dar viața lui a fost jalnică, tot jalnică i-a fost și moartea. În Franța el s-a alăturat la mișcarea comuniștilor care i-au omorât părinții și din cauza cărora a suferit el singur. În sfârșit a murit la stația de metrou din Paris.

Alți membri ai familiei

Mătușa Batia ne-a urmat pe noi și a venit în București. Ea cunoștea acest oraș încă de până la război, ea a studiat aici contabilitatea în Academia Comercială. Ea trăia de-o parte și independent își câștiga pentru existență.

Mătușa Dina a venit mai târziu cu un bărbat cu numele Cligman, cu care a făcut cunoștință în Moghiliov. Ei s-au căsătorit, apoi s-a născut fiul lor Avi.

Mătușa Olea, soția răposatului unchi Moșe, încă rămânea cu copiii în Uniunea Sovietică. Avraam, născut într-un an cu mine a început să studieze meșteșugul de strungar la îndemnul tatălui meu la Glazberg, care în timpul său producea și repara detaliile pentru moara noastră.

Familia noastră, care trăia în Moghiliov într-o cameră s-a împărțit în două părți: una era la Cernăuți, iar alta la Moghiliov. Acei care trăiau la București, inclusiv și eu, înțelegeam că aceasta era etapa următoare care ne duce spre Izrail.

Organizația „Năzuința” la Brașov

În școala noastră a venit un trimis din Izrail pentru a ține lecții despre Izrail. El a început de la aceea că a desris evenimentele tragice, care au avut loc în Europa și astfel ne-a adus la concluzia că numai existența unei țări evreiești libere poate preîntâmpina o astfel de catastrofă în viitor. De asemenea, el a povestit despre o poziție a regimului britanic și lupta pentru drepturi la repatriere liber, despre aceea că sunt prea puține certificate de intrare pentru evrei, deși fiecare are dreptul să trăiască în patria istorică. El ne-a sfătuit să ne alăturăm mișcărilor sioniste ale tineretului, care se ocupau cu pregătirea și repatrierea evreilor în Izrail. Pe mine el m-a convins foarte repede, căci aceasta era și dorința mea. Sub influența acestor lecții eu am hotărât să mă alipesc grupului de pregătire.

Când m-am întors acasă, eu le-am spus părinților mei despre intențiile mele. Aceasta a fost pentru ei ca un tunet în zi cu soare. Ei nu doreau ca și al treilea copil să părăsească atât de devreme casa părintească și școala ca să lupte viață și pentru dreptul la repatriere. Această idee nu prea le-a plăcut și ei se stăruiau cu orice preț să mă facă să refuz. Dar ei mă știau foarte bine pentru ca să înțeleagă în curând, că dacă am primit o hotărâre în întrebări importante, atunci eu nu o schimb. Eu m-am întărit în gândul de a intra în grupul, căci vroiam cât mai iute să plec în Izrail și să încep să lupt pentru independența țării. Eu încă țineam minte acelea câteva zeci de soldați, care duceau sub convoi o coloană de zece mii de oameni și cum nimeni n-a încercat să fugă sau să-i omoare. Eu simțeam că a venit timpul meu ca să fac ceva pentru lupta comună și eu nu puteam să pierd această posibilitate. Când părinții au înțeles că stăruințele lor sunt zadarnice, ei au hotărât să-mi ajute să mă pregătesc. Ei mi-au adunat îmbrăcămintea, mi-au cusut o geantă specială (ea și acum este la mine și-mi este foarte scumpă și mi-au dat bani pentru drum cu socoteală ca să mi-ajungă și pentru drumul întors dacă o să mă răzgândesc. Despărțirea a fost grea și dureroasă, căci eu eram aproape sufletește de părinții mei, iar ultimii ani de

greutăți ne-au apropiat și mai mult. Însă, dacă în timpul războiului fiecare despărțire amenința cu moartea, atunci aceasta era începutul unei vieți noi. Mama era foarte îngrijorată și eu, deși doream să arăt tuturor din jur încrederea în acțiunile sale, plângeam cu jale. Și aceasta după anii petrecuți în ghetto, unde m-am învățat să-mi rețin lacrimile, că îmi părea că am uitat cum se plânge cu adevărat. Chipul mamei, care îmi flutura cu șervețelul ud de lacrimi a rămas în memoria mea pentru totdeauna. Chiar și acum când scriu aceste rânduri cu greu îmi stăpânesc lacrimile.

Eu am plecat din București cu autobusul împreună cu grupul de pregătire. Eu am trecut prin cele mai frumoase locuri ale Românie, care astăzi sunt cunoscute ca centre turistice populare. În sfârșit am ajuns la punctul de destinație – orașul Brașov sau cum era numit în Imperiul Austro-ungar, Cronștadt, adică coroana imperiului. Orașul era așezat între doi munți cu case mici și albe, cu acoperișuri din țiglă roșie. Totul în jur lucea și strălucea de curățenie.

Organizația „Năzuința” se afla în centrul orașului. Membrii ei se ocupau cu așa numita muncă neagră. Eu credeam că noi o să ne ocupăm cu gospodăria agricolă. Am fost dezamăgit când am aflat că lucrul constă mai mult în sfera comerțului și întreprindere.

Grupul nostru era format din aproape treizeci de băieți și fete, o parte din care erau perechi, deși nu erau căsătoriți sau logodiți, ceilalți erau singuri.

Fetele se ocupau cu gospodăria: spală rufele, pregăteau mâncarea ș.a. Băieții lucrau în oraș. Eu lucram la o construcție. În obligația mea era să scot cuiele din scândurele care trebuiau folosite a doua oară. Așa am lucrat o săptămână. Mai apoi am lucrat la încărcat producția la depozitul unui magazin. Eu încărcam în mașini făină, grâu și alte produse. Stăpânul magazinului a observat că eu am deprinderi de vânzare și mi-a propus să mă ocup cu vânzarea. Limba de comunicare aici era ungară. Eu repede am însușit denumirea

produselor m-am învățat a socoti și aceasta a fost de ajuns. Asume lucrul acesta nu îmi era interesant, dar el era un mijloc de câștig pentru a ajunge în Izrael.

Viața în comună nu mi-a plăcut la drept vorbind ea nici nu exista. Erau grupări, erau perechi și erau cei dezavantajați. Eu eram nou venit, ceilalți se aflau acolo cel puțin jumătate de an, sau chiar și doi ani. Comparativ în scurt timp mi-am găsit și eu o companie cu care îmi petreceam timpul. După un timp oarecare, eu am simțit că sufăr din cauza foamei. Mâncarea în comună era săracă și nu gustoasă. Depozitul însă era plin cu produse, care erau primite de la „Djoint”, de aceea cei „aproțiați” nu sufereau. Unul din membrii grupei pe nume Bucur, care tot nu era de acord cu metodele conducerii, a propus să ne despărțim de ei. Noi am început să cumpărăm mâncarea din oraș pe banii ce-i aveam de acasă. Când acești bani s-au terminat noi am început a lua produse din depozit. Cu timpul eu am aflat că astfel procedau și alții, dar atunci naiv credeam că noi procedam nu drept. Când mă aflam în ghetto în Moghiliiov, nu aveam remușcări de conștiință din cauza unor astfel de lucruri, dar aici cugetul nu-mi dădea pace și mă necăjea într-una.

Studiile în cadrul „Haganului”

Într-o zi a venit un ordin de la conducerea republicană a tineretului sionist, în care se spunea ca să se trimită un reprezentant al organizației pentru a trece cursul „Hagan” în orașul Lugoj, în Carpați. Acest curs pregătea instructori în domeniu autoapărării. La adunarea generală, pentru această misiune, am fost ales eu. Eu cred că tinerii au făcut această alegere, căci eu m-am alipit grupei nu în ordinea organizată și căci eu povesteam tuturor că doresc să plec în Izrael pentru a lupta pentru independența lui. Eu într-adevăr nu știu ce a acționat asupra alegerii organizației, dar eu până în ziua de astăzi le sunt mulțumit că mi-au dăruit acea ocazie. Pentru mine aceasta era prima atingere de Izrael. Am plecat cu trenul spre Lugoj, în Transilvania, iar de acolo am fost adus într-un loc păduros, unde pe o poiană, se afla un lagăr de corturi. După câteva lămuriri

scurte au început antrenările grele care au continuat aproape o lună. Pe noi ne învățau exerciții militare, a lupta în apropiere fără armă și cu bățul, a mânuși cuțitul, dziudo și altele. Instruirea principală erau alergările. Toate lecțiile noastre erau însoțite de alergări.

Ne sculam foarte devreme, făceam gimnastică și alergam. Disciplina era foarte severă iar mâncarea era puțină. Toți comandanții noștri erau veniți din Izrael. Noi îi adoram. Cel mai vârstnic dintre ei era Dov Pnini, pe care mai târziu l-am întâlnit în A.A.M. ca ofițer al subunității secundare. Instructorii erau tineri ca și mine, care au trecut câteva cursuri de pregătire. Acolo am făcut cunoștință cu Borși Țapler, prietenia cu care a durat mulți ani. Predarea se făcea în limbile română și ivrit, iar ordinele se dădeau numai în ivrit. Studiile erau intensive și îndreptate spre educarea cadrelor cu accente de disciplină și ascultare. Rezistența fizică era numai mijloc prin care se educa disciplina, acuratețea și supunerea, care erau necesare pentru îndeplinirea viitoarelor sarcini. Din păcate nou nimic nu ne povesteau despre Izrael. Cu atât mai mult se întâmpla ca informația de la curs să fie necompletă și ne adecvată. Din altă parte încrederea în sine și în puterile sale fizice, pe care ni le insuflau, se apropiau câteodată de primejdie

În stat-majorul repatrierii de la Brașov

Eu m-am întors la organizația din Brașov. Am fost primit mai bine decât la început, când am intrat de abia în grupă. Eu am crezut că voi ține un curs folosindu-mă de acele metode cu care m-au învățat pe mine, dar atunci atitudinea tinerilor față de mine s-a schimbat și mie nu mi s-a primit nimic. Eu credeam că mă voi ocupa numai cu instruirea, dar ei m-au trimis din nou la lucrul pe care nu-l iubeam. Unicul lucru, la care au fost de acord era să fac câte jumătate de oră pe zi exerciții cu acei care doreau și aveau puteri. Ajutorul a venit cu totul din altă parte s-a început organizarea unei grupe pentru repatriere pe două corăbii „Pan-York” și „Pan-Crescent”, care mai târziu au fost numite în

ivrit „Independența” și „Adunarea evreilor diasporei din Izrail”. Statul-major republican al repatrierii numea pe acei care au trecut cursul „Hagan”, membri ai comitetului executiv. Acest comitet lua parte la organizarea și îndeplinirea ordinelor, care cereau disciplină. Eu am fost numit ajutorul persoanei care se ocupa cu organizarea și pregătirea evreilor din Brașov pentru posibila repatriere. El era mai în vârstă și mai cu experiență decât mine. Eu ședeam la telefon în apartamentul unui bogătan din oraș, domnul Farcaș. Eu făceam înscrierea posibilelor repatrianți, le transmiteam informațiile și instrucțiunile despre trecerea bagajului, despre mărginirea bagajului în greutate și conținut. De exemplu, era interzis exportarea banilor și a valutei străine, de asemenea aur și pietre scumpe. Fiecare trebuia să-și adune bagaj care nu cântărea mai mult de 16 kilograme, să plătească toate impozitele ca repatrianți, să nu încalce legea țării care îi eliberează. Lucrul cel mai important îl îndeplinea amicul mai vârstnic, eu, însă, îi ajutam lui. În lista repatrianților erau și patru persoane din grupa mea, eu nu am fost înscris căci eram în grupă de puțin timp. Unul din criteriile repatrierii era stajul și nu numai în această grupă. M-am supărat mult când nu mi-am găsit numele în lista repatrianților.

Părinții mei îmi ajută să mă repatriez

Astfel, unica șansă de a pleca era dacă îi eliberau pe toți odată. Datorită relațiilor cu prietenul nostru, Șaike Dan, părinții mei erau în altă listă. Când mama a auzit că eu nu sunt în lista repatrianților ea a refuzat să plece. Ea se afla departe de mine, în București și eu îmi pot doar închipui cum ea suferea. Un fiu a plecat și nu se știe ce e cu el, fiica rămâne ca să termine studiile, iar cea mai mică să rămână? Ea a folosit toate relațiile pe care le avea și eu am fost înscris în grupa de la București, dar nu pe contul tineretului sionist. Când membrii grupei au aflat că am primit permisiunea de a pleca, ei au cerut ca eu să dau privilegiul altuia, care avea un stagiul mai mare, iar când eu am refuzat, am fost învinuit și la un proces, am fost exclus din grupă și din mișcarea tineretului.

Faptul acesta n-a acționat asupra mea cu nimic, căci eu am venit în mișcarea sionistă numai ca să pot pleca în Izrael. Atunci am hotărât, căci dacă gruparea sionistă nu-mi poate ajuta, trebuie să folosesc alte posibilități, oricare ar fi ele, numai să-mi ating scopul.

Eu nu mai aveam nevoie de ajutorul grupei, fiindcă eu trăiam în apartamentul domnului Farcaș. Cunoștința mea era liniștită, căci eu n-am încurcat plecarea pe rând a membrilor grupei, deși ei așteptau ca eu să refuz să plec în favoarea altui membru cu un stagiul mai mare. Mie mi se pare că în grupă eu eram unicul sau poate unul din cei puțini, care au cunoscut grozăviile războiului și a acelor evenimente care au avut loc până la război. Ei au ieșit din familii care n-au suferit de pe urma războiului și de aceea eu credeam că am dreptul să mă repatriez înaintea lor.

Începutul repatrierii din Brașov

Organizatorii și repatrianții se aflau într-o stare de concentrare nervoasă, încordarea creștea și scădea în dependență de noutățile care veneau despre repatriere. Noi am organizat ca fiecare repatriant să fie gata pregătit, țineam cu ei legătura neîntreruptă. După mulți ani în povestirea autobiografică a lui șaike Dan „Săritura oarbă” au fost descrise toate detaliile convorbirilor diplomatice, care au adus la hotărârea guvernului României de a permite plecarea a 15000 de evrei pe două corăbii. La 16 decembrie 1947 a venit hotărârea definitivă. Repatrianții au fost împărțiți în două grupe. O grupă era condusă de comandantul meu, iar alata de mine. Fiecare din grupele noastre număra 40 de oameni și ocupa un vagon aparte. Eu am fost obligat să conduc grupa mea până la Izrael. Eu ceream de la oameni să păstreze disciplina și să îndeplinească cu ascultare ce voi spune, căci orice încălcare putea aduce pierderea operației. Vorba mergea mai ales despre îndeplinirea instrucțiilor ce țineau de bagaj, despre greutatea lui nu mai mult de 16 kilograme și despre interzicerea scoaterii din țară a valutei străine, a aurului și pietrelor scumpe.

Aceste cerințe erau greu de îndeplinit, mai ales pentru acei care nu au pribegit și nu au fost nevoiți să-și lase averea. În grupa mea erau familii întregi, oameni vârstnici și o femeie vadană sau despărțită cu un copil de trei ani, deși, călătoream în tren de marfă, dispoziția oamenilor era bună. Ușile vagoanelor nu erau plombate și fiecare aștepta ce va urma cu optimism. Fiecare dintre noi părăsea România de bună voie și dorea să pășească pe pământul patriei istorice a strămoșilor noștri, patrie despre care știam numai din sfintele scripturi, dar a cărei obiceiuri și tradiții totdeauna le păstram cu sfințenie. Relațiile noastre de până acum erau numai sufletești și se bazau pe religia evreilor. Mulți vedeau țara izrailiteană ca unicul loc unde evreii pot trăi liber și fără frică și primejdie pentru viață. Noi simțeam că numai în țara noastră noi nu vom fi nevoiți să ne justificăm existența.

Trenul s-a oprit în gară pentru câteva minute. După plan pasagerii au ocupat vagoanele lor. Petrecători nu erau, de aceea totul s-a făcut repede și ușor. Printre noi erau oameni care părăseau locuri unde familiile lor au trăit mai multe generații la rând. Nimeni nu plângea și toți erau emoționați și plini de speranțe cât mai repede să ajungă în Izrail, independența căruia a fost proclamată câteva luni în urmă, la 21 noiembrie, la Organizația Națiunilor Unite. Deși, aceasta era îndeplinirea visurilor, fețele celor vârstnici redau cu o încordare nervoasă. Atunci ei mi se păreau niște moșnegi. Trenul a pornit și se oprea numai la stațiile unde așteptau repatrianții. Urcarea în tren se făcea repede și disciplinat. Noi toți aveam senzația că dacă ne vom reține sau dacă vom scăpa o încălcare în regulile puse de români, ei pot să se răzgândească și să nu ne permită repatrierea.

Trecerea prin Bulgaria

După o zi noi am ajuns la granița României cu Bulgaria lângă orașul Ruse. Toți am ieșit din tren și pe jos am mers până la vamă. Grupa mea a trecut controlul repede și fără excesuri. Nu departe de vamă, din partea Bulgariei ne

aștepta trenul pentru a continua drumul. Noi ne-am urcat în trenul care pleca spre portul Burgaz. În vagoane noi am găsit cutii pline cu mere. Aceasta era parcă demonstrarea atitudinii călduroase față de noi. Când am ajuns în burgaz am fost îndreptați către niște corăbii mari, care erau anturate nu departe una de alta. Grupa mea a fost trimisă pe corabia „Pan-York”.

„Pan-York” și „Pan-Criscent”

Eu știam că părinții trebuie să fie printre pasageri. Eu nu i-am putut găsi și numai după pornire am aflat că ei se aflau pe cealaltă corabie „Pan-Criscent”.

Pe puntea vaporului am fost întâlniți de o grupă de niște tineri frumoși și sănătoși, îmbrăcați în forma de lucru a armatei americane, care vorbeau în limba bulgară.

Ca conducătorul grupei eu am primit ordinul să cobor împreună cu grupa cu două etaje mai jos de punte. Acolo am fost împărțiți câte doi oameni în cabină. Membrii familiei s-au adunat împreună. Eu împărțeam cabina cu văduva și copilul ei. Îi ajutam să caute de copil.

După ce toți am fost împărțiți în cabine eu m-am gândit că sarcinile mele s-au terminat, dar cum am văzut pe urmă, lucrul cel mai greu era înainte. Corabia, care până acum era de marfă, a fost transformată în corabie de pasageri. În portul Constanța, timp de câteva luni, au fost construite etaje din lemn. Pe fiecare etaj erau construite lavițe (paturi late din scânduri). Era foarte înghesuit, pe lavițe era foarte greu de stat, iar pentru a se culca trebuia de intrat înăuntru.

În datoria conducătorului grupei intra controlul ca pasagerii să se afle în cabine, păstrarea disciplinei și a ordinii, aducerea apei și mâncării; încă trebuia să fiu intermediar între căpitanul corabiei și pasageri.

Bulgarii tineri care ne-au întâmpinat prezentau echipajul corabiei. Mi-au dat să împartă apa pasagerilor. Aceasta era o misiune grea și răspunzătoare.

Pe corabie am întâlnit-o pe mătușa Batia și familia lui Aliazer și Alicale Gamerman cu care am făcut cunoștință la nunta Dvorei. În timpul războiului ei au fost ofițeri în armata căii ferate în armata roșie. Când a început războiul, copiii lor care se aflau în tabăra de odihnă, au murit în timpul evacuării. Ei erau niște oameni minunați și eu am ținut relații cu ei mulți ani.

Navigația era plăcută și, deși am fost preîntâmpinați despre posibilitatea apariției bolii marine, eu nu-mi aduc aminte de nici un astfel de caz. Pasagerilor le era permis să se urce pe punte sub supraveghere, acolo ei puteau să-și spele fața și mâinile cu apă de mare dintr-un robinet special. Apa potabilă era economisită căci exista teoria că o să ne aflăm pe corabie încă două luni până ne vor permite să coborâm. Pe corabie erau mai mult de șapte mii de pasageri, printre ei se aflau și cântăreți și actori. În timpul plutirii unii dintre ei dădeau concerte, care erau transmise prin radiodifuziune pe toată corabia. O fată, cu care am făcut cunoștință pe corabie, a auzit cum am cântat într-o seară și mi-a propus să cânt cu ea în două voci cântecul „Sulico”. Fata aceea a devenit cântăreață în Opera Izrailiteană, iar eu nu cânt măcar sub duș.

Eu eram foarte ocupat, cu greu îmi ajungea timp pentru somn și odihnă. Eram în gardă 24 de ore pe zi. Corabia noastră a trecut Marea Neagră și a intrat în trecerea Dardanelle. După un timp s-au alăturat câteva corăbii a flotei marine britanice. Noi știam că Britania este împotriva coborârii noastre în Izrail și o am auzit că ei făceau totul pentru a împiedica corăbiile cu evrei să ajungă la Izrail. De obicei, două corăbii militare se apropiau de corabia, care ținea cursul spre Izrail, din două părți. Astfel corabia rămânea strânsă la mijloc. Repatrianții și fugarii de pe corabia turtită erau trecuți în închisori plutitoare care îi duceau la insula Cipru.

Corăbiile noastre erau foarte mari și puternice, de aceea britanii nu le putea strânge. Eu eram răspuzător de robinetul cu apă potabilă, de aceea am fost preîntâmpinat că lupta cu britanii pentru repatriere va dura mult timp, poate că vreo câteva luni, de aceea trebuie de economisit apa, de o împărțit în cantități

mici și de nu o folosit fără trebuință. Eu îmi îndeplineam misiunea cu devotament și cu exactitate, așa cum îndeplinea toate ordinele organizației „Hagan”.

Aproape de anul nou, 31 decembrie 1947, escortați de corăbiile britanice noi continuam să plutim încet. În aceeași noapte eu am aflat că Regele Mihai, care a moștenit coroana de la tatăl său, a fost nevoit să se dezică de tron și să plece peste hotare. Astfel, s-a terminat epoca Regatului Român și a început epoca Republicii Populare Socialiste Române.

În lagărul fugarilor al regelui Djiordj al VI-lea pe Cipru

Noi am plutit pe corăbii, însoții de corăbiile militare britanice, până ne-au anunțat că britanii au fost convinși să ne primească. Aceasta vorbea despre aceea că noi o să coborâm pe Cipru și că o să ni se confisce bagajul. Noi am coborât pe mal, în raionul Pagost, după ce am trecut dezinsecția. Eu n-am avut și nici nu am nici o pretenzie din cauza aceasta. În ochii aceasta era o necesitate și o grijă de igiena noastră, cu atât mai mult că ni s-a spus că acea soluție omoară păduchii și puricii.

Noi am primit veselă militară pentru mâncare, pat, o plapumă și o saltea. Am fost aduși într-un lagăr înconjurat de sârmă ghimpoasă și păzit de armata britanică. Eu am crezut că acum datoria mea de conducător al grupei s-a terminat. Comandantul meu mi-a ordonat să părăsesc imediat lagărul și să mă apuc de lucru hamal, adică să le ajut bătrânilor și copiilor. Eu trebuia să intru în lagăr înscriindu-mă de fiecare dată sub alt nume. Astfel am procedat de câteva ori până nu i-am trecut pe toți în lagăr. I-am rămas conducătorul grupei fictive, în numele membrilor căreia le-am inventat la ordinul comandantului meu. Pe documentele primite de fiecare dată, de câte ori am intrat în lagăr, eu am primit un cort pentru șase oameni. Eu am invitat-o în cort și pe văduva cu copilul, dar după două zile ei au fost adăpostiți de o familie.

Singur în cort

Eu am rămas în cort singur, foarte obosit și fără nici un plan. Eu n-am crezut că voi nimeri din nou după gardul păzit de soldați. Eu nu vedeam nici o deosebire în aceea, că aceștea nu sunt soldați români ci britanici, fiindcă în ambele cazuri eu eram lipsit de libertatea de trecere, iar cel mai important nu puteam pleca în Izrael. Necătând la aceea că viața nu-mi era în pericol, eu mă simțeam pustiit și descurajat după sârma ghimpoasă. Încât eram socotit conducătorul grupei fictive, eu aveam un „depozit” de produse pe care demult nu le-am gustat. Aveam un sac de portocale și o cutie de lapte condensat produs în Australia. Mai era încă ceva acolo, dar eu nu m-am folosit. Câteva zile am rămas culcat în cort, ieșind numai pentru trebuință. Eu nu m-am bărbierit și nu m-am spălat, eu mă odihneam după încordarea strașnică și după răspunderea care le-am dus ca conducător de grupă. Eu mă simțeam liber de datorii, dar închis, m-au năpădit supărarea și descurajarea căci am ajuns atât de aproape de patrie și nu știu dacă voi ajunge până la ea.

Eram din nou în ghetto, aceasta nu era aceea la ce-am visat eu. Chiar în ghetto în Transnistria eu nu mă simțeam întemnițat după sârma ghimpoasă. Acolo erau pereți, pe care noi singuri le-am construit. Acolo știam că ne aflam sub ocuparea fasciștilor, iar aici eram întemnițații britanilor, poporului democratic care a luptat împotriva națșismului, atunci eu încă nu înțelegeam interesele politice britane și puterea petrolului în lumea capitalistă dezvoltată, nu știam despre puterea pieții și nimica nu știam despre tăria evreiescului lobi, care era foarte importantă pentru împotriva britanilor. Eu cunoșteam câte puțin despre organizația „Hagan” și alte organizații care luptau împotriva britanilor. Informația pe care o aveam de la cursul Haganului în România, era mai mult mecanică și funcțională decât ideologică.

Părinții mei care pluteau pe corabia „Pan-Criscent”, au fost trimiși în lagărul de iarnă. Eu mă aflam în unul din cele patru lagăre de vară în raionul Pamgust în Craulus, la o distanță de zeci de kilometri de lagărele de iarnă. Eu n-

am reușit să mă întâlnesc cu ei nici în portul din care am pornit și eu știam bine că mama într-una v-a plânge. Eu nu ținem contact nici cu mătușa Batia, nici cu rudele familiei Gamerman. Într-o zi Aliăzer Gamerman a venit să-mi facă o vizită, se vede că la îndemnul soției lui, care era rudă cu tatăl meu. El m-a găsit bolnav cu febră. Mie îmi era atât de frig încât eu m-am acoperit cu toate plapumele care erau în cort. Până în ziua de astăzi eu nu știu de ce eram bolnav.

Adăpostit de familia Gamerman

Când Aliăzer m-a găsit într-o stare așa de gravă, el m-a convins să trec cu traiul la ei, măcar până mă voi însănătoși. Eu mă simțeam atât de rău că n-am avut puteri să refuz și m-a bucurat mult propunerii de ajutor în așa moment critic.

Alișeva m-a îngrijit cu o dăruire de sine a unei mame iubitoare. Ea a revărsat asupra mea toată dragostea adunată de șapte ani de despărțire de copii. Ea mi-a spus pe urmă că din cauza febrei mari eu ceasuri întregi eram fără știință. Aliăzer și Alișeva mi-au scăpat viața, de aceea eu am fost de acord să trec cu traiul în cortul lor. Ei trăiau în lagărul 63, într-un cort mai mic decât aveam eu, în lagărul 62. În acest cort mai trăiau o familie, soț și soție care aveau câte treizeci de ani. Eu aveam un cort indian cu podul înalt în care puteam să mă ridic în picioare doar la mijloc. Mâncarea o pregăteau pe o plită îngropată în pământ. Focul în ea se ținea cu petrol amestecat cu apă, care dădea o temperatură mare. Eu am fost primit în cort cu încuviințarea perechii tinere, dar eu simțeam că aflarea mea acolo făcea încă mai grea împrejurarea și împiedica relațiilor lor intime, care în acele condiții și fără mine erau greu de realizat. Când m-am însănătoșit am început să mă ocup de gospodărie. Pentru început am ridicat podul cortului cu jumătate de metru și am lățit cortul cosându-i mai o bucată de pânză, am cosntruit o plită normală ca să nu ne frângem spatele în timpul pregătirii mâncării. Toți s-au bucurat mult, mai ales tânăra soție, care pe semne nu prea era mulțumită de bărbatul său. În scurt timp m-am simțit membru

al familiei lor. Alișeva, sau cum o numeau cei apropiați Alicale, m-a înconjurat cu o dragoste nemărginită. În casa părinților mei nu era primit să demonstrezi dragostea prin cuvinte sau prin săruturi. Eu sunt încrezut că sora mea îl iubea pe David și el tot o iubea, povesteam cum aveau ei grijă unul de altul. Fără îndoială că și părinții mei mă iubeau, dar ei nu arătau aceasta nici prin sărutări, nici prin dezmerdări, nici prin cuvinte de felul: „Eu te iubesc, tu imi ești drag, inima mea e plină de dragoste” ș.a. Alicale, însă, pur și simplu mă copleșea cu astfel de cuvinte la orice ocazie. La început aceasta mi s-a părut straniu și mă făcea să mă rușinez, dar mai târziu m-am obișnuit și chiar îmi plăcea, fiindcă aceasta nu era un joc, ci venea din inimă.

În lagărul de vară era mult mai ușor decât în lagărul de iarnă. Lagărul se afla pe malul mării și din aprilie - mai se putea de se scăldat. Aproape în fiecare zi avea loc metci de fotbal. În fiecare lagăr era un teren pentru volei, dar în lagărul nostru 63, erau cele mai bune comenzi. Tinerii care se aflau pe punte în corabie (numiți bulgari), erau înalți, puternici și niște jucători foarte buni. Pentru mine ei erau evrei de alt tip cu care eu niciodată nu m-am întâlnit. Ei cântau foarte frumos, cântau la acordeon, la ghitară. Ei erau niște evrei mândri și mie foarte mult îmi plăcea să-mi petrec timpul în societatea lor.

Partidele din Cipru

În lagărele de vară și de iarnă noi eram organizați în partide. Acela care nu făcea din nici un partid, nu putea să existe, căci mâncarea și corturile se dădeau după apartenența partidului. Dacă tu nu știai la ce partid să te alături din principii ideologice, atunci la intrarea în lagăr activiștii fiecărui partid se stăruiau să te atragă de partea lor. În lagărul 62, eu eram membru al partidului sionist, fiindcă am venit cu grupa care aparținea acestui partid. După ce am trecut în lagărul 63, eu m-am alăturat partidului muncitoresc unit, căci Aliăzer era secretarul lui.

Neînțelegerile politice se aflau deasupra a celor ce se întâmplau, iar câteodată ajungea și până la încăierări fizice între adepții diferitor partide. Din cauza purtării de huligan a fostului campion la box din România, Moti Șapcov, care făcea parte din mișcarea revizionistă Hagan, a fost organizată o acție de huliganism ca răspuns. Noaptea corpurile revizioniştilor au fost înconjurate, au fost dezlegate sfoarele care țineau corturile și la un signal corturile au fost doborâte pe locuitori, apoi au fost bătuti cu bețe din lemn. După terminarea în această metodă a războiului evreiesc, în lagăr s-a lăsat liniște. Mie nu-mi plăceau toate aceste partide și războaiele dintre evrei. Eu mai țineam minte cum se certau sora și cu mătușa în ghetto din Moghiliiov din cauza cărții lui Feihtvangher „Războiul iudeilor”.

În rândurile apărătorilor. Jurământul

Eu am întâlnit câțiva prieteni cu care am învățat în timpul cursului Hagan, în România și ei mi-au propus să mă alătur la cursul instructorilor care trebuia să se înceapă. Părinților mei adoptivi, aceasta nu le-a plăcut, căci ei pierdeau fiul. Una din condiții era locuința în locul petrecerii cursului. Nu putea nimeni să mă oprească să trec Slujba Națională, căci am jurat că o să o fac încă pe drum spre Transnistria. Eu am trecut acest curs, care era mult mai dificil decât acel din România, dar el și mai emoționant, căci eu pentru prima dată am luat în mână armă adevărată. La etapa progresivă a cursului noi am fost invitați câte unul în casa care se afla în centrul lagărului de antrenament. În prima odaie, au dat înlături dulapul și prin o ușă tainică, eu am trecut înlăuntru. Afară era noapte și în camera mică era întuneric, beznă. Pe mine și încă pe doi prieteni ne-au adus lângă o masă pe care nu o vedeam ci noi o simțeam. Atunci s-a aprins o lumânare. Pe masă se afla un pistol și cartea Torei. Comendantul Haganului a lămurit că pe mine m-au ales candidat în membri organizației și că eu trebuie să dau jurământul și să jur că voi îndeplini toate ordinele chiar dacă va trebui să-mi jertfesc viața pentru Izrail. Aceasta a fost unul din cele mai emoționante

momente din viața mea. Eu simțeam că se îndeplinește cea mai mare dorință a mea de a deveni soldat al Izrailului, pentru ca să nu mai ducă soldații români coloane întregi de evrei în neștiință sau la moarte. Din cauza emoțiilor eu cu greu am reușit să repet cuvintele jurământului. O mână eu am pus-o pe pistol iar cealaltă pe cartea Torei. Aceasta a fost primul meu jurământ patriei viitoare și eu niciodată nu l-am încălcat și o sa-l păstrez veșnic.

Legătura cu ceilalți membri ai familiei

Cu părinții, care se aflau în lagărul de iarnă eu țineam contact prin scrisori. Eu nu m-am stăruit să trec în lagărul lor. Ei, însă, au făcut totul ca să fie trecuți în lagărul meu, dar n-au reușit. Fratele meu David m-a trimis câteva scrisori și câteva lire sterline. În unicul magazin care se afla pe teritoriul lagărului, se putea cumpăra doar ciocolată, căci toate produsele noi le primeam de la britani. Îmbrăcăminte am primit o singură dată, dar pe urmă o coseam din pânza de cort. Partea din față o foloseam pentru pantaloni, iar cea din năuntru – pentru cămăși. Timpul era foarte cald, de aceea întrebarea hainelor nu prea preocupa pe nimeni. Cu încălțăminte aveam neplăceri, căci eu continuam să cresc, încălțăminte cea veche nu mai era bună, iar alta nouă nu puteam să cumpăr de nicăieri. Eu am rezolvat această problemă efectuându-mi o pereche de papuci din lemn.

În biroul lagărului

Aliăzer lucra în biroul lagărului 63 ca secretar la partidul muncitoresc. Acolo erau reprezentanți ai tuturor partidelor și fiecare îndeplinea funcția sa în cancelarie, pentru aceasta primea cinci șilinci pe săptămână. La recomandările Haganului și datorită relațiilor bune ale lui Aliăzer eu pentru prima dată am primit un post plătit. Eu am devenit păzitorul comandantului britanic al lagărului. Până acum eu câștigam cu comerțul, cu producerea săpunului și chiar

cu vânzarea apei în piața din Moghiliov împreună cu verișorul meu Țvi, iar acum eu am devenit slujbă de stat. Esența postului meu nu era în apărarea ofițerului britanic, dar în aceea ca să fac tot posibilul ca el să nu vadă ceea ce noi nu doream ca el să vadă. Pretext pentru numirea acestui post a fost hotărârea de al păzi pe el de locuitorii arțăgoși ai lagărului. Comendantul era un ofițer în gradul de căpitan, foarte plăcut și primitiv, nu semăna deloc cu personajele din filmele despre închisori și lagăre. Eu nu cunoșteam limba engleză, dar am fost ales nu pentru cunoașterea limbii ci pentru puterea mea și pentru că cunoșteam Djiu-Djitsu, pe care l-am învățat în România și pe Cipru. Un rol important în alegerea mea la jucat și Aliăzer Gamerman. Noi aveam și un traducător care cunoștea bine limba engleză și care era intermediarul lui, îl însoțea și în afara lagărului. Eu, însă, îl însoțeam numai pe teritoriul lagărului din momentul intrării și până la ieșire. Acel puțin care îl cunoșteam din limba engleză se datora filmelor pe care le-am vizionat și cursului de seară, pe care l-am trecut în societatea prieteniei americano-românești în București. Aceste surse și traducătorul mi-au ajutat să mă isprăvesc cu datoria mea.

Viața lagărelor de vară

Viața în lagăr încet cu încet a început să aibă sens. Cursul, lucrul, viața culturală, fotbalul, voleiul – toate făceau viața mai interesantă; a fost organizat chiar un teatru în idiș. Noi eram întemnițați, dar ne simțeam ca într-un lagăr de pioneri. Era organizate serate, nunți, se nășteau copii și nu aveam grija câștigului de bani. Totul era bine înafără de lipsa libertății de mișcare (puteam umbla numai pe teritoriul lagărului) și dorința de a pleca în Izrail.

Unul din momentele emoționante a fost concertul Șoșanei Damari, cântăreață din Izrail. Toți locuitorii lagărului s-au adunat pe terenul sportiv în centrul căruia a fost construită o scenă. Pe scenă stătea o frumoasă negruță, de care nu prea poți vedea în Europa. Ea era foarte bronzată, cu părul negru ca

smoală. Dar cel mai minunat erau glasul și cântecele ei. Ele i-au aprins pe toți spectatorii. Muzicantul venit cu ea n-a reușit să cânte la acordeon (pe semne el s-a stricat în semnul călătoriei, dar ea ne-a ghipnotizat pe toți cu cântecele sale. Toți am primit o satisfacție enormă, dar în același timp ea a făcut ca cei care credeau că cunosc ivritul să se dezamăgeze. Eu am învățat ivritul vorbit în stilul sefardian, dar ivritul original îl auzeam pentru prima dată. Până la venirea în București că există evrei sefarzi și așchenezi. În București nouă ne povesteau că sefarzii sunt elita evreilor și că ei provin de la unchiul regelui spaniol și că ei au fost izgoniți din Spania de incruziție. Pe Cipru, eu am întâlnit evrei de origine marochiană, dar Șoșona Damari pentru mine prezenta adevărații evrei izrailiteni, dar mai târziu, eu am înțeles că era evreică de origine taimană. Sunetele cântecelor ei mă însoțeau mulți ani. Deși mai târziu eu am auzit-o cântând de multe ori, de fiecare dată vocea ei mă întorcea către amintirile plăcute de pe Cipru. Mulți ai mai târziu, într-o emisiune televizată despre viața ei, Șoșona a povestit că cel mai sentimental moment din cariera ei bogată și de lungă durată a fost întâlnirea și concertul în fața evreilor fugari de pe Cipru.

Noi refuzam să primim electricitate de la britani și nici nu doream ca ei să ne dea nouă radioul pentru a asculta noutățile. Reviste noi nu primeam, de aceea exista o „foame” după noutăți și informații. Fiecare partid avea cortul noutăților, pe care le puteam asculta la o oră anumită. În fiecare zi se citeau noutățile prin megafon. Toate aceste noutăți erau în idiș și conțineau informații despre Izrail și despre lupta împotriva britanilor. Din când în când erau și alte noutăți, dar nimeni nu se străduia să transmită noutățile pentru cei din Africa de Nord în ivrit sau în limba arabă

Familia Gamberman pleacă în Izrail

După aproape patru luni de aflare pe Cipru, după câte țin minte în luna aprilie, Aliăzer și Alica au primit permisul de a pleca în Izrail. Ei au fost puși

înainte de vreme: să mă părăsească pe mine și să plece în Izrail sau să rămână până voi primi și eu permisul.

Eu îi silea să plece și le promiteam că în timp scurt voi pleca și eu. Ei încă aveau amintiri despre copiii lor, pe care nu i-au mai văzut după despărțire, de aceea le era foarte greu să primească această hotărâre. Ei au plecat și eu iarăși am rămas singur, dar nu pentru mult timp.

Unirea cu părinții

În timpul când m-am aflat în familia Gamerman eu nu mă gândeam la posibilitatea unirii cu părinții mei prin plecarea mea la ei sau a lor la mine. După plecarea Gamermanilor, eu am folosit relațiile mele cu căpitanul și părinții mei au fost foarte mirați când li s-a permis să treacă lagărul de vară. Noi nu ne-am întâlnit mai mult de jumătatea de an, de aceea întâlnirea a fost foarte emoționantă, dar eu am avut o comportare nu prea frumoasă. Eu nu am arătat o bucurie prea mare la întâlnirea cu părinții și le povesteam despre atitudinea drăgăstoasă a lui Aliaăzer și Alicale față de mine. Aceasta a stârnit în sufletul părinților mei sentimente contradictorii. Dintr-o parte bucurie, din altă parte supărare. Eu acum înțeleg că trebuie să-i cer iertare de la mama mea pentru multe lucruri. Ea își iubea copiii, dar acest sentiment ea nu-l arăta. Ea s-a jertfit totdeauna pentru alții. De exemplu, când trebuia de cumpărat medicamente pentru Dina, ea fără să se gândească mult și-a smuls dinții de aur din gură. Ea totdeauna se gândea cum să hrănească familia și copiii, iar apoi se gândea la dansa. Eu cu rușine și părere de rău îmi amintesc că nu vroiam să călătoresc cu ea în tramvaiul din București, căci ea era îmbrăcată sarac, iar limba română nu o vorbea corect și eu credeam că așa ceva nu e destoinic pentru un elev de gimnaziu. Lista supărărilor care i-am pricinuit eu este lungă. Din momentul morții la 69 de ani, pe mine mă muștră conștiința că în atitudinea nedreaptă față de ea sunt și eu vinovat. Pe semne, pentru aceasta am să fiu judecat de copiii mei,

eu sper că ei nu vor trece granițele permise, căci vine și rândul lor, cum se spune: ”Nu judeca pe alții ca să nu fii judecat tu”.

Pentru mama trecerea în lagărul de vară a fost binevenită. Condițiile de viață aici erau mai bune și mâncarea era în cantități mai mari datorită manipulațiilor mele. Cortul nostru era mare, iar plita era o poveste. Cum am spus mai înainte, mama mea putea pregăti supă din topor, iar din produsele primite în lagărul 63 ea pregătea bucate delicioase. Îndeobște pe Cipru se făceau lucruri stranii, de exemplu, hainele se coseau din pînza de corp, liniile pe terenul de fotbal se făcea din făină de păpușoi, rochiile de nuntă se coseau din șervețele igienice, iar scenele teatrale - din cutiile de la portocale.

Când părinții au venit la mine eu mă obișnuiam treptat cu viața alături de ei. Moritș, fiul Dinei Coifman, în lagărul 61 era membru al Beitarului, partid la care a aderat după exemplu fratelui său Moni (Moșe). Mama mea l-a invitat să se alătore nouă, dar din cauza apartenenței lui la Beitar el nu a fost de acord. Dar în fiecare zi el aducea la noi produsele primite, iar mama luându-le și pe ale noastre pregătea mâncare minunată de casă.

Tata nu se ocupa cu nimic și aceasta nu era caracteristic pentru caracterul lui, dar așa ședea lucrurile pe Cipru. Comerț pe Cipru nu era, căci nu era piață, numai din când în când se făceau schimburi de mărfuri. Partidele, pe care tata nu le putea suporta din anii 30, îl scoteau din fire, el nu credea partidelor și le socotea parazite. Fratele tatei, Matitiagu, a plecat în Izrail în anii 20. El scria că dorește să facă în Izrail o introducere de capital, dorește să cumpere livezi de citruse, să construiască o moară și să dăruiască bani diferitor fonduri. El, însă, nimica n-a cumpărat, n- a construit și nici n-a jertfit bani mulți. El a trimis bani unchiului meu pentru a-i îmbunătăți viața în Izrail și atâta totul. Pe la sfârșitul anilor 30 el ne scria că noriții se înegresc și de aceea ne sfătuia să vindem totul și să plecăm cât mai repede din Europa. Deși noi n-am rămas indiferenți față de cuvintele lui, noi am amânat plecarea noastră pentru mulți ani.

Noi continuam să ne dezvoltăm afacerea și să facem investiții în România în loc să plecăm în Izrail și să ne întărim rădăcinile acolo.

Proclamarea despre formarea statului Izrail

La 15 mai 1948 noi am auzit despre hotărârea Ben – Gurionului să proclame la Adunarea populară despre formarea statului Izrail. Noi am sărbătorit toată ziua și toată noaptea, sperând că a doua zi lagărele se vor deforma și noi vom deveni cetățeni ai țării noastre străvechi nou-formate. Bucuria noastră nu avea margini, toți se cuprindeau oameni necunoscuți de parcă ar fi rude. Cântecele și jocurile auacoperit aproape toată insula aceasta mică. Dușmănia dintre adeptii lui Deitar și ceilalți a dispărut, în orice caz pe câteva zile.

Însă, noi repede am fost dezamăgiți. Nu s-a schimbat nimic. Au trecut câteva săptămâni până ce s-a schimbat. În ordine li s-a permis bătrânilor și copiilor să plece în Izrail. Eu mă temeam că din nou voi fi nevoit să mă despart de părinții mei, din cauză ca ei erau „bătrâni” (ei aveau aproape 50 de ani și în ochii mei ei erau bătrâni), iar eu aveam 17 ani și jumătate. Ca să nu se întâmple aceasta eu am început convorbirile cu comandantul lagărului. După sfatul prietenului din Hagan, trimis din Izrail, eu am schimbat datele și anii nașterii în listele din biroul comandantului. Documente noi nu aveam, de aceea vârsta era cunoscută din înscrierile făcute la intrarea în lagăr. Astfel timp de o noapte eu am întinerit și am devenit de 16 ani, vârsta la care puteam fi repatriat la prima ocazie.

Rutina vieții din lagăr nu s-a schimbat. Britanii ca și mai înainte ne încurcau să părăsim lagărul, deși a fost proclamat stat independent, după lege noi rămâneam întemnițați. Aceasta era un sentiment neplăcut, darsperanța de a pleca creștea zi cu zi. Noi cu încordare urmăream evenimentele care aveau loc în țară. Informațiile despre agresiia militară a țărilor arabe și despre luptele grele nu supărau mult. Tinerii și mai ales acei dintre noi, care au trecut cursul Haganul, doreau cât mai repede să se alipească la rândurile ostașilor-apărători, de fapt noi

eram deja mobilizați care așteptam doar rândul nostru pentru repatrierea în Izrail.

Repatrierea în Izrail

Abia la 4 iulie 1948 a ajuns și rândul nostru, a părinților mei și a mea ca „copil” să plecăm în Izrail. Din cauză că pe un timp s-au oprit luptele, tineretului nu i se permitea să plece în Izrail. A fost primită o înțelegere din ambele părți să nu se completeze rândurile armate. După o întrerupere de șapte luni, care pentru mine a fost pribegirea de 40 de ani prin pustie după izgonirea din Egipt, eu îmi continuam drumul spre Izrail, pe aceeași corabie pe care am venit pe insula Cipru. Noi am fost scoși dinlagăr fără convoi înarmat, dar controlul documentelor a fost foarte sever. Eu am îmbrăcat niște pantaloni scurți ca să nu apară îndoieli despre vârsta mea scrise în documente. Bănuielile mele erau fără rost, căci eu numai în ochii mei eram în vârstă, iar în ochii soldaților eu eram copil. Noi am urcat pe corabia „Pan-York”, care a fost numit acum în ivrit independența, iar deasupra corabiei flutura în vânt drapelul patriei mele a statului Izrail. De data aceasta pe corabie a urcat 1500 de oameni. Cea mai mare parte a călătoriei eu am stat pe punte privind la mare. Eu încercam să cunosc apa care scaldă malul țării mele. Eu încercam să studiez speciile de pește și meduze care mă minunau. Împreună cu mine pe corabie, erau mulți din prietenii mei care au trecut cursul de instructor. Ei vorbeau despre intrarea de bună voie în Palimah ca despre menirea lor. Noi eram în puteri și credeam că foarte repede vom înainta pe scara ierarhică și vom deveni ofițeri ai comandaturii. Eu nu eram de partea recrutării de bună voie în Palimah, căci socoteam că noi trebuie să avem o armată unică și unificări împrăștiate ala ca Palimah, Ețeli, Hagana și altele. Eu totdeauna am avut și am o concepție de stat unic, unde în armata viitoare vor exista subdiviziuni speciale, dar toate sub conducerea unică. Această viziune mi s-a format când mă aflam pe Cipru, dar m-a înjosit în fața prietenilor mei. Ei mă numeau fricos, trădător și minciunos, silindu-se să-mi schimbe

viziune asupra modului de tratare a statului. Apropiindune de malurile Izrailului am văzut muntele Tabor. Corabia parcă a încetinit plutirea și toți spontan au început să cânte imnul „Ha Ticva” și chiar cei mai severi nu și-au putut stăpâni lacrimile. Noi ne-am îmbrățișat și fiecare a jurat că nimeni niciodată și nimănui nu o să permită ca cineva să ne ia Patria chiar dacă nu ne-am născut aici. Când până la mal au mai rămas câțiva kilometri, printre noi a trecut un om care s-a recomandat ca comandantul corabiei și ne-a spus că toți care sunt de vârsta recrutării sau seamănă de această vârstă, așa cum eram eu, trebuie să se despărțească de familia sa și să treacă pe o corabie mică, care se apropia de corabia noastră. Aceasta se făcea din cauza căci comisia ONU controla dacă pe corăbii nu erau soldați veniți pentru întărirea Armatei Apărării Izrailului. În timpul opririi bățăliilor.

Războiul de eliberare în Izrail

Din nou am fost nevoiți să mă despart de părinți și din nou aceeași scenă: plâns înăbușit, privirea tristă și amărâtă și ca în film toată viața trece din nou pe dinaintea ochilor. De data aceasta chiar și tata a început să plângă în hohote, dar eu, ca toți minorii, nu atrăgeam mare atenție despărțirii și nu înțelegeam de ce trebuie de plâns chiar acum, când am ajuns la pământul dorit timp de atâtea ani. În sfârșit eu am îndeplinit visul evreilor din generație în generație cum se spune în Tora: „La anul viitor în Ierusalim”. Necătând la toate eu am început a plânge, cei drept lacrimile nu mi le-am arătat, dar ele au ajuns la gât și mă înădușeau. Eu am luat cu mine geanta care a fost costă anume pentru mine când am plecat din București. În ea aproape că nu era nimic. Amintesc că din România puteam să avem bagaj de 16 kilograme, iar de data aceasta geanta mea mai era loc de zece kilograme. Împreună cu alți tineri, căroră ONU le-a interzis intrarea în Izrail, eu am coborât pe o scară de funie într-o navo mică. Noi am coborât pe mal într-un teritoriu necontrolat de ONU în raionul malului sub denumirea de Șemen. Noi am fost așezați în autobusul cu numărul M-2 și

ne-au adus la Hadar Carmeli, acolo am mâncat într-o cantină muncitorească. Mâncarea acolo era adevărată și în cantitate mare. Portocalele nu erau pentru mine ceva delicios, căci pe insula Cipru, eu am mâncat portocale multe și chiar am văzut livezi de portocale. Neobișnuită pentru mine acum era apa gazoasă pe care puteam să o beau fără mărginiri. Pe corabie și pe Cipru noi eram mărginiți în folosirea apei potabile, ci gazoasă și bea cât dorești. Din cantină ne-au adus în Tehnion în Haif. Acolo într-o audiorie, în care se țineau lecții, noi trebuim să rămânem pe noapte. Mult timp eu nu știam unde au fost duși părinții mei. Eu am pornit în căutarea lui Aliăze și Alicale Gamerman și i-am găsit în raionul arab, pe strada Stenton, într-un apartament părăsit de stăpânii ei. Întâlnirea cu ei a fost plină de bucurii. Aliăzer a început să lucreze după specialitatea pe care a obținut-o în timpul războiului, la calea ferată. Ei mi-au povestit despre viața țării și mi-au dat un pic de bani. La somn eu m-am întors în Tehnion, în una din audiorii prefăcute în hotel.

Chemarea în Țahal

În dimineața următoare iarăși am fost puși în autobus și aduși într-un loc unde erau adunați toți recruții, acesta era un lagăr lângă Băit-Lid. Acolo am fost mobilizați, am primit numărul personal, livretul militar, două cămăși, două perechi de pantaloni, albituri, ciorapi și cel mai important, o pereche de cizme noi. Încălțăminte nouă eu n-am văzut mulți ani, mai ales pe picioarele mele. După ce am primit cele necesare am fost împărțiți în diferite subunități. Împreună cu grupa venită de pe Cipru am fost îndreptat în Palimah. Aceasta era împotriva concepțiilor mele și am declarat că mă voi mobiliza numai în Țahal și nici o lămurire că Palimah este o parte a Țahalului nu au ajutat. Prietenii mei nu credeau că eu voi rămâne credincios principiilor mele cu care ei erau cunoscuți. Ei au fost mobilizați în Palimah, iar eu am rămas să aștept mobilizarea următoare. În aceeași seară am fost chemat și mi s-a spus că s-a luat hotărârea de a da noilor repatrianți patru zile concediu pentru a face cunoștință cu țara, pentru

a se întâlni cu familia și rudele. Eu am ieșit ca să caut Teli – Avivul, despre care am auzit încă pe Cipru.

Eu îmi închipuiam Izraelul ca o pustie mare, căci la lecții eu auzeam despre o pustie, despre lipsa de apă și despre necesitate de a jertfi bani pentru sădirea copacilor. Însă din momentul de când am coborât din corabie eu am văzut că totul în jur este verde. Haifa era sădită cu copaci, acelaș peiizaj a apărut și pe drumul spre Băit-Lid, totul în copaci și în plantații de banane. Până acum eu nu am văzut banane nici în fotografii, iar aici le vedeam în realitate. Drumul spre Tel-Aviv era înecat în verdeață din ambele părți. Când am ajuns acolo după recomandăția persoanei care mi-a dat concediul, eu m-am adresat în comandamentul din oraș și am cerut un loc pentru somn, informații despre locurile interesante din oraș și despre aceea unde se poate de mâncat ceva. Problema mea s-a hotărât mai ușor decât eu m-am gândit. În timpul acesta în comandament se aflau femei, care au venit să invite soldații de pe front la odihnă. Eu tot am avut o astfel de posibilitate deși încă n-am dovedit să lupt pe front. O femeie m-a invitat la ea acasă, dar eu am refuzat spunându-i că am venit de pe Cipru, nu de pe front. Atunci mi s-a spus că sunt soldat și mă vor primi cu bucurie în orice casă. Eu am nimerit în casa familiei Lifșiț, care trăia pe strada de lângă piața Dizengoff. Ei aveau doi copiii simpatici de șase și opt ani. Ei erau foarte bucuroși și mândri de mine, deși eu încă n-am făcut nimic pentru țară. Eu le-am povestit ce s-a întâmplat cu mine în timpul războiului în Europa și aceasta i-a interesat. Domnul Lifșiț se ocupa cu businessul textil, cu astfel de business se ocupa și familia Spectorman, rudă cu mine. Când eu le-am povestit că am rude cu nume Spectorman el mi-a promis despre aceea că o să le anunțe despre aceea ca eu sunt aici. A doua zi a venit unchiul mamei, Moșe Spectorman și m-a luat la el acasă. Eu nu-l cunoșteam dar am auzit multe despre el de la mama și tata. Eu i-am mulțumit pentru ajutorul acordat nouă încă în Transnistria. De la fratele lui și de la el noi primeam din când în când câțiva bani prin ofițerului român care își lăsa lui 60-80% din sumă, dar banii aceștia totdeauna veneau în

momentele cele mai jalnice și iată eu mă aflu la el în casă și personal îi mulțumesc din partea întregii familii. Mi s-a părut că bucuria lui nu avea margini când i-am spus că ajutorul lui era esențialul în salvarea familiei noastre de la moarte.

Moșa și soția lui Rivca aveau doi copii, o fiică Miriam (Mara) cu doi ani mai mică decât mine și un fiu Ben Ami (Ami) încă mai mic. Mara mi-a plăcut foarte mult, iar eu n-a mai atras atenția ei cu nimic, pe ea nu o interesa un fugar din România. Ea era preocupată de studiile în gimnaziul Herțelia și de prietenii săi. Ea era o fată interesantă și deșteaptă, pe lângă toate era și frumoasă.

Unchiul Moșe mi-a dat o pereche de pantofi ca să îmbrac cizmele înalte pe care le-am primit în lagărul Beit-Lid. Mi-au dat și alte lucruri, dar pantofii au fost cei mai buni și mai practici. Mai întâi m-am mers pe malul mării prin strada Allenbi, iar apoi pe bulevardul Rotșilid. Bulevardul era foarte frumos și povestirea unchiului despre aceea că fiecare segment cresc copaci diferiți m-a făcut să mă minunez. În studiile mele neterminate sunt multe lacune și neajunsuri în obiectele pe care nu le-am studiat. Până acum eu nu deosebesc speciile de păsări și copaci, nu mă pricep în rasele de câini și multe alte lucruri, pe care un copil, care se dezvoltă normal și călătorește cu părinții le cunoaște bine.

Această excursie a fost interesantă și povățuitoare. Am vizitat și întreprinderea unchiului Bnei Brache. Aceasta mi-a dat posibilitatea ce fel de țară este Izraelul, țara pentru care peste câteva zile voi merge să lupt. Eu am rămas la familia Spectorman 2 până la întoarcerea mea în lagărul din Beit-Lid.

Un ofițer din lagărul Beit-Lid că eu trebuie să mă prezint în lagărul militar din Tel-Aviv și dacă nu mă înșală memoria el se numea Chiriat Meir. acolo am fost nevoit să stau de gardă o zi la bucătărie și aceasta m-a supărat mult. M-am supărat nu din cauză că ședeam de gardă, dar din cauză că am adunat și am aruncat la coș o cantitate mare de mâncare care au lăsat-o după sine soldații în cantine. Mai ales îmi părea rău să arunc pâinea, untul și

dulceața. Atitudinea mea față de mâncare s-a format în timpul foamei de care am suferit în 1941 și faptul că în perioada aceasta era deficit la produsele alimentare eu îl cunoșteam.

Ierusalimul era despărțit de centru, de aceea locuitorii lui simțeau neajunsul produselor, iar aici se arcunca untul și bucăți întregi de pâine. Eu nu puteam să văd așa ceva, dar nici nu puteam să fac nimic.

Seara, împreună cu tinerii care au venit peste zi am fost chemat și ni s-au dat câteva zile de concediu. Eu nu înțelegeam ce se întâmplă, eu credeam că deodată după mobilizare eu o să fiu trimis în formațiunea militară pentru a-mi îndeplini datoria militară. Eu am început să cred că ei mă amăgesc din cauză că nu am dorit să fiu mobilizat de bună voie în Palimah. Sentimentul de înjosire a nouului repatriant mă însoțea mult timp, mai ales atunci când îmi părea că cineva se răzbună pe mine. Concediul acesta eu l-am petrecut la rudele tatălui meu. Lângă lagărul Chiriat Meier în fața uliței Nățah Israeli, la marginea Tel-Avivului de atunci (nu departe de cinematograful de azi Gat) trăiau Fransis și Țvi Galiterin și fiul lor Alon. Fransis era fiica unchiului Elihanan, care a fost la noi în Lipcani cu fiul David, despre care eu deja am povestit. Țvi era un revizionist fanatic. La el în casă am văzut carte „Răscoala” scrisă de Beghin cu autograful autorului. Beghin a fost nanaș la tradiționala tăiere împrejur a lui Alon. Țvi se ocupa cu cumpărarea mașinilor din armata britanică și vânzarea lor mai departe.

Eu nu țin minte ce am făcut eu în timpul aflării mele la Fransis și Țvi. Mi se pare că aveam grijă de copiii lor. De ce eu nu l-am căutat pe fratele meu și dacă l-am căutat de ce nu am rămas să trăiesc la el? De ce eu nu i-am găsit pe părinții mei, căci ei numaidecât ar fi încercat să facă legătură cu Spectorman. Toate aceste lucruri s-au întunecat în memoria mea și nu le pot înțelege.

Armata de artileriști

Când m-am întors în Chiriat Meir noi am fost adunați pentru repartizare. Ofițerul care ne repartiza ne-a întrebat cine dorește să fie aviator. Eu am spus că ași dori să fiu aviator. El m-a întrebat dacă cunosc limba engleză, i-am răspuns că înțeleg ce se vorbește, dar nu vorbesc. Atunci i-am spus că vorbesc limba rusă. Aceasta mi-a determinat soarta pentru mulți ani, căci toți care cunoșteau limba rusă erau trimiși la artilerie. Eu am fost adus în Pardes Cad și în aceeași zi s-au adunat încă cinci ostași pentru întărirea bateriei antitancurilor la sud. Spre seară am venit în Hațol, unde se afla statul-major al bateriei mele. La intrarea în Hațol era o șosea, care după spusele sergentului major era controlată de puterile egiptene din raionul Așdoda. Această parte a șoselei am trecut-o cu o viteză nebună, iar noi soldații, ședeam culcați pe podeaua autocamionului. Eu credeam că aceasta a fost o metodă de pregătire din partea sergentului major. A doua zi dimineața eu am trecut o pregătire de patru ceasuri și m-am antrenat să împușc din pușca de 20 de milimetri Hispano Suiza. Apoi am fost înscris în componența militară în care erau doi sabri, comandantul, Aliăzer Șlaifer și țințașul, Șmueli Golidberg. Cu mine mai erau și repatrianți, veniți cu câteva zile înaintea mea. Spre deosebire de ei eu cunoșteam un pic ivritul. Noi am fost aduși într-un sat arab Ivdīs, nu departe de Înălțimea Negba, care putea fi văzută de la înălțimea comandamentului. La o distanță de câțiva kilometri era un sat arab părăsit Beit Afa. Eu foarte repede am găsit limbă comună cu soldații din componența noastră. În sfârșit eu am devenit un soldat adevărat și nu pur și simplu așa, ci cu armă și cu tunuri. Arma personală era pușca Stăn,m pe care-o puteam s-a desfac și s-o adun, aceasta am învățat încă pe Cipru. Acei, care erau veniți din Uniunea Sovietică cunosc bine rolul artileriei. Infanteria acolo a fost numită regina luptei, iar artileria – dumnezeul luptei. Ce-i drept s e avea în vedere armele cu calibru 100 mm și mai mult, nu cele de 20 mm, care păreau niște țevi subțiri. Noi ne aflam la înălțimile de comandă tot timpul cât a durat oprirea luptelor. Acolo noi ne antrenam, dar în cea mai mare

parte, ne ocupam cu apărarea pentru a evita toate felurile de surprize sau atacuri neașteptate. Odată pe săptămână la noi venea cineva din batalionul din care făceam parte. Batalionul nostru se numea primul antitanc sub numărul 421. Înălțimea noastră era condusă de una din companiile batalionului unirii „Divati”. Mitraliera noastră era o întărire directă pentru batalionul aflat pe linia frontului. Aceste batalioane se schimbau într-una, iar noi rămâneau pe loc, fiindcă nu era cine să le schimbe.

Comandant al plutonului de artileriști

La noi a avut loc câteva schimbări. Aliăzer Șlaifer a fost chemat pentru a învăța noi artileriști, Șmueli Golidberg, care a fost mobilizat la 16 ani a primit concediu până la împlinirea vârstei de 18 ani. A fost primită hotărârea de a întoarce tineretul în școli. Astfel, eu am devenit comandantul grupării noastre. Ca comandant eu am dat ordina că organizarea unei programe adăugătoare pentru instruirea soldaților pe lângă antrenamentele militare. De asemenea am cerut să ni se acorde un învățător ca soldații să învețe ivritul, această cerere l-a mirat pe comandantul bateriei. Chiar a doua zi în lagăr a venit un voluntar din Rehovod, un om bătrân și devotat, care avea să ne învețe ivritul. Din păcate eu nu țin minte numele lui, eu aș fi dorit să-i mulțumesc pentru ajutorul acordat în lucru cu formațiunea noastră compusă din repatrianți noi. La o săptămână după începutul lecțiilor, eu am cerut să ni se dea un patefon, care va servi ca tehnică pentru studierea limbii și pentru distrarea culturală. Nu știu ce m-a făcut să mă adresez cu o cerință așa de stranie. Poate că mi-am adus aminte de perioada când ascultam la patefonul stăpânei noastre Matilda, placa unică pe prima parte a căreia era tangoul. „Comparsita”, iar pe cealaltă „Zelojsie” învățătorul s-a supărat când a auzit despre dorința mea. Poate că aceasta i s-a părut lui un fel de dezmiardare. A doua zi a venit un curier din batalion și în motocicletă avea un patefon și o placă pe care era înregistrat „Evrei, milostivi fiți”, pe de altă parte, dacă nu mă înșel „Stafide și migdale”. Deși învățătorul nostru era supărat din

cauza cerinței mele, el era mulțumit când și-a văzut repatrianții „Gahlainici” că ascultau placa și plâneau de dor și de amintirile acelor locuri evreiești din care mulți dintre ei erau veniți.

Când plutonul meu era un tânăr din Teli-Aviv, cu numele Djimi. El avea treizeci de ani și a luptat în componența armatei evreiești, în al doilea război mondial fasciștilor din Italia. După ce el s-a întors de la război a luptat la construcții. El nu avea dorință de a se ridica în grad. Djimi iubea să povestească cum trebuie de se comportat în luptă ca să rămâie în viață. El socotea că e fericit și se mândrea că acei de felul lui, de statură joasă, se nasc puternici.

La începutul activității mele de comandant în plutonul meu în locul lui Aliăzer Șmueli a venit un tânăr frumos, puternic și bun la suflet. El se numea Șlomo Foliche, el s-a născut în Polonia, a fost fugar, a rămas viu în catastrofa războiului. Noi ne-am împrietenit foarte repede. În ochii mei el era un soldat foarte bun și sunt încrezut că dacă nu murea peste câteva luni într-una din lupte, atunci putea să se ridice pe scara ierarhică în Tahal. El învăța toate foarte repede și în scurt timp și-a întrecut învățătorul. În lupta pentru Hulicat, noi am luat ca trofeu o mitralieră antitanc, atunci eu l-am numit pe Șlomo, comandant al plutonului și el s-a descurcat foarte bine cu noua sa datorie. În plutonul meu a mai fost adus un tânăr din noii repatrianți pe nume Zaav Vaingherten. El nu dorea să lupte. Mi-a povestit că toată familia lui a murit și el este unicul rămas în viață și de aceea el trebuie să-și păstreze viața pentru a forma altă familie. Când a auzit că soldații n-au vârsta de 17 ani pot primi concediu, el l-a dobândit și de atunci n-am auzit nimic despre el.

Prima luptă

Stat-majorul frontului de sud plănuia o campanie în scopul de a ataca câteva înălțimi de comandare, pe care erau întăriturile armatei egiptene. Această pentru ruperea blocadei Neghevei. Linia înălțimilor de comandare care astăzi se numește întărituri apărătoare, era linia care despărțea așezările de la sud de

așezările Neghevei. Acestea erau înălțimile 105-113, 69, întăriturile Sulicat și mai ales poliția Iracul Suedan, de lângă Negba.

Noi ne-am pregătit de atac. Plutonul meu a fost alipit de compania lui Cicea (mai târziu el a devenit guvernatorul Teli-Avivului), care trebuia să se ocupe de întăriturile Hulicatului. Compania a pornit noaptea, plutonul mergea în urmă. Aveam ordin să ne despărțim deodată după ocuparea Hulicatului, pentru a ne apăra în caz de contraatac. Lupta a fost grea și a continuat câteva ore. Aveam răniți, dar ei au început a fi transportați numai după ocuparea înălțimilor. Eu cu plutonul meu ne-am așezat pe înălțimea de comandare. Lupta pentru Hulicat s-a terminat cu succes, însă înălțimea 113 și poliția Irac Suedan nu au fost ocupate.

Era nevoie de o altă operație cu întăriri și bombardare aeriană, pentru a distruge întăriturile de pe teritoriul poliției. Această întăritură avea o importanță strategică mare, fiindcă ea era ultima pe linie de înaintare și una așezarea companiei cu uniriile egiptenilor de pe șes.